

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยและพัฒนารูปแบบและแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง
ให้แก่โรงเรียนและชุมชนในเขตพื้นที่บริการของโรงเรียน
จังหวัดเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน

**A Project of Research and Development of Models and Methods of
Consolidate Schools and Communities in their Service Areas in
Chiang Mai and Mae Hong Sorn.**

จัดทำโดย

นายศรเทพ ฉายวัฒนา

นางสาวนา ก้อนกลีบ

นางแม่งน้อย ฉายวัฒนา

สถาบันราชภัฏเชียงใหม่

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บทคัดย่อ

รายงานผลการวิจัยเรื่อง “โครงการวิจัยและพัฒนาฐานรูปแบบ และแนวทางในการ
เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่โรงเรียนและชุมชนในเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนจังหวัด
เชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน” นี้ ได้รับทุนสนับสนุนในการวิจัยจากสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย โดยโครงการมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อหารูปแบบและแนวทางใน
การส่งเสริมสนับสนุนให้สถาบันการศึกษาโดยเฉพาะคือ โรงเรียนได้ทำงานร่วมกับชุมชน
อันเป็นที่ตั้งหรือเป็นเขตบริการของโรงเรียน และใช้กระบวนการทำงานร่วมกันนี้เป็น
เครื่องมือทำให้โรงเรียนและชุมชนเข้มแข็งขึ้น พื้นที่วิจัยคือหมู่บ้าน 6 หมู่บ้านในจังหวัด
เชียงใหม่และแม่ฮ่องสอนที่คัดเลือกโดยใช้เกณฑ์ความเหมาะสมทางด้านภูมิศาสตร์ทั้งใน
เชิงที่ตั้งสัมพันธ์และที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ และเกณฑ์ทางด้านวัฒนธรรมเป็นพื้นที่ศึกษานำ
ร่อง และรายงานผลการวิจัยฉบับนี้เป็นรายงานผลการวิจัยระยะที่ 1 ของโครงการ ซึ่งเป็น
การประเมินศักยภาพของปัจจัย เสื่อสาร และองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งของชุมชนและโรง
เรียนที่ทำการศึกษา เพื่อกำหนดกิจกรรมที่จะพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
ในระยะต่อไป ผลการวิจัยในระยะที่ 1 นี้ พบว่า แต่ละชุมชนและโรงเรียนมีลักษณะความ
เข้มแข็งอยู่เบื้องแล้ว แต่ก่อต่างกันไปตามระดับของปัจจัยที่ทำให้ชุมชนและโรงเรียนนั้น ๆ
เข้มแข็ง และแต่ละชุมชน/โรงเรียนมีศักยภาพที่สามารถกำหนดกิจกรรมพัฒนาความร่วมมือ
กันต่อไปได้

Abstract

This research report entitled “A Project of Research and Development of Models and Methods to Consolidate Schools and Communities in Their Service Areas in Chiang Mai and Mae Hong Son” was subsidized from the Thailand Research Fund. The objective of the research is to find out models and methods in consolidating educational institutes, particularly schools in cooperation with communities in their localities. The area under investigation consisted of 6 villages in Chiang Mai and Mae Hong Son provinces. The selected pilot villages must meet suitable geographical Eritrea in both location relativity and geographical location, and cultural Eritrea. This report contains the result of the project first phase, which evaluates the potential of factors, conditions and elements of the studied schools and communities in order to establish activities that develop further cooperation between the schools and communities. The result of the project’s first phase is that each school and community is somewhat strong, varying in degrees of the factors strengthening that particular school and community. Each school and community has a potential to specify cooperation development activities.

คำนำ

รายงานผลการวิจัยโครงการวิจัยและพัฒนารูปแบบและแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่โรงเรียนและชุมชนในเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอนฉบับนี้ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อที่จะหารูปแบบและแนวทางในการส่งเสริมสนับสนุนให้สถาบันการศึกษา โดยเฉพาะโรงเรียนได้ทำงานร่วมกับชุมชนอันเป็นที่ตั้งหรือเป็นเขตบริการของโรงเรียน และใช้กระบวนการการทำงานร่วมกันนี้เป็นเครื่องมือทำให้โรงเรียนและชุมชนเข้มแข็งขึ้น โครงการวิจัยฯ ได้แบ่งระยะเวลาดำเนินการออกเป็น 3 ระยะ และรายงานผลการวิจัยฉบับนี้เป็นผลการวิจัยในระยะที่ 1 ซึ่งเป็นระยะของการประเมินสถานการณ์หรือศักยภาพของปัจจัย เนื่องใน และองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งของโรงเรียนและชุมชน ทั้งนี้เพื่อการกำหนดกิจกรรมที่จะพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในระยะที่ 2 ต่อไป

ขอขอบพระคุณนักวิจัยชาวบ้านรวมทั้งชาวบ้านทุกท่านที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่ศึกษาทั้ง 6 ชุมชน ในอันที่ให้กระบวนการเรียนรู้ในการวิจัยและพัฒนาแก่โครงการฯ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

ศรเทพ ชาญวัฒนา¹
ภาวนा ก้อนกลืน²
แన่จันอย ชาญวัฒนา³

สารบัญ

คำนำ

ปฐมนิเทศ

บทที่ 1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
ความเป็นมาของเรื่องและความเป็นมาของโครงการวิจัย	2
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	7
ขอบเขตของการวิจัย	8
การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง	8
ตัวแปรที่จะศึกษา	13
กรอบความคิดของการวิจัย	15
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	18
แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาฐานปညะ	20
แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งและอ่อนแอกของชุมชน	26
แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างระบบการศึกษา	33
กับความเข้มแข็งของชุมชน	
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	44
แนวทางการดำเนินการวิจัย	45
วิธีการเก็บรวบรวม วิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล	47
ขั้นตอนการดำเนินงาน/กิจกรรม	52
บทที่ 4 ผลการศึกษา	53
ชุมชนบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่	54
ชุมชนบ้านพะมอลอ ต.บ้านกาศ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน	91
ชุมชนบ้านหมอกจำปี้ ต.หมอกจำปี้ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน	115
ชุมชนบ้านสันพักหวาน ต.สันพักหวาน อ.หางดง จ.เชียงใหม่	139
ชุมชนบ้านใหม่หมอกจำปี้ ต.ท่าตอน อ.แม่օาย จ.เชียงใหม่	157
ชุมชนบ้านแม่คือ ต.แม่คือ อ.ดอยสะเก็ต จ.เชียงใหม่	175

บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล	205
ปัจจัย เงื่อนไข และองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในชุมชน	210
โครงสร้างและระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน	210
ระบบเศรษฐกิจของชุมชน	212
ค่านิยมและความเชื่อหลัก	214
กลุ่มผู้นำของชุมชน	215
กลไกการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารภายในชุมชน	217
ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	221
ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน	224
สิ่งที่ชุมชนต้องการและคาดหวังจากโรงเรียน	225
ปัญหาและความต้องการของชุมชน	233
ปัจจัย เงื่อนไข และองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในโรงเรียน	237
โครงสร้างการบริหารจัดการศึกษา	238
วิสัยทัศน์หรือความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาของบุคลากร	238
ที่เกี่ยวข้อง	
ปรัชญาทางการศึกษา	239
บทบาทของครูและบุคลากรในโรงเรียน	239
สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน	240
ปัจจัย เงื่อนไข และองค์ประกอบต่าง ๆ ภายนอกชุมชน	241
อิทธิพลของสื่อมวลชน	243
กลไกตลาดและอำนาจชุมชน	245
หน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน	247
ปัจจัยดึงดูดและหรือผลักดันทรัพยากรมนุษย์ของชุมชน	250
กิจกรรมพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน	252
ข้อสังเกตบางประการจากการศึกษา	262
ปัญหาและข้อเสนอแนะ	282

บทที่ 1

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สร้างสรรค์ปัญญา พัฒนาประเทศ

สำคัญใจ	วิจัยนั้น	พลันอ้างເອີ່ມ
นักวิจัย	ໃດເລຳເອີ່ມ	ຂອເປຣຍຄາມ
งานวิจัย	ຄູນາກມີ	ທົວນາມ
กองพະເນັນ	ໃນສຍານ	ໄວ້ທໍາໄນ
ຖຸນປະລຸງ	ນັ້ນອຍ່າງໃຈ	ໃຫ້ດຳຕອບ
ສັນບສຸນ	ຖຸນຮູ້ຮອບ	ກອປະກິຈໄດ້
ການປະເທດ	ວິເສເກລ້າ	ສື່ອໜາກໄກ
ວິຈัยໃຈຮັ	ໃຫ້ຄວາມສວ່າງ	ກາງພັນນາ
ຂອງຈະໜ່ວຍ	ວິຈัยກັນ	ວັນນີ້ເຄີດ
ອົຍພັດງ	ປະລຸງປະເສົ້ງ	ເລີດນັກຫາ
ພຣແຜ່ນດິນ	ດີອຄວາມຮູ້	ຄຸ່ນຄຣາ
ປີໃໝ່ພາ	ພຣອມກ້າວໜ້າ	ກັນໂລກເອຍ

อมรวิชช์ นครทรรพ : ผู้ประพันธ์
ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา
คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ความสำคัญของเรื่องและความเป็นมาของโครงการวิจัย

1.1 ความสำคัญของเรื่องค่าเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นหรือของประเทศไทย

ความเข้มแข็งและอ่อนแอกองชุมชนในชนบท เป็นประเด็นที่มีการกล่าวถึงกันอย่างมากโดยเฉพาะในทศวรรษที่ผ่านมา และมีผลให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติดบบที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้กำหนดดยุทธศาสตร์สำคัญประการหนึ่งขึ้นมาในแผนฯ คือการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ทั้งนี้เพราภภารณ์ในรอบหลายศตวรรษที่ผ่านมาก่อนแผนฯ 8 ได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความอ่อนแอกองชุมชนในหลายประการอาทิ ประการที่หันนั่ง สภาพที่ชุมชนได้สูญเสียความเป็นปีกแผ่น อันเป็นหัวใจสำคัญของการเป็นชุมชน สมาชิกของชุมชนมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ขาดความร่วมมือร่วมใจเป็นต้น ประการที่สอง สภาพที่ชุมชนต้องพึ่งพิงจากภายนอกสูง ซึ่งทำให้ชุมชนมีอำนาจในการต่อรองต่ำ หรือมีอิสระในการเลือกและตัดสินใจน้อย เป็นต้น ประการที่สาม สภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ชุมชนไม่สามารถที่จะควบคุมหรือแก้ไขได่อง หรือแก้ไขได้ยากหรือได้น้อย ประการสุดท้าย สภาพที่พัฒนาการของชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา เทคโนโลยี ลูกท่าลายหรือภูมิทั่วไป หรือลูกทุ่งที่ไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น ซึ่งสภาพการที่เกิดขึ้นกับชุมชนดังกล่าวข้างต้นได้สร้างความวิตกกังวลให้เกิดขึ้นโดยทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนชนบทเป็นรากรฐานสำคัญแห่งความอยู่รอดของประเทศไทยโดยรวม และเป็นที่อยู่อาศัยของประชากรส่วนใหญ่ เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นที่มาแห่งปัจจัย 4 พลังงาน วัตถุดิบทางอุตสาหกรรม สถานที่ท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นตลาดผู้นำริโภคที่ใหญ่ที่สุดด้วยความอยู่รอดของชุมชน และการพื้นฟูชุมชนให้เข้มแข็ง จึงเป็นประเด็นที่มีการกล่าวถึงอยู่บ่อยครั้ง¹

1.2 ความเป็นมาของโครงการวิจัย

จากความสำคัญของเรื่องดังกล่าวข้างต้น ทำให้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกอ.) ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์ปัญญาเพื่อพัฒนาประเทศไทย ที่มีความมุ่งมั่นจะใช้ “งานวิจัย” เป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การยกระดับ

¹ มูลนิธิสตดศรี - สุนีย์วงศ์. กรอบความคิดและข้อเสนอแนะการวิจัยเกี่ยวกับระบบการศึกษากับชุมชน. เอกสารอัสดงสำเนา. หน้า 1-2.

ขีดความสามารถในการพัฒนาประเทศ ได้จัดทุนประเทกทุนวิจัยและพัฒนา เพื่อสนับสนุนให้เกิดกระบวนการร่วมคิด ร่วมตั้ง โจทย์ ร่วมทำและร่วมตรวจสอบการทำงาน วิจัยของภาคีต่าง ๆ ทั้งนักวิจัยและผู้ใช้ผลการวิจัย ซึ่งได้แก่ หน่วยงานรัฐ ธุรกิจเอกชน ชุมชนและสื่อมวลชน² โดย 1 ใน 4 ของฝ่ายงานที่ สกอ. สนับสนุนให้ทุนวิจัยและพัฒนา คือ งานของฝ่าย 4 ฝ่ายสนับสนุนการวิจัยเกี่ยวกับชุมชน ซึ่งงานของฝ่ายนี้มีชุดโครงการวิจัยเกี่ยวกับชุมชนมากมาย อาทิ ชุดโครงการวิจัยธุรกิจชุมชน ชุดโครงการวิจัยประชาคม จังหวัด ชุดโครงการวิจัยประชาคมกับการเรียนรู้ระดับตำบล ชุดโครงการวิจัยระบบสารสนเทศเพื่อชุมชน ชุดโครงการวิจัยเครื่องชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ชุดโครงการวิจัยชุมชนกับการจัดการทรัพยากร ชุดโครงการวิจัยกระบวนการทัศน์เกี่ยวกับชุมชน ชุดโครงการวิจัยการพัฒนาชุมชนเมือง และ 1 ในอีกหลาย ๆ ชุดโครงการวิจัยเกี่ยวกับชุมชน ก็คือ ชุดโครงการวิจัยระบบการศึกษากับชุมชน

สำหรับชุดโครงการวิจัยระบบการศึกษากับชุมชนในเบื้องต้นนี้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกอ.) มีคำริ่วมกับมูลนิธิสตดศรี-สตุยด์วิค์ และศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ทีมประสานงานชุดโครงการวิจัยนี้ในปัจจุบัน) ที่จะระดูนและส่งเสริมให้นักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาได้มีโอกาสศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งและอ่อนแอกองชุมชน จนกระทั่งได้ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้จริง ตลอดจนสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายนักวิชาการมาร่วมกันทำงานวิจัยในด้านดังกล่าว และเชื่อมโยงให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างภาคีต่าง ๆ ในการดำเนินงานร่วมกัน ในการนี้ สกอ. และมูลนิธิฯ ได้เห็นว่าสถาบันราชภัฏซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาของท้องถิ่นมีเครือข่ายอยู่ทั่วประเทศน่าจะมีบทบาทเป็นหลักในการวิจัยนี้ จึงได้จัดการประชุมพบปะกับผู้บริหารระดับสูงของสถาบันราชภัฏ เพื่อปรึกษาหารือถึงแนวทางการดำเนินงานร่วมกันในการวิจัยเรื่องดังกล่าว ในวันที่ 12 พฤษภาคม 2540 ที่ประชุมมีความเห็นร่วมกันที่จะสนับสนุนส่งเสริมให้นักวิชาการและอาจารย์ของสถาบันราชภัฏทั่วประเทศได้มีโอกาสเข้าร่วมทำการวิจัยตามแนวทางดังกล่าว โดยทางสถาบันราชภัฏรับจะดำเนินการในเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนกิจกรรมด้านการวิจัยให้แก่บุคลากรในสังกัด ส่วนมูลนิธิฯ จะดำเนินการในด้านการขยายขอบข่ายความคิดในเรื่องดังกล่าวไปยังผู้ที่สนใจจะเข้าร่วมทำการวิจัยจากหน่วยงานต่าง ๆ งานระหว่างศูนย์วิจัย

² สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สร้างสรรค์ปัญญาเพื่อพัฒนาประเทศ เอกสารเผยแพร่ หน้า 1-2.

นโยบายการศึกษา คณบดีครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เข้ามารับผิดชอบเป็น
ทีมผู้ประสานงานชุด โครงการวิจัยนี้

1.3 ผลจากการศึกษาเบื้องต้น/การสำรวจวรรณกรรมที่บ่งชี้ถึงความสำคัญของประเด็น
การวิจัยที่เสนอ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกอ.) ได้ให้การสนับสนุนชุด โครงการ
วิจัย ระบบการศึกษากับชุมชน เป็นลำดับและผลที่ได้เป็นดังนี้

1.3.1 สกอ. ให้การสนับสนุนโครงการพัฒนากรอบความคิด และเครื่องชี้วัด
เพื่อการวิจัยเกี่ยวกับระบบการศึกษากับชุมชน (RDC) โดยใช้ระยะเวลา 3 เดือน (พ.ย.
2539-ก.พ. 2540) โดยมี ดร.อุทัย ดุลยเกณฑ์ และมูลนิธิสศศรี-สุนทวงศ์ เป็นผู้รับผิดชอบ
ทำให้ได้ผลงานคือกรอบความคิดและเครื่องชี้วัดเพื่อการวิจัยในเรื่องดังกล่าว พอสรุปได้
ดังนี้

... กรอบความคิดของชุด โครงการวิจัยนี้ เป็นแนวทางกำหนดทิศทางในการศึกษา
วิจัยเกี่ยวกับระบบการศึกษากับชุมชน ในภาคปัจจุบันและขอบเขตที่กว้างขึ้นต่อไปใน
อนาคต การวิจัยเรื่องดังกล่าวมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อหาแนวทางในการส่งเสริมสนับสนุน
ให้สถานการศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะโรงเรียนได้ทำงานร่วมกับชุมชน และใช้กระบวนการ
การทำงานร่วมกันนั้นเป็นเครื่องมือทำให้โรงเรียนและชุมชนเข้มแข็งขึ้น โดยโจทย์ที่เป็น
คำถามสำคัญของการวิจัย คือ

- 1) ปัจจัยและเงื่อนไขที่เอื้อให้โรงเรียน / สถานศึกษา สามารถทำงานร่วมกับ
ชุมชนได้
- 2) รูปแบบและกระบวนการดำเนินงาน
- 3) โครงสร้างการบริหารจัดการที่อำนวยให้การดำเนินงานนั้นเป็นไปได้

เนื้อหาสำคัญของการศึกษาในกรอบแนวความคิดนี้มุ่งที่จะหาความรู้พื้นฐาน
หรือฐานความคิดเกี่ยวกับโจทย์ของการวิจัยและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ได้แก่

- 1) ชุมชนเข้มแข็งและอ่อนแอกับปัจจัยอะไรเป็นตัวกำหนด
- 2) ระบบการศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งของความเข้มแข็งหรืออ่อนน้อมหรือไม่
- 3) โรงเรียนและชุมชนจะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่กันได้หรือไม่ อย่างไร
ด้วยเงื่อนไขและปัจจัยอะไร ด้วยกระบวนการอย่างไร

เพื่อตอบคำถามดังกล่าว และเสนอแนะเนื้อหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
กรอบความคิดนี้ได้กำหนดเนื้อหาการศึกษาไว้ทั้งหมด 7 ประเด็น คือ

- 1) ลักษณะที่สำคัญของชุมชนที่เข้มแข็งและอ่อนแอกลาง
- 2) ปัจจัยที่กำหนดความเข้มแข็งและอ่อนแอกลางของชุมชน
- 3) ระบบการศึกษากับความเข้มแข็งของชุมชน
- 4) ปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้โรงเรียนสามารถทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อสร้าง
ความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
- 5) กระบวนการเกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
- 6) เครื่องชี้วัดผลการดำเนินงาน
- 7) ข้อเสนอแนะในการวิจัย ...³

1.3.2 ยกเว้นการสนับสนุนการจัดประชุมเพื่อเผยแพร่กรอบความคิด และข้อ-
เสนอแนะ ในการวิจัยเรื่อง “ระบบการศึกษากับชุมชนและการสร้างทีมวิจัยในสถาบัน
ราชภัฏ” โดย ดร.อุทัย ดุลยเกยม และมูลนิธิสุดศรี-สุญดิวงศ์ เป็นผู้รับผิดชอบ ระยะเวลาดำเนินโครงการ 6 สัปดาห์ (1 พ.ค.-12 มิ.ย. 2540) ซึ่งได้มีการประสานงานที่จะจัด
ประชุมเพื่อปรึกษาหารือ (Consultative Meeting) เกี่ยวกับแนวทางการสนับสนุนการวิจัย
ในเรื่องดังกล่าวร่วมกับสถาบันราชภัฏ ในวันที่ 12 พ.ค. 2540 และประสานเพื่อให้เกิดการ
ผลักดันในเชิงนโยบายต่อการสร้างกลไกในการรองรับการทำงานวิจัยให้กับบุคลากรของ
สถาบัน⁴ จังหวะทั้งได้จัดประชุมบุคลากรของสถาบันเพื่อนำเสนอ “กรอบแนวทางความคิดและ
ข้อเสนอแนะการวิจัยเกี่ยวกับระบบการศึกษากับชุมชน” โดยที่ประชุมได้เสนอประเด็น
หลักที่สำคัญของการวิจัย ซึ่งได้จากการจัดทำกรอบความคิดในชุดโครงการวิจัยนี้ เสนอ
แก่ นักวิชาการ อาจารย์และผู้ที่สนใจ ดังนี้

- 1) ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายของรัฐทั้งด้านการศึกษาและนโยบายด้านอื่น ๆ ที่จะ
ส่งเสริมนบทบาทของโรงเรียนให้สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนได้

³ มูลนิธิสุดศรี-สุญดิวงศ์, อ้างแล้ว หน้า 1.

⁴ ด้านกิจกรรมทุนสนับสนุนการวิจัย. “สถานภาพและความก้าวหน้าการสนับสนุนการวิจัยของฝ่าย 4”
รายงานความก้าวหน้าชุดโครงการวิจัยฝ่ายวิจัยเกี่ยวกับชุมชน. หน้า 6.

- 2) โครงสร้างและระบบความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับภาคอื่น ๆ ในการทำงานร่วมกัน
- 3) โครงสร้างและระบบการบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียน ที่จะเอื้อให้เกิดการเรียนรู้และความร่วมมือของผู้มีส่วนร่วม (ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง นักเรียนภาค)
- 4) หลักสูตรการศึกษาที่สอดคล้องกับท้องถิ่นและเอื้อให้เกิดการถ่ายทอดทางสติปัญญาของชุมชน
- 5) กระบวนการพัฒนาวิสัยทัศน์ ทัศนคติของผู้มีส่วนร่วมจัดการศึกษา
- 6) เงื่อนไขหรือเครื่องมือที่จะเอื้อให้เกิดกระบวนการทำงานร่วมกันของโรงเรียนและชุมชน

1.3.3 และจากการที่สูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เข้ามารับผิดชอบเป็นทีมผู้ประสานงานชุดโครงการวิจัยนี้แทน ดร.อุทัย คุลยเกยม และมูลนิธิสศศรี-สฤษดิ์วงศ์ ได้เห็นว่า องค์ความรู้ของ การวิจัยด้านการศึกษา กับชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ องค์ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน ซึ่งองค์ความรู้นี้อาจได้มาด้วยการศึกษาวิจัยในลักษณะต่าง ๆ นับตั้งแต่ การศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์และกระบวนการการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน รวมถึงการวิจัยปฏิบัติการในรูปการพัฒนากิจกรรมหรืองานบางอย่างขึ้น อันเป็นความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และต่อการามาตรการส่งเสริมให้โรงเรียนดำเนินบทบาทในการพัฒนาชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สำหรับปัจจัยที่เอื้อต่อความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนนั้น อาจใช้เป็นกรอบความคิดเบื้องต้น เพื่อกำหนดประเด็น การศึกษาวิจัย การเก็บข้อมูลตลอดจนการวิเคราะห์ข้อมูล ปัจจัยดังกล่าว ได้แก่

- 1) โอกาสและแหล่งพบปะแลกเปลี่ยนเพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนการรวมกลุ่มกันอย่างเป็นทางการในชุมชน
- 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการเรียนรู้และตัดสินใจที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาของชุมชน
- 3) ภาวะผู้นำในชุมชน
- 4) ระบบความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของโรงเรียนกับชุมชน
- 5) รูปแบบและกิจกรรมที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
- 6) ความสามัคคีและความร่วมมือระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ในชุมชน

ทีมประสานงานชุดโครงการวิจัยยังกล่าวว่า ภายใต้กรอบความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนดังกล่าว ทีมผู้ประสานงานชุดโครงการวิจัยกล่าวว่า อาจจำแนกงานวิจัยด้านการศึกษากับชุมชนออกได้เป็น 3 ลักษณะที่มีความเกี่ยวพันกัน ดังนี้ การวิจัยเชิงประเมินสถานการณ์ (R1) ได้แก่ งานวิจัยระเบี่ยวนี้ก่อนเริ่มงานพัฒนา เป็นงานวิจัยที่เน้นแนวทางการสำรวจสภาพชุมชน การวิเคราะห์สถานการณ์และการประเมินความต้องการในชุมชนก่อนที่จะทำการสังเคราะห์ประเด็นพัฒนา และวางแผนโครงการพัฒนาระดับปฏิบัติเฉพาะแต่ละท้องถิ่นต่อไป

1) การวิจัยเชิงพัฒนาขั้นต้น (R2) ได้แก่งานวิจัยที่ดำเนินควบคู่ไปหลังจากที่ได้มีการเริ่มโครงการพัฒนาในชุมชนขึ้นแล้ว ซึ่งเน้นการศึกษาความเป็นไปได้ในกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในงานพัฒนานี้ ๆ

2) การวิจัยเชิงพัฒนาระยะต่อเนื่อง (R3) ได้แก่ งานวิจัยที่เกิดขึ้นหลังจากที่ได้มีงานพัฒนาผ่านพื้นไปแล้วระยะหนึ่ง ถึงระดับที่หวังผลงานพัฒนาในระดับปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม (D2) ซึ่งค่อนข้างจะเน้นหนักงานวิจัยเจาะลึกถึงกระบวนการทำงาน ซึ่งต้องอาศัยลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research = PAR) รวมทั้งการวิจัยในแนวติดตามประเมินผล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงงานในภาคปฏิบัติในโครงการพัฒนานี้ ๆ ต่อไป⁵

จากความสำคัญของเรื่องการศึกษากับชุมชน ความเป็นมาของโครงการวิจัย และผลจากการศึกษาเบื้องต้น/การสำรวจวรรณกรรม ที่บ่งชี้ถึงความสำคัญของประเด็นการวิจัยที่เสนอโครงการวิจัยและพัฒนานี้ จึงได้เสนอประเด็นหลักที่จะวิจัย คือ

“รูปแบบและแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่โรงเรียนและชุมชนในเขตพื้นที่บริการของโรงเรียน จังหวัดเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน”

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยมีวัตถุประสงค์สำคัญ เพื่อหารูปแบบและแนวทางในการส่งเสริมสนับสนุนให้สถาบันการศึกษาโดยเฉพาะโรงเรียนได้ทำงานร่วมกับชุมชนที่เป็นที่ตั้งหรือ

⁵ ศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ข้อมูลเบื้องต้นชุดโครงการวิจัยเรื่องการศึกษากับชุมชน. เอกสารอัดสำเนา. หน้า 1-4.

เป็นเบตบบริการของโรงเรียน และใช้กระบวนการทำงานร่วมกันนี้เป็นเครื่องมือทำให้โรงเรียนและชุมชนเข้มแข็งขึ้น

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

จากการเป็นมาของชุดโครงการวิจัย "ระบบการศึกษากับชุมชน" ที่ทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เล็งเห็นความสำคัญของสถาบันราชภัฏที่มีพันธกิจในการเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น และตั้งกระจายกันทั่วประเทศถึง 36 แห่ง (ข้อมูลปี พ.ศ. 2541) โดยมีเจตนาให้แต่ละสถาบันราชภัฏเป็นฐานวิจัยและปฏิบัติการในพื้นที่บริการของตนเองในเรื่องดังกล่าว ซึ่งแต่ละสถาบันฯ จะมีพื้นที่ที่เป็นเขตบริการของตนเองสถาบันละ 2 จังหวัด เช่น จังหวัดบริการของสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ คือ จังหวัดเชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน เป็นต้น ซึ่งหากการวิจัยในเรื่องดังกล่าวของแต่ละสถาบันราชภัฏประสบผลสำเร็จเกิดเป็นเครื่องข่ายการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ก็จะทำให้สามารถครอบคลุมชุมชนได้ทั้ง 76 จังหวัดทั่วประเทศ ดังนั้น โดยหลักเหตุและผลนี้ ชุดโครงการวิจัย "ระบบการศึกษากับชุมชน" ซึ่งจะทำงานประสานเป็นเครื่องข่ายชุดโครงการวิจัยเกี่ยวกับชุมชนชุดอื่น ๆ โดยมี สกว. เป็นแม่งาน จะสามารถทำให้เกิดฐานการเรียนรู้เรื่องราวของชุมชนอย่างที่สามารถตอบปัญหาการพัฒนาประเทศได้ ชุดโครงการวิจัยนี้จึงควรได้ทำการขยายทั่ว 76 จังหวัด โดยสถาบันราชภัฏใดมีความพร้อมก็น่าจะได้ศึกษาและปฏิบัติการนำร่องก่อน ส่วนสถาบันราชภัฏที่กำลังเตรียมความพร้อมก็น่าจะได้เข้าสู่โครงการในรุ่นต่อ ๆ ไป

และ โดยความเป็นจริงที่ระบบการศึกษาที่เป็นที่ยอมรับและกล่าวถึงกันก็มีถึง 3 ระบบ กล่าวคือ เป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-formal Education) และการศึกษาตามอัชญาศัย (In-formal Education) ซึ่งสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างสถาบันราชภัฏ น่าจะได้ให้ความสนใจครอบคลุมการศึกษาทั้ง 3 ระบบดังกล่าว แต่อาจให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการศึกษาในระบบโรงเรียนที่รัฐหรือสังคมคาดหวัง บทบาทหน้าที่และการศึกษาอย่างเป็นทางการเพื่อให้ระบบการศึกษานี้สามารถช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนได้

ในขณะเดียวกัน ชุมชนที่จะศึกษาที่มีหลายรูปแบบ หลายลักษณะ ทั้งชุมชนตั้งเดิม และชุมชนในรูปแบบใหม่ เช่น จส.100 เป็นต้น และมีหลายระดับ ซึ่งหากจะแบ่งตามขนาดของชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับระดับและขนาดของโรงเรียน เช่น ชุมชนในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ซึ่งหากพิจารณาจากการศึกษาในระบบโรงเรียน จะพบว่า โรงเรียน

ในระดับประถมศึกษาจะมีพื้นที่ที่เป็นเขตบริการของโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน อาจเป็น 1 โรงเรียนต่อ 1 หรือ 2 หรือ 3 หมู่บ้าน ส่วนในหมู่บ้านใดที่ยังไม่มีโรงเรียนของการ

ศึกษาในระบบ (โรงเรียน สปจ.) ก็มักจะมีศูนย์การศึกษานอกระบบโรงเรียนหรือ กศน. หรือสถานศึกษาของหน่วยงานอื่น เช่น โรงเรียน ตชด. เข้ามารับผิดชอบดูแลเรื่องการศึกษา ในหมู่บ้านดังกล่าว และหากเป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งหมายถึงโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดกรมสามัญศึกษา (สำหรับการศึกษาในระบบ) ก็จะดูแลบริการทางการศึกษา สำหรับชุมชนในระดับตำบล อำเภอ หรือจังหวัด เป็นโรงเรียนมัธยมประจำตำบล ประจำอำเภอ หรือประจำจังหวัด และการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งหมายถึง วิทยาลัย มหาวิทยาลัย หรือสถาบัน จะดูแลบริการการศึกษาสำหรับชุมชนในระดับจังหวัด หรือภูมิภาค ซึ่งเป็นแนวความคิดในการจัดการศึกษาของไทยที่ผ่านมา และของสังคมมนุษย์ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นหลัก เพราะเป็นระบบการศึกษาที่สังคมควบคุมและสั่งการได้ง่าย ในขณะเดียวกันในพื้นที่ใดที่สังคมยังไม่สามารถจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนเข้าไปดูแลได้ทั่วถึง ก็มักจะจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเข้าไปเสริม ซึ่งการณ์ที่ผ่านมา เช่นนี้ ทำให้ฐานของการเรียนรู้ของชุมชนหรือประชาชนถูกทำให้เหลือเพียง 1 หรือ 2 ฐาน เท่านั้น กล่าวคือ ทำให้ชุมชนคิดไปว่าโรงเรียนเท่านั้นที่จะมีหน้าที่เป็นฐานในการให้ความรู้ และเนื้อหาของสิ่งที่ชุมชนจะเรียนรู้ก็มักมิใช่เรื่องราวโดยตรงของชุมชน แต่เป็นเรื่องราวกลาง ๆ ที่ถูกกำหนดเมื่อกันจากกระทรวงศึกษาธิการ หรือส่วนกลาง ทำให้สิ่งที่ชุมชนหรือคนในชุมชน ได้เรียนรู้ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตจริงในชุมชนได้ หรือได้แต่ไม่สอดคล้อง

เงื่อนไขที่เป็นสภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดโจทย์ของการพัฒนาชุมชนหรือการพัฒนาประเทศว่า ระบบการศึกษาท่าที่เป็นอยู่นั้น จะสามารถปรับเปลี่ยนตนเองให้เป็นปัจจัยสำคัญในการรื้อฟื้น หรือเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้หรือไม่ เพียงใด หากได้จะด้วยเงื่อนไขหรือปัจจัยใด ซึ่งมีผลทำให้การเลือกชุมชนที่จะทำการศึกษาในโครงการวิจัยนี้ สามารถเลือกได้ 2 ลักษณะคือ

3.1.1 เลือกชุมชนที่จะศึกษาได้โดยไม่สนใจว่า โรงเรียนในชุมชนนั้นจะมีเงื่อนไขหรือปัจจัยที่จะเอื้อหรือส่งเสริมต่อความเข้มแข็งของชุมชนหรือไม่ ซึ่งจะมีหรือไม่

ก็จะทำการศึกษาให้รู้และลงมือพัฒนาไปภายใต้เงื่อนไข ปัจจัยที่มีอยู่ เป็นอยู่ แล้วดูผลที่จะออกมานะ

3.1.2 เลือกชุมชนที่จะศึกษาโดยมีเหตุผลอื่นในการเลือก เช่น

1) เลือกชุมชนที่มีโรงเรียนที่เป็นตัวแทนของความแตกต่างบางประการของปัจจัย เช่น เลือกศึกษาชุมชนที่ค่อนข้างเข้มแข็งเป็นที่ตั้ง โดยไม่สนใจว่าความเข้มแข็งนั้นมีสาเหตุมาจากโรงเรียนในชุมชนหรือไม่ เลือกศึกษาชุมชนที่ค่อนข้างเข้มแข็งที่โรงเรียนในชุมชนนั้นก็ค่อนข้างเข้มแข็งเช่นเดียวกัน หรือเลือกศึกษาชุมชนโดยเลือกอาชุมชนที่โรงเรียนค่อนข้างเข้มแข็งเป็นที่ตั้ง โดยไม่สนใจว่าชุมชนจะเข้มแข็งหรือไม่

2) เลือกชุมชนที่มีระบบการศึกษาแตกต่างกัน เช่น เลือกศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนที่เข้มแข็งและมีระบบการศึกษาในระบบโรงเรียน (มีโรงเรียน สปจ.) กับชุมชนที่เข้มแข็งแต่ไม่มีระบบการศึกษาในระบบโรงเรียน (ไม่มีโรงเรียน สปจ. หรือแม้แต่ของกศน.) แต่ชุมชนมีการจัดการศึกษาของชุมชนที่ดี เช่นเป็นการจัดการศึกษาโดยระบบครอบครัว ศาสนา หรือสถาบันสังคมของชุมชน เป็นต้น

3) เลือกศึกษาชุมชนและโรงเรียนในหลายระดับ เช่น ระดับหมู่บ้าน - โรงเรียนประจำ, ระดับตำบล - อำเภอ - จังหวัด - โรงเรียนระดับมัธยม เป็นต้น มีลักษณะของพื้นที่และประชากรแตกต่าง ไปจากสถาบันราชภัฏในภูมิภาคอื่น เช่น ชุมชนส่วนหนึ่งเป็นชุมชนบุนထอย (ภูเข้า) และประชากรส่วนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในชนบทอยู่นานาและเริ่มนีบทบาทสำคัญมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรม นั้นคือ ชาวเขาซึ่งมีหลายเผ่าและต่างก็มีภูมิปัญญาเฉพาะกิจลุ่มน้ำย่างที่โดดเด่น ยกตัวอย่างเช่น ปากะญอ (กะเหรี่ยง) ที่วัดจันทร์ อ.แม่แจ่ม ดูแลปลูกปีอง รักษาป่าสน (ป่าชุมชน) ของตนเองจนเป็นที่ยอมรับ เป็นต้น ในขณะเดียวกันชุมชนบนพื้นราบที่เป็นชาวเมือง (คนเมือง) หลายชุมชนที่เข้มแข็ง เช่น ชุมชนบ้านหนองควาย อ.หางดง ที่ลูกขี้นมาต่อต้านการสร้างโรงไฟฟ้าพลังความร้อนจากขยะ เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่น่าจะอยู่ในความสนใจที่จะเลือกเป็นชุมชนที่จะศึกษา ว่าเกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาหรือไม่ พอ ๆ กับชุมชนที่ไม่มีเงื่อนไขหรือปัจจัยอะไรมีเศษดังเช่นกล่าวแล้วข้างต้นทำให้โรงเรียนวิจัยฯ นี้ ต้องเลือกสุ่มตัวอย่างที่จะทำการศึกษาแบบเจาะจง โดยกำหนดหลักเกณฑ์ที่เป็นคุณลักษณะของชุมชนที่จะศึกษา ดังนี้

- ชุมชนที่จะศึกษาความมีทั้งชุมชนที่อยู่บนดอย เป็นชาวเขา และชุมชนที่อยู่บนพื้นราบ เป็นชาวเมืองเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน
- ควรเลือกชุมชนที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดแม่ฮ่องสอนเพื่อให้เป็นชุมชนนำร่องใน 2 จังหวัดได้ และสอดคล้องกับพันธกิจของสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ที่ไม่ทอดทิ้งจังหวัดใดจังหวัดหนึ่ง
 - ชุมชนที่เลือกนั้น ความมีทั้งทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม เป็นสุนีย์ในการประสานเครือข่ายชุมชนอื่น ๆ ในอนาคต ได้อย่างน้อยกีเศษคาดในการเดินทางพบปะแลกเปลี่ยน เรียนรู้ พูดคุย ดูงานระหว่างชุมชน
 - ในจำนวนชุมชนที่เลือกนั้น ความมีทั้งชุมชนที่เข้มแข็งในระดับหนึ่งกับชุมชนทั่ว ๆ ไป
 - เป็นชุมชนที่มีโรงเรียนตามระบบการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนอาจสังกัด สปป. กศน. ตชด. อื่น ๆ

ซึ่งทำให้โครงการวิจัยฯ เลือกชุมชนที่จะศึกษานำร่อง 6 ชุมชน ดังนี้

ข้อมูลสรุปของชุมชนที่จะศึกษาตามหลักเกณฑ์เบื้องต้นในการเลือกพื้นที่ได้ดังนี้

ชุมชน	จังหวัด เชียงใหม่/ แม่ร่องสอน	ลักษณะพื้นที่ ดอย/พื้นราบ	ประชากร ชาวเช้า/ คน เมือง	ความเหมาะสมทางภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมในการเป็นพื้น ที่养成	ลักษณะเด่นของชุมชน
1.บ้านสันผักหวาน ต.สันผักหวาน	อ.หางดง จ.เชียงใหม่	พื้นราบ	คนเมือง	เป็นศูนย์กลางชุมชนใน พื้นราบ ตอนกลางของ จ.เชียงใหม่ได้ ทั้งหมด เป็นศูนย์กลางของพื้นที่ทางทิศ ตะวันออกของ จ. เชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางพื้นที่ทางทิศตะวัน ตกของ จ.เชียงใหม่และ เขตชายแดนของ จ.แม่ร่องสอน	1. เป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท 2. องค์กรชุมชนเข้มแข็ง, มีการรวมกุ่ม
2.บ้านแม่คือ ต.แม่คือ	อ.ดอยสะเก็ต จ.เชียงใหม่	พื้นราบ	คนเมือง		1. เป็นชุมชนชนบท 2. มีการบริหารจัดการโรงเรียนที่เข้มแข็ง
3.บ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์	อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่	ภูเขาสูง	กะเหรี่ยงนับ ถือพุทธ & ผี		1. เป็นชุมชนชนบท 2. เป็นสังคมปิด ติดต่อกับภายนอกลำบาก 3. มีภารกิจภายนอก เช่น องค์กรพัฒนาต่าง ๆ เข้าไปเกี่ยวข้อง 4. มีภูมิปัญญาชนผ่านในการจัดการป่า ชุมชน
4.บ้านใหม่หมอกจ้าม ต.ท่าตอน	อ.แม่ဝวย จ.เชียงใหม่	ที่ราบเชิงเขา	มีหลาภูเขือ ชาติพิทยาเพ่า พันธุ์อ้าว ไทย ลือ	เป็นศูนย์กลางของพื้นที่พิศ ตะวันออกเฉียงเหนือของ อ. แม่ဝวย จ.เชียงใหม่และติด อ. แม่จัน จ.เชียงราย ซึ่งเป็น หมู่บ้านชายแดนพิศตะวันตก- เชียงเหนือของไทย ติดสารภาระ- รัฐเมียนมาร์	1. การพัฒนาทางผ่านพื้นที่และ วัฒนธรรม 2. กระบวนการจัดการค่อนข้างเข้มแข็งใน โรงเรียน 3. กลุ่มผู้นำชุมชนค่อนข้างเข้มแข็ง
5.บ้านหมอกจำเปี้ย ต.หมอกจำเปี้ย	อ.เมือง จ.แม่ร่องสอน	ที่ราบระหว่าง ภูเขา	ไทยใหญ่	เป็นศูนย์กลางของพื้นที่พิศ ตะวันตกเฉียงใต้ของ จ.แม่ร่องสอน	1. ประชากรครึ่งครัตศาสนานโถขเดพะ กลุ่มผู้สูงอายุ 2. มีงานหัตถกรรมท่องถิ่นแบบไทยใหญ่ ที่ขึ้นชื่อเรื่องงานจักสาน การทำหม่น แบบไทยใหญ่ 3. ภูมิปัญญาท่องถิ่นแบบชาวไนนาศึกษา 4. เป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท 5. ประสบผลสำเร็จในการที่โรงเรียนช่วย จัดการศึกษาให้แก่ชุมชนในระดับสูง
6.บ้านพะนอลอ ต.บ้านกาศ	อ.แม่สะเรียง จ.แม่ร่องสอน	ที่ราบระหว่าง ภูเขา	กะเหรี่ยง (สกอร์)	เป็นศูนย์กลางของ อ.แม่สะเรียง ซึ่งเป็นพื้นที่อีก ส่วนหนึ่งของ จ.แม่ร่องสอนได้	1. ประชากรส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษา 2. เป็นชุมชนแบบชนบทและสังคมแบบ ปิด 3. วิถีชีวิตผู้คนอุ่นกับวัฒนธรรมดั้งเดิม ของชนผ่า 4. ภูมิปัญญาท่องถิ่นในเรื่องหัตถกรรมหอ ผ้าสืบกอดกันมาช้านาน

3.2 ตัวแปรที่จะศึกษา

เนื่องจากทั้งโรงเรียนและชุมชน ต่างก็เป็นตัวแปรที่จะเสริมสร้างหรือขัดขวางต่อ ความเข้มแข็งซึ่งกันและกัน ภายใต้กรอบเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมภายในสังคม เช่น นโยบายรัฐ เป็นต้น การที่จะกำหนดโครงการพัฒนาจากความเป็นไปได้ของตัวแปรที่เป็นปัจจัยเสริมในการใช้กิจกรรมในการทำงานร่วมกัน เพื่อพัฒนาซึ่งกันและกันของโรงเรียน และชุมชนดังกล่าวข้างต้น โครงการวิจัยฯ จึงจำเป็นต้องมองบริบทของโรงเรียนและชุมชน ที่จะศึกษาให้รอบด้าน (Holistic) ซึ่งทำให้ตัวแปรที่เกี่ยวข้องที่จะส่งผลต่อความสำเร็จหรือ ความล้มเหลวของโครงการพัฒนาที่จะศึกษาจะต้องรอบด้านตามไปด้วย และการได้ทราบ ถึงข้อเท็จจริงของตัวแปรเหล่านี้ ก็เป็นเพียงข้อเท็จจริงที่แสดงออกหรือปรากฏให้เห็นเท่า นั้น การที่จะทำความเข้าใจถึงเหตุผลของการแสดงออกของข้อเท็จจริงเหล่านี้ จำเป็นที่จะ ต้องอาศัยข้อเท็จจริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง ทำให้โครงการวิจัยฯ นี้ต้องอาศัยทีมนักวิจัย ชาวบ้าน (ครู คณในหมู่บ้าน และนักพัฒนาที่เกี่ยวข้อง) ที่พร้อมและเต็มใจจะทำงานเคียงคู่ กันไปกับทีมนักวิจัยภายนอก (อาจารย์สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ นักวิชาการ และนักพัฒนา) แม้ตัวแปรที่ควรจะศึกษาจะต้องกำหนดหรือมองให้รอบด้าน และต้องสามารถปรับเปลี่ยน ได้ตามความคิดเห็นของทีมนักวิจัยชาวบ้านก็ตาม เรายังคงที่จะกำหนดตัวแปรที่ควรศึกษา เป็นเบื้องต้น เพื่อเป็นแนวทางในการเริ่มงาน โดยอาจแบ่งตัวแปรที่จะศึกษาเป็น 3 ด้าน ใหญ่ ๆ ดังนี้คือ

3.2.1 ตัวแปรที่เป็นปัจจัย เงื่อนไข และองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในชุมชน ได้แก่

- 1) โครงสร้างทางสังคมและระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน
- 2) ระบบเศรษฐกิจของชุมชน
- 3) ค่านิยมหลัก ๆ ของชุมชน
- 4) กลุ่มผู้นำ
- 5) กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสาร
- 6) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
- 7) ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียนและภาคีต่าง ๆ
- 8) สิ่งที่ชุมชนคาดหวังจากโรงเรียน และภายนอก
- 9) ปัญหาและความต้องการของชุมชน

3.2.2 ตัวแปรที่เป็นปัจจัย เสื่อนไหและองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในโรงเรียน ได้แก่

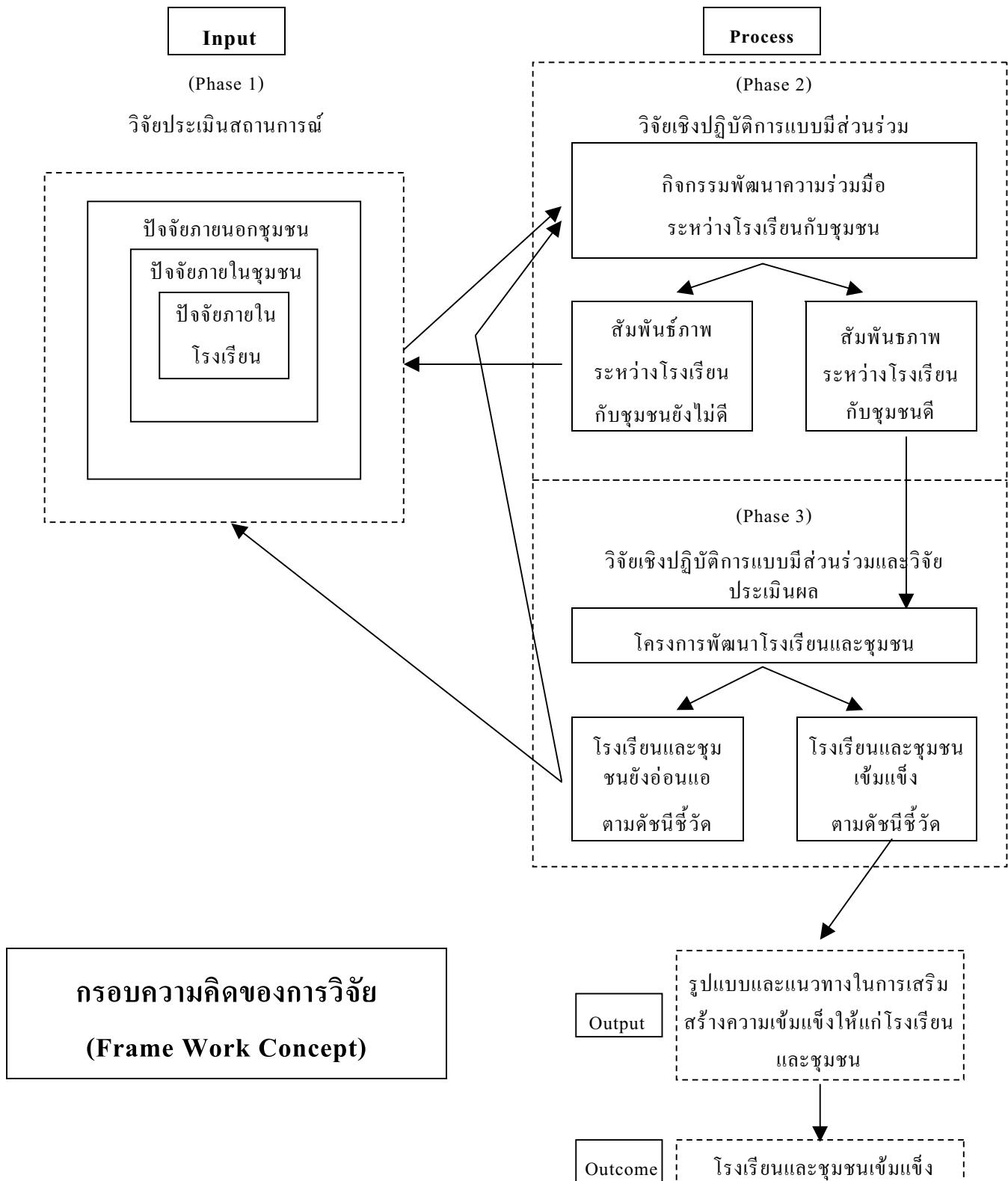
- 1) ประชญาการศึกษาและเป้าหมายการศึกษาของโรงเรียน
- 2) หลักสูตรการศึกษา เนื้อหาการเรียนการสอน กระบวนการและกิจกรรมการเรียนการสอน
- 3) โครงสร้างของระบบบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียน
- 4) บทบาทหน้าที่ของโรงเรียนที่มีต่อชุมชน
- 5) ระบบความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
- 6) โครงสร้างทางสังคมภายในโรงเรียน
- 7) บทบาททางสังคมของครูที่มีต่อผู้ปกครองและชุมชน
- 8) สิ่งที่โรงเรียนคาดหวังจากชุมชนและภาคต่าง ๆ
- 9) ปัญหาและความต้องการของโรงเรียน

3.2.3 ตัวแปรที่เป็นปัจจัย เสื่อนไหและองค์ประกอบต่าง ๆ ภายนอกชุมชน ได้แก่

- 1) นโยบายรัฐ การนำนโยบายลงสู่การปฏิบัติ และการพัฒนาโดยระบบราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน
- 2) ปัจจัยดึงดูดและหรือปัจจัยผลักดันให้คนเข้าสู่และหรือออกจากชุมชน
- 3) กลไกตลาดและอำนาจของรัฐ
- 4) อิทธิพลของสื่อมวลชน

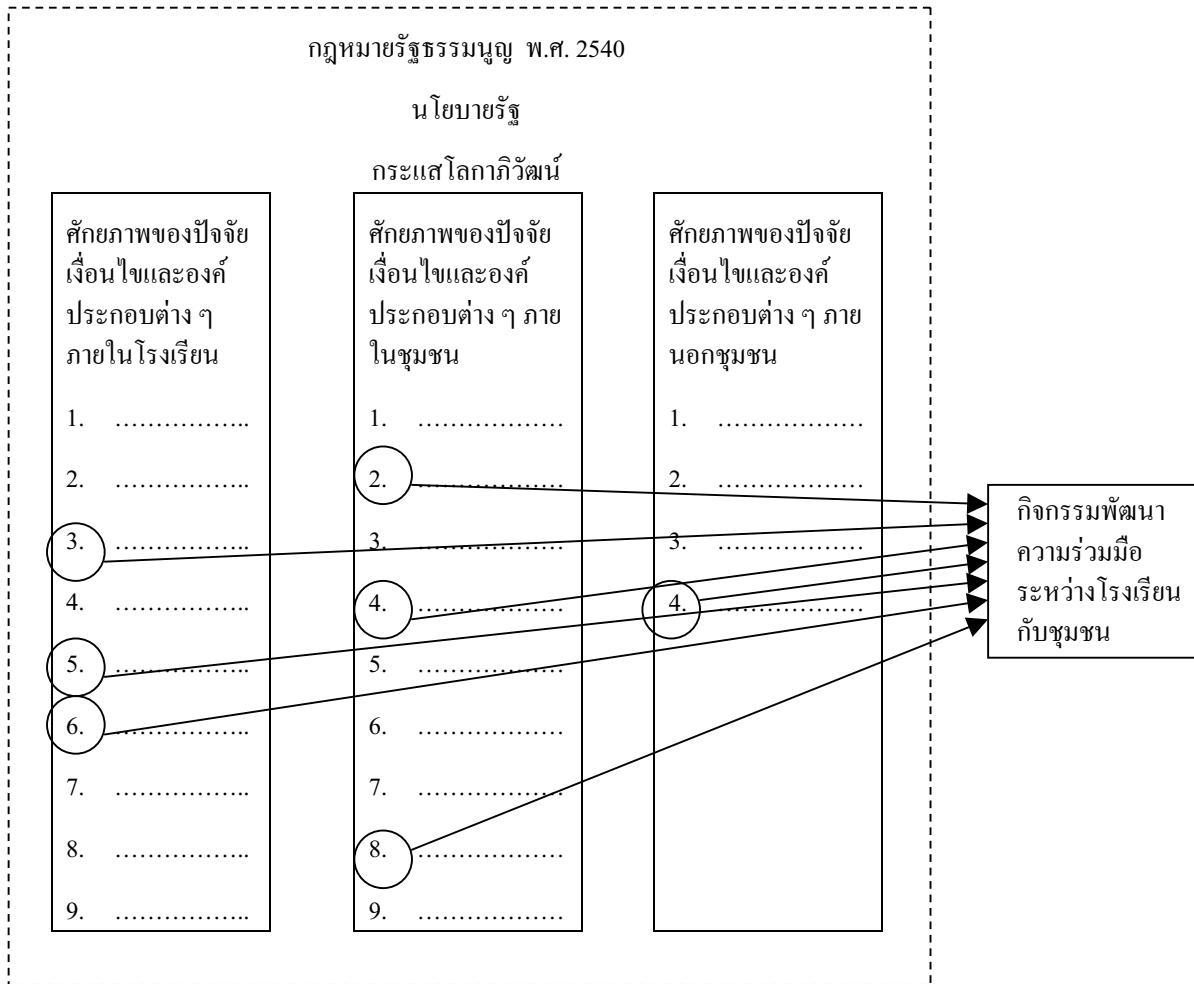
3.3 กรอบความคิดของการวิจัย (Frame Work Concept)

กรอบความคิดของการวิจัยใน Phase 1 เพื่อกำหนดกิจกรรมพัฒนาความร่วมมือระหว่าง
โรงเรียนกับชุมชน

ตัวอย่างกรอบความคิดในการประเมินศักยภาพของปัจจัยฯ ทั้ง 3 ด้าน ภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคม เพื่อกำหนดกิจกรรมพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เช่น

ปัจจัยภายในโรงเรียน

- มีครุสสอนภาษาอังกฤษ, ผู้บริหารโรงเรียนสนับสนุนฯลฯ

ปัจจัยภายในชุมชน

- อาชีพเสริมคือการทอผ้า พุดคุยซื้อขายผ้ากับชาวต่างชาติ

ไม่รู้เรื่องฯ

ปัจจัยภายนอก

- มีนักทัศนารชษาชาวต่างชาติมาเที่ยวประจำ

กิจกรรมพัฒนาความร่วมมือ

- โรงเรียนสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารให้กับลุ่มนแม่น้ำและ

ผู้สนใจ

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ຄລອີ້ຍ້າ ໤ ຂອດ PAR

“ຄົດຕານັບນູ້ສູງ” (FALLACY OF EMPTY VESSEL)

ບົດກັ້ນຕອນແມ່ດອກຄອນຮູ້ພົດໄດ້ດາກພູ້ຄື້ນ

“ແຄນຄົນໜູ້ນູ້ນອດ” (FALLACY OF SEPARATED CAPSULE)

ນອດແຈ້ງຕ່າງ ໆ ແບນແຍກແຈ້ງ ໇າດກາຮນອດເບົ້ານອດຄົດ

“ຄົດຕາລົມ ດຣລົມທີ່ແພັດຕິນ” (FALLACY OF SINGLE PYRAMID)

ອືດນັ້ນຄື້ອນນັ້ນດ່ວຍມີຮູບແບບຕົວກີກາຮພັນນາທີ່ຄາມກາຮປະຊາກອີ້ນໃຫ້ດັ່ງກ່າວ

ລືມນອດບົບກອງພະຂອດອະດີຕະຫຼາກໆ ອົມ

“ຫົນຫ່າຍເຮັດວຽດໄລ້ສັນຍາກາວ”

(FALLACY OF INTERCHANGEABLE FACES)

ລືມນີ້ກື້ອກາງຄວາມພັນດັກພົກບັນຫຼາມ ລືມນີ້ກື້ອກາງຄວາມໄດ້ເຫື້ອເຈື້ອໄດ້

ເກມາໂຄນເຄືອງດ້ານໃໝ່ຫຼັນຄູ່ອະນຸມັດ

กັດລອກຈາກ การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

: ข้อคิด แนวทาง และประสบการณ์ของ

พ.ศ. ๒๕๖๐

เนื่องด้วยโครงการวิจัยและพัฒนารูปแบบ และแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่โรงเรียนและชุมชนในพื้นที่เขตบริการของโรงเรียนฯ นี้ เป็นโครงการหนึ่งในชุดโครงการวิจัยเรื่องระบบการศึกษากับชุมชนที่ริเริ่มขึ้นโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ซึ่งในชุดโครงการวิจัยดังกล่าวมีเจตนาที่จะใช้กลไกและองค์ความรู้ด้านการวิจัยส่งเสริมให้โรงเรียนและสถานศึกษาในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การปกครองตนเอง ตลอดจนการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ องค์ความรู้ของ การวิจัยด้านระบบการศึกษา กับชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ องค์ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่อื้อต่อการทำงานระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งองค์ความรู้เช่นนี้จะเป็นประโยชน์ทั้งต่อการหาแนวทางปรับปรุงบทบาทของโรงเรียนกับชุมชน และต่อการ ama ต่อการส่งเสริมให้โรงเรียนดำเนินบทบาทในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น⁶

แต่โดยเหตุที่ทั้งโรงเรียนและชุมชนล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่จะเสริมสร้างและ/หรือขัดขวางต่อความเข้มแข็งซึ่งกันและกัน การที่จะประเมินคุณภาพเป็นไปได้ของปัจจัยหรือเงื่อนไขของชุมชน เพื่อให้โรงเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการใช้กิจกรรมเพื่อพัฒนาหรือปรับเปลี่ยนปัจจัยและเงื่อนไขต่าง ๆ ของชุมชนเหล่านี้ เพื่อทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง จึงย่อมเป็นไปได้ยาก ทั้งนี้ เพราะในสถานการณ์ของความเป็นจริงที่เรามักจะพบว่าโรงเรียนก็ตอกย้ำในสภาพที่ไม่แตกต่างจากสภาพของชุมชนมากนัก กล่าวคือ โรงเรียนก็ตอกย้ำในสภาพอ่อนแอด้วยเช่นกัน ประกอบกับภัยในโรงเรียนเองก็มีปัจจัยและเงื่อนไขหลายประการที่อาจเป็นปัจจัยสนับสนุนหรือขัดขวางต่อความเข้มแข็งของโรงเรียนเอง ดังนั้น คณฑ์วิจัยจึงจำเป็นที่จะต้องศึกษา ค้นหา สร้างความเข้าใจ และประเมินศักยภาพของโรงเรียนไปพร้อม ๆ กับการศึกษาค้นหา สร้างความเข้าใจและประเมินศักยภาพของชุมชน

อีกทั้งปัจจัยและเงื่อนไขต่าง ๆ ภายนอกชุมชน เช่น นโยบายรัฐ กลไกตลาด อำนาจชุมชน อิทธิพลของสื่อมวลชน เป็นต้น ก็ล้วนแต่มีอิทธิพลกระทบต่อวิถีชีวิถีและ การตัดสินใจของทั้งโรงเรียนและชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ฉะนั้น ในการที่จะเริ่มดำเนินงานพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่โรงเรียนและชุมชน จึงควรเริ่มด้วยการประเมินในสิ่งที่โรงเรียนและชุมชนมีอยู่หรือเป็นอยู่ภายใต้กรอบโครงสร้าง หรือเงื่อนไขของปัจจัยภายนอกกว่าเป็นอย่างไร

⁶ อมรวิทย์ นาคทรรพ, “แนวทางการพัฒนาประเด็นวิจัย ชุดโครงการการศึกษากับชุมชน”,

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม-ข้อคิด แนวทางและประสบการณ์ของ ผศ.ดร.อธิศรา ชาดี, ศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา คณศรุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541, หน้า 21.

สำหรับแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ ได้แก่ แนวคิดในเรื่องต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบ (Model)
2. แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ระหว่างระบบการศึกษา กับความเข้มแข็งของชุมชน

1. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนารูปแบบ (Model)

1.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบ

คำว่า รูปแบบ หรือ Model เป็นคำที่ใช้เพื่อสื่อถึงความหมายหลายอย่าง โดยทั่วไปจะหมายถึงหรือวิธีดำเนินงานที่เป็นต้นแบบอย่างโดยย่างหนึ่ง เช่น แบบจำลองสิ่งก่อสร้าง รูปแบบในการพัฒนาชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิต ตามพจนานุกรม Contemporary English ของ Longman⁷ ให้ความหมายไว้ ซึ่งสามารถสรุปได้ 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ (1) Model หมายถึง แบบจำลอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ย่อส่วนของจริง เช่น แบบจำลองของเรือสำราญ (2) Model หมายถึง คนหรือสิ่งของที่สามารถนำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินงานได้ เช่น ครุตันแบบ นักเดินแบบหรือแม่แบบในการวาดภาพศิลป์ (3) Model หมายถึง แบบหรือรุ่นของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์รุ่น 864 X เป็นต้น

สไตน์เนอร์⁸ ได้กล่าวถึงความหมายว่า รูปแบบ คือ สิ่งของสิ่งหนึ่งที่คล้ายคลึงกับสิ่งของอีกสิ่งหนึ่ง และได้จำแนกความหมายโดยเฉพาะของโมเดลเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) โมเดลเชิงกายภาพ (Physical Models) แบ่งออกเป็นดังนี้

– โมเดลของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Model of) โมเดลหรือแบบจำลองที่ออกแบบมาจากการของจริง เช่น แบบจำลองเครื่องบินแอฟ 16 ลำเล็ก ๆ ที่สร้างโมเดลจำลองมาจากเครื่องบินแอฟ 16 จริง ๆ

⁷ Longman อ้างถึงในเกียรติกรรม กุศล, โครงการเสนอวิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต เรื่องการพัฒนารูปแบบความเป็นผู้นำของคนบดี มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาล, เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เอกสารถ่ายสำเนา, 2541. หน้า 14.

⁸ สไตน์เนอร์ อ้างถึงใน เกียรติกรรม กุศล, เพิ่งอ้าง, หน้า 14.

- โมเดลเพื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Model for) เป็นโมเดลหรือแบบจำลองที่สร้าง ออกแบบไว้เพื่อใช้เป็นต้นแบบของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น เราต้องสร้างแบบจำลองเครื่องบินเอฟ 16 ขึ้นมาก่อนเพื่อจะได้นำไปเป็นต้นแบบผลิตเครื่องบินเอฟ 16 จริง

2) โมเดลเชิงแนวความคิด (Conceptual Models) แบ่งออกเป็น ดังนี้

- โมเดลเชิงแนวความคิดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Conceptual Model-of) คือ โมเดลหรือแบบจำลองที่สร้างขึ้น โดยจำลองมาจากทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว
- โมเดลเชิงแนวความคิดเพื่อสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Conceptual Model-for) คือ โมเดลหรือแบบจำลองที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ธุรกิจทางการค้า

โมเดลกับทฤษฎี (Models and Theories)

โมเดลกับทฤษฎีไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่มีความสัมพันธ์กันใน 2 ลักษณะ คือ

1. โมเดลเชิงทฤษฎี (Theoretical Model) คือ รูปแบบหรือโมเดลที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์ งานวิจัย หรือทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว เพื่อหาข้อสรุปที่ใช้อธิบาย ทำนายหรือควบคุมปรากฏการณ์ของเรื่องที่ศึกษา เมื่อทดสอบโมเดลกับข้อมูลที่เก็บรวบรวมไว้แล้ว ถ้ามีความสอดคล้องกัน โมเดลนั้นก็มีความน่าเชื่อถือ อันอาจนำไปสู่การสร้างทฤษฎีในเรื่องนั้น ๆ ต่อไป ดังนั้น การสร้างโมเดลเชิงทฤษฎีจึงอาจเป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งของการสร้างทฤษฎีใหม่ ๆ เท่านั้น

2. ทฤษฎีเชิงปฏิบัติ (Practical Model) คือ รูปแบบหรือโมเดลที่สร้างขึ้นจากทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว เพื่อทำให้เข้าใจทฤษฎีนั้นง่ายยิ่งขึ้น หรือเพื่อนำไปใช้อธิบาย ทำนาย หรือควบคุมปรากฏการณ์ที่ศึกษา ดังนั้น โมเดลจึงเป็นเพียงแบบจำลองอย่างหนึ่งที่ได้จากการถ่ายทอดจากทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ

จากความหมายดังกล่าว พожะสรุปได้ว่า รูปแบบ มี 2 ลักษณะ คือ รูปแบบที่เป็นจำลองของสิ่งที่เป็นรูปธรรมและรูปแบบที่เป็นแบบจำลองของสิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่ Tosi และ Carroll⁹ กล่าวถึงเอาไว้ว่า รูปแบบ เป็นนามธรรมของของจริงหรือสภาพการณ์อย่างโดยอย่างหนึ่งซึ่งอาจจะมีรูปแบบอย่างง่าย ๆ ไปจนกระทั่งถึงรูปแบบที่มีความ слับซับซ้อนมาก ๆ และมีทั้งรูปแบบเชิงกายภาพ (Physical model)

⁹ Tosi และ Carroll อ้างถึงในเกียรติกรรม กุศล, เพิ่งอ้าง, หน้า 15.

ที่เป็นแบบจำลองของวัตถุ เช่น แบบจำลองหอสมุดแห่งชาติ แบบจำลองเครื่องบินขับ ไอลอฟ 16 เป็นต้น และรูปแบบเชิงคุณลักษณะ (Qualitative Model) ที่ใช้อธินายปракृติ การณ์ด้วยภาษาหรือสัญลักษณ์ เช่น รูปแบบเชิงระบบและสถานการณ์ (a system & contingency model) สำหรับรูปแบบที่กำลังศึกษาและจะพัฒนาในการวิจัยครั้งนี้จะอยู่ในกลุ่มรูปแบบประเภทหลัง คือ รูปแบบเชิงคุณลักษณะ ซึ่งเป็นรูปแบบโดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึงคำนี้ในวงวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์

รูปแบบในทางสังคมศาสตร์ มักหมายถึง เป็นชุดของข้อความเชิงนามธรรมเกี่ยวกับปракृติการณ์ที่เราสนใจ เพื่อใช้ในการนิยามคุณลักษณะ หรือบรรยายคุณสมบัตินี้ ๆ ให้เกิดความเข้าใจง่าย ดังนั้น รูปแบบจึงไม่ใช่การบรรยายหรืออธินายปракृติการณ์อย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุม เพราะการทำเช่นนี้จะทำให้รูปแบบมีความซับซ้อนและยุ่งยากเกินไป ในการที่จะทำความเข้าใจ ซึ่งจะทำให้คุณค่าของรูปแบบนั้นด้อยลงไป โนเดลที่ใช้ศึกษาค้นคว้าปракृติการณ์ทางสังคม ควรมีคุณสมบัติ 2 ประการที่สำคัญ คือ มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของปракृติการณ์ที่ศึกษาและสามารถนำไปใช้หาข้อสรุปเพื่ออธินายทำนาย หรือความคุณปракृติการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง ส่วนการที่จะระบุว่ารูปแบบหนึ่ง ๆ จะต้องมีรายละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสมและรูปแบบนั้น ๆ ควรมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ไม่ได้มีข้อกำหนดเป็นการตายตัว ทั้งนี้ก็แล้วแต่ปракृติการณ์แต่ละอย่างและวัตถุประสงค์ของผู้สร้างรูปแบบที่ต้องการอธินายปракृติการณ์นั้น ๆ ได้อย่างไร

โดยสรุปแล้ว รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองอย่างง่ายหรือย่อส่วนของจริง หรือปракृติการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้สนใจรูปแบบได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นมา เพื่อแสดงหรืออธินายถึงปракृติการณ์ให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น หรืออาจจะใช้ประโยชน์ในการทำนายปракृติการณ์ที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งได้ต่อไป

1.2 ประเภทของรูปแบบ

ประเภทของรูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์สามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

โนเดลเชิงเทียบเคียง (Analogue Model) เป็นรูปแบบที่ใช้ในการเปรียบเทียบอุปมาอุปมัยกับปракृติการณ์ที่เป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจในปракृติการณ์ที่เป็นนามธรรม ลักษณะเป็นโนเดลเชิงกายภาพ ส่วนใหญ่ใช้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เช่น รูปแบบ

ที่ใช้ในการทำนายจำนวนนักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบโรงเรียน ซึ่งอนุมานแนวคิดมาจากการเปิดน้ำเข้าและปล่อยน้ำออกจากถัง นักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบโรงเรียนเปรียบเทียบได้กับน้ำที่ไหลเข้าไปในถัง ส่วนนักเรียนที่ออกจากระบบโรงเรียนเปรียบเทียบได้กับน้ำที่เปิดออกจากถัง ดังนั้nnักเรียนที่คงอยู่ในระบบจึงเท่ากับจำนวนนักเรียนที่เข้าสู่ระบบลบด้วยจำนวนนักเรียนที่ออกจากระบบ เป็นต้น

โมเดลเชิงข้อความ (Semantic Model) ลักษณะสำคัญของโมเดลประเภทนี้ คือ การแสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในรูปของข้อความ ใช้ภาษาที่เป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นถึงโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น ๆ เป็นอย่างดี

โมเดลเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) ได้เริ่มนำมาใช้ในการศึกษาในช่วงต้นของทศวรรษที่ 1960 ในช่วงแรกนำมาใช้ในการวัดผลการศึกษา ต่อมาจึงขยายไปใช้กับการวิจัยการศึกษาในสาขาวิชาต่าง ๆ ปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะนำไปใช้ทางด้านพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์มากขึ้น โมเดลชนิดนี้ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ รูปแบบประเภทนี้นิยมใช้กันทั่วในสาขาวิชิตวิทยาและศึกษาศาสตร์ รวมทั้งการบริหารการศึกษาด้วย

โมเดลเชิงสาเหตุ (Causal Model) เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคที่เรียกว่า Path Analysis (การวิเคราะห์เส้นทาง) เป็นวิธีวัดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่สามารถบอกได้ว่า ตัวแปรอิสระตัวใดบ้างที่มีผลกระทบทางตรงและมีผลกระทบทางอ้อมต่อตัวแปรตามที่สนใจศึกษา ทั้งขนาดและทิศทางที่มีผลกระทบ ร่วมกับหลักการสร้าง Semantic Model โดยการนำเอาตัวแปรต่าง ๆ มาสัมพันธ์เชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น

จากลักษณะการแบ่งประเภทของรูปแบบของนักวิชาการที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า การแบ่งประเภทของรูปแบบ สามารถบ่งบอกให้ทราบถึงลักษณะการเขียนรูปแบบว่ามีลักษณะอย่างไรบ้าง และในอีกกลักษณะหนึ่งคือ เป็นการใช้แนวคิดพื้นฐานในการเสนอรูปแบบเพื่อบรรยาย หรืออธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ให้มีความกระจังยิ่งขึ้น สำหรับการกำหนดรูปแบบว่าจะประกอบด้วยอะไรบ้าง จำนวนเท่าใด มีโครงสร้างและความสัมพันธ์

กันอย่างไรบ้างนั้น ไม่มีการกำหนดไว้ตายตัว ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ที่เรากำลังศึกษาหรือจะออกแบบแนวคิด ทฤษฎีและหลักการพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบแต่ละรูปแบบนั้น ๆ เป็นหลักสำคัญ

1.3 การพัฒนารูปแบบ

หลักการณ์กวาง ๆ ในการกำกับการสร้างรูปแบบที่ดีควรมีคุณลักษณะ 4 ประการ คือ

1.3.1 รูปแบบ ควรประกอบด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้างของตัวแปรมากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงแบบธรรมชาติ อย่างไรก็ตามความเชื่อมโยงเชิงเส้นตรงแบบธรรมชาติโดยทั่วไปนั้นก็มีประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยในช่วงต้นของการสร้างรูปแบบ

1.3.2 รูปแบบ ควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบได้ สามารถตรวจสอบได้โดยการสังเกตและหาข้อมูลสนับสนุนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้

1.3.3 รูปแบบ ควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้นรูปแบบนอกจากจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้แล้ว ควรใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย

1.3.4 รูปแบบ ควรเป็นเครื่องมือในการสร้างโนทัศน์ใหม่และสามารถสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ ซึ่งจะเป็นการขยายองค์ความรู้ในเรื่องที่เรากำลังศึกษาด้วย

การพัฒนารูปแบบนั้น อาจจะมีขั้นตอนในการดำเนินงานแตกต่างกันไป แต่โดยทั่วไปอาจแบ่งออกเป็นสองตอนใหญ่ ๆ คือ การสร้างรูปแบบ (Construct) และการหาความตรง (Validity) ของรูปแบบ ส่วนรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนว่ามีการดำเนินการอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะและกรอบแนวคิดซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนั้น ๆ

การสร้างรูปแบบตามแนวคิดของ เมสัน, อัลเบร็ต และคีเย่เดอร์ ได้เสนอขั้นตอนในการสร้างรูปแบบไว้ 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นรวมปัญหา (Problem Formulation) เพื่อให้รู้ว่าอะไรคือสภาพปัญหาที่แท้จริง

2. **ขั้นพัฒนารูปแบบ (Model Construction)** จะดำเนินการภายหลังจากที่ได้รับรวมปัญหาต่าง ๆ ได้แล้ว ในการสร้างรูปแบบผู้สร้างจะต้องพิจารณาวัตถุประสงค์เบื้องต้นของการสร้างรูปแบบ ควรคำนึงถึงต้นทุน ค่าใช้จ่ายในการสร้าง และเป็นที่น่าสนใจของผู้ใช้ด้วย เพราะถ้ารูปแบบมีค่าใช้จ่ายสูง หรือไม่ดึงดูดความสนใจ มีความ слับซับซ้อนมาก อาจจะไม่ได้รับการสนับสนุนให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ หรือไม่เป็นที่ยอมรับของผู้ใช้ได้ ข้อมูลที่รวบรวมมาเพื่อสร้างรูปแบบ อาจมีข้อบกพร่องได้ในขณะดำเนินการขั้นต่าง ๆ ควรมีการจำกัดความหมายของสภาพการณ์ การสูมตัวอย่าง การทำตามหลักวิชาอย่างเคร่งครัด ควรมีการประเมินค่าความแปรปรวน และควรพิจารณาอย่างระมัดระวังว่าสมควรนำตัวแปรใดบ้างมาไว้ในรูปแบบที่จะสร้าง เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ต้องพิจารณาว่าครอบคลุมตัวแปรหรือไม่ มีความบกพร่องในตัวแปรใดบ้าง

3. **การทดสอบรูปแบบ (Testing the Model)** เมื่อสร้างรูปแบบแล้วควรมีการทดสอบ โดยจะต้องพิจารณาถึง

3.1 มีความตรงตามสถานการณ์จริง (Valid) รูปแบบที่สร้างขึ้นมาหากมีความใกล้เคียงกับความจริงจะดีมาก เพราะจะช่วยให้การตัดสินใจดีขึ้น ไม่ยุ่งยากต่อการนำไปใช้ และควรพิจารณาถึงระดับของความสำเร็จจากการแก้ปัญหาด้วย

3.2 มีการนำไปทดลองใช้เพื่อเปรียบเทียบว่าผลการนำรูปแบบไปใช้ทำให้มีการปรับปรุงคุณภาพในการปฏิบัติงานอย่างไร ในการทดลองใช้มี 2 แบบ คือ ทำการทดลองย้อนหลัง โดยใช้กับข้อมูลในอดีตกับการทดลองใช้ปฏิบัติในปัจจุบัน

4. **การทำให้สำเร็จ (Implementation)** เมื่อผ่านการทดสอบแล้วก็ควรจะสามารถนำไปใช้ให้เกิดความสำเร็จ เพราะไม่มีรูปแบบใดที่จะสำเร็จอย่างสมบูรณ์ได้จนกว่าจะได้การยอมรับ ได้รับความสนใจและมีการนำไปใช้

5. **การพัฒนาปรับปรุงรูปแบบให้ทันสมัย (Model Updating)** แม้ว่ารูปแบบที่นำไปใช้ประสบความสำเร็จแล้วก็ตาม ควรจะได้มีการพัฒนา ปรับปรุง ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับเป้าหมายขององค์การ สถานการณ์ที่มากระทบทั้งจากลั่นแวดล้อมภัยในสิ่งแวดล้อมภายนอก

โดยสรุปแล้วการวิจัยและพัฒนารูปแบบ (Model) นั้น ไม่มีข้อกำหนดตายตัว แต่จะต้องทำอย่างไรบ้าง แต่โดยทั่วไปจะเริ่มต้นจากการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะทำการสร้างรูปแบบให้ชัดเจน จากนั้นจึงค้นหาสมมติฐานและหลักการของรูปแบบที่จะพัฒนา แล้วสร้างรูปแบบตามหลักการที่กำหนดขึ้น และนำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปตรวจ

สอบหาคุณภาพของรูปแบบต่อไป ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ในการพัฒนารูปแบบมีการดำเนินการเป็นสองขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ การสร้างรูปแบบและการหาคุณภาพของรูปแบบนั้นเอง

2. แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งและอ่อนแอกลางชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชน เป็นประเด็นที่มีการกล่าวถึงกันอย่างมาก และเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการหนึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ 2540-2544) ดังกล่าวแล้ว ทำให้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์ปัญญาเพื่อพัฒนาประเทศที่มีความมุ่งมั่นจะใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การยกระดับขีดความสามารถในการพัฒนาประเทศ ได้จัดทุนเพื่อสนับสนุนให้เกิดกระบวนการร่วมคิด ร่วมตั้งโจทย์ ร่วมทำและร่วมตรวจสอบงานวิจัย ในกระบวนการดังกล่าว สกว. ได้ให้การสนับสนุนโครงการพัฒนากรอบความคิดและเครื่องชี้วัดเพื่อการวิจัยเกี่ยวกับระบบการศึกษากับชุมชน โดยใช้ระยะเวลา 3 เดือน (พ.ย. 2539- ก.พ. 2540) โดยมี ดร.อุทัย คุลยเกشم และนุลนิชสุดศรี-สุขุมดี วงศ์¹⁰ เป็นผู้รับผิดชอบ โดยมีเนื้อหาสำคัญในกรอบความคิดนี้ 7 ประเด็น คือ

1. ลักษณะสำคัญของชุมชนที่เข้มแข็งและอ่อนแอกลาง
2. ปัจจัยที่กำหนดความเข้มแข็งและอ่อนแอกลางชุมชน
3. ระบบการศึกษากับความเข้มแข็งของชุมชน
4. ปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้โรงเรียนสามารถทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
5. กระบวนการเกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
6. เครื่องชี้วัดผลการดำเนินงาน
7. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

สำหรับลักษณะสำคัญของชุมชนที่เข้มแข็งและอ่อนแอกลางนี้ ในกรอบความคิดชุดโครงการวิจัยดังกล่าว ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนที่เข้มแข็งว่า ชุมชนที่เข้มแข็งนั้น พึงมีลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ คือ

ประการที่ 1 เป็นชุมชนที่มีสภาพรวมกันเป็นปึกแผ่นอย่างแน่นแฟ้น

¹⁰ นุลนิชสุดศรี-สุขุมดีวงศ์, อ้างแล้ว, หน้า 1-2

โครงการที่ 2 เป็นชุมชนที่มีศักยภาพสามารถพั่งตนเองได้ในระดับสูง หรือ
แม้จะมีการพึ่งพิงภายนอกชุมชนก็ต้องมีอำนาจในการจัดการ ตัดสินใจและมีส่วนร่วมสูง

โครงการที่ 3 เป็นชุมชนที่สามารถควบคุม และจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้
ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่

และโครงการสุดท้าย เป็นชุมชนที่พัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดย
อาศัยกระบวนการเรียนรู้ และสร้างสรรค์ภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่าง ๆ

ส่วนชุมชนที่อ่อนแองน์ คือชุมชนที่มีลักษณะต่างกันข้ามกับลักษณะที่สำคัญ 4
โครงการของชุมชนที่เข้มแข็ง ดังกล่าวแล้วข้างต้น

สำหรับปัจจัยและเงื่อนไขที่กำหนดความเข้มแข็งและอ่อนแองของชุมชนนั้น ใน
กรอบความคิดของชุด โครงการวิจัยเรื่องระบบการศึกษากับชุมชนได้กล่าวว่า ความเข้มแข็ง
ของชุมชนนั้น จากการศึกษาสรุปได้ว่า มาจากปัจจัยต่อไปนี้ คือ

1. โครงสร้างทางสังคมแบบแนวราบ
2. ระบบเศรษฐกิจแบบพั่งตนเอง
3. ค่านิยมจากศาสนาธรรม
4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต
5. กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ
6. ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น
7. กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลา

ส่วนชุมชนที่อ่อนแองน์ มีปัจจัยที่กำหนดความอ่อนแองของชุมชนแบ่งเป็น 2 ส่วน
คือ ปัจจัยความเข้มแข็งเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปจากผลกระทบต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ปัจจัยต่อไปนี้

1. โครงสร้างทางสังคมแบบแนวตั้ง
2. ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพิง
3. ค่านิยมใหม่ (ตะวันตก)
4. การศึกษาเพื่อรัฐ
5. กลุ่มผู้นำใหม่
6. ระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ
7. ระดับการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารที่ลดน้อยลง

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่เสริมเข้ามาเพิ่มความอ่อนแอก่อนแก่ชุมชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอีก ได้แก่

1. การแผ่ขยายอิทธิพลของสื่อมวลชน
2. การครอบจ้ำการพัฒนาโดยระบบราชการ
3. กลไกตลาดและอำนาจของธุรกิจ
4. การไหลลอกของทรัพยากรมนุษย์ในชุมชน

นอกจากปัจจัยและเงื่อนไขที่กำหนดความเข้มแข็งและอ่อนแอก่อนของชุมชนดังกล่าว แล้วข้างต้น อนenk นาคบุตร¹¹ ยังได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประเด็น ปัจจัย เงื่อนไขและองค์ประกอบของชุมชนและองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งสรุปได้ว่า จากการสรุปบทเรียนของชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถจัดการกับทรัพยากรดิน น้ำ ป่าของชุมชนได้นั้น พบว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ภูมิปัญญาและความรู้ที่สืบสานและประยุกต์ได้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก
2. องค์กรชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและมีภูมิปัญญา
3. เวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการบูรณาการภายนอก

Smith¹² กล่าวว่า ในการเสริมสร้างบทบาทของนักพัฒนาชุมชนนั้น สิ่งที่นักพัฒนาควรเข้าไปสนับสนุนให้เกิดขึ้นในชุมชนหรือให้เติบโตขึ้น ได้แก่

1. ปรัชญาหรือระบบความเชื่อในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในชุมชน
2. กลไกที่ช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกระบวนการตัดสินใจแก้ปัญหาของชุมชน
3. กิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาต่าง ๆ และแนวทางการแก้ไขปัญหา

¹¹ อนenk นาคบุตร อ้างถึงใน สีลาการณ์ นัครทรรพ, “แนวคิดเกี่ยวกับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม : ระดับกลุ่ม/ชุมชน”, การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. 2539, หน้า 243

¹² Smith อ้างถึงใน สีลาการณ์ นัครทรรพ, เพื่อสังกัด, หน้า 243.

และองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งนั้น โดยทั่วไปจะมีลักษณะต่อไปนี้

1. มีการนำมิติด้านวัฒนธรรมมาพัฒนาการดำเนินการ
2. มีประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อปัญหา
3. มีการพัฒนาระบวนการเรียนรู้
4. มีการจัดการกลุ่ม
5. มีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกและชุมชน
6. มีการกระจายผลประโยชน์แก่สมาชิกอย่างยุติธรรม
7. ได้รับการยอมรับนับถือจากองค์กรภายนอก
8. มีการขยายผล/ขยายกิจกรรม/ขยายเครือข่าย

นอกจากนั้น สีลาราณ์ นาครทรรพ¹³ ยังได้สังเคราะห์กรอบความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบขององค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง เพื่อเป็นกรอบสำหรับใช้เป็นเครื่องชี้วัดองค์กรชุมชน โดยแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อหลัก คือ

1. ภูมิปัญญา ระบบความเชื่อ ระบบคุณค่า ระบบความคิดของชุมชน
2. การจัดการกลุ่ม/องค์กรชุมชน
3. กระบวนการเรียนรู้และการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน
4. ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรชุมชนในด้านต่าง ๆ

แม้ว่ากรอบความคิดที่สีลาราณ์ นาครทรรพ เสนอจะเป็นกรอบความคิดที่ใช้เป็นเครื่องชี้วัดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน แต่ก็มีส่วนที่สามารถปรับใช้เป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชนได้ ซึ่งพอกจะสรุปความได้ ดังนี้

1. ในด้านภูมิปัญญา ระบบความเชื่อ ระบบคุณค่า ระบบความคิดของชุมชนนั้น ถ้าชุมชนใดมีในเรื่องดังกล่าวมาก ชุมชนนั้นจะมีระดับความเข้มแข็งมาก ซึ่งชุมชนจะมีหรือไม่นั้น ให้สังเกตดูที่การสืบทอดองค์ความรู้ หรือการสร้างสรรค์ ปรับและพัฒนาองค์ความรู้นั้นให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเงื่อนไขสภาพของชุมชน ตัวชี้วัดการสืบทอด สร้างสรรค์ ปรับและพัฒนาภูมิปัญญา สามารถสังเกตได้จาก

ก. มีผู้นำทางความคิด ที่มีจำนวนมากและหลากหลาย ทั้งหลายคนและหลายด้าน อีกทั้งผู้นำนั้น ๆ จะต้องมีความรู้และทักษะของการเป็นผู้นำในด้านนั้น ๆ ในการทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมโยง สืบทอดภูมิปัญญามาสู่พิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ

¹³ สีลาราณ์ นาครทรรพ, เพิ่งอ้าง, หน้า 244.

๑. มีสมาชิกในชุมชนปฏิบัติตาม ซึ่งดูได้จากทัศนคติหรือความคิดเห็นของ
สมาชิกเกี่ยวกับความเชื่อ คุณค่า พิธีกรรมต่าง ๆ โดยอาจดูจากจำนวนสมาชิกในชุมชนที่
มีพุทธิกรรมไปตามความเชื่อ และพิธีกรรมนั้น ๆ

๒. ในด้านการจัดการกลุ่ม/องค์กรชุมชน กลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่จะมีส่วนช่วย
เสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนนั้น จะต้องมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

ก. เป็นกลุ่มคนที่สนใจเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งในระดับความคิดและในระดับการทำงานอย่างจริงจังด้วย

ข. กลุ่มดังกล่าวมักจะเป็นกลุ่มที่กล้าทดลองวิธีใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหา
กล้าลองผิดลองถูก

ค. กลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มที่รู้จักเลือกเปิดรับโลกภายนอก หรือความคิดใหม่ ๆ
อย่างเป็นอิสระ

ง. กลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มคนที่มีคุณธรรมในการทำงาน เช่น ความอดทน อดกลั้น
การให้อภัยและเมตตา โดยเครื่องชี้วัดความเข้มแข็งของกลุ่ม/องค์กรชุมชนพิจารณาได้จาก

1) วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม ต้องเป็นการรวมกลุ่มโดยมีวัตถุประสงค์
หลักเพื่อพูดคุย ถกเถียงปัญหา เรียนรู้ และพยาบาลที่จะแก้ปัญหา

2) กลุ่มต้องมีกฎ กติกาของกลุ่ม โดยใช้การลงประชามติ

3) สมาชิกของกลุ่ม จะต้อง

- มีสมาชิกเข้าร่วมมาก
- มีระดับของการมีส่วนร่วมทุกระดับตั้งแต่ระดับพูดจนถึงระดับลงมือ³
ปฏิบัติ
- สมาชิกกลุ่มนี้มีความหลากหลาย หลายประเพณี หลายวัฒนาการ

4) กรรมการกลุ่ม จะต้อง

- สัดส่วนของกรรมการที่นาประชุม ต่อจำนวนกรรมการทั้งหมดจะต้อง⁴
สูง
- ประชุมบ่อย
- เรียกประชุมได้เร็ว มีความพร้อม
- จัดการประชุมเป็น
- โปร่งใส

5. กิจกรรมของกลุ่ม จะต้อง

- เป็นกิจกรรมที่รวมกลุ่มเพื่อเศรษฐกิจและอาชีพ และ/หรือ
- รวมกลุ่มเพื่อสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และ/หรือ
- รวมกลุ่มเพื่อจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติ หรือของสาธารณะและกิจกรรมควรจะหลากหลาย หรือทำกิจกรรมเดียวแต่สามารถครอบคลุมหลากหลายด้าน

6. กองทุนของกลุ่ม ต้องมีทั้งเงินและมีทั้งคน (สมาชิก) มาก

- มีความสมำเสมอในการออม
- มีอัตราเติบโต
- ประเภทของการใช้กองทุนกลุ่ม ควรเน้นเพื่อสังคมวัฒนธรรม ไม่ใช่เพื่ออาชีพหรือรายได้

3. ในด้านกระบวนการเรียนรู้และการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ที่จะสามารถช่วยยกระดับสติปัญญาของปัจเจกบุคคลและชุมชนได้นั้น จะต้องมีลักษณะเป็นการเรียนรู้ที่ควบคู่ไปกับการปฏิบัติ หรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ต้องเป็นการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน มิใช่การเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของคนหลาย ๆ คน ที่ทำกิจกรรมร่วมกันซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนดังกล่าวมีขั้นตอนหลัก ๆ 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1) การแสวงหาและพัฒนาระบบคุณค่าใหม่ เพื่อให้ได้ข้อมูลใหม่ ที่จะนำมายัดลองปฏิบัติจนสามารถจะสรุปเป็นระบบคุณค่าใหม่ที่สอดคล้องกับคนเองและสมาชิก และเป็นแบบอย่างให้คนได้

ขั้นตอนที่ 2) การเชื่อมโยงผู้นำชุมชนที่มีระบบคุณค่าใหม่ โดยการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดการวิเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน

ขั้นตอนที่ 3) การเชื่อมโยงองค์กรชุมชนและผู้นำแต่ละชุมชน แต่ละท้องถิ่นที่มีปัญหาร่วมกัน เช่นมีปัญหาใช้ป่าผืนเดียวกัน โดยการเปิดเวทีชาวบ้านให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลซึ่งกันและกัน

ในการพัฒนาระบวนการเรียนรู้และการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนนี้ สังเกตได้จาก

1) มีการไปศึกษาดูงาน

- ไปศึกษาดูงานบ่อย
- ประเด็นที่ไปศึกษาดูงานตรงกับความต้องการของตนเองและชุมชน
- ไปเป็นคณะใหญ่ มีคนไปมาก

2) เมื่อไปศึกษาดูงานกลับมาแล้วต้องมีการแลกเปลี่ยน วิพากษ์วิจารณ์

- มีการแลกเปลี่ยน ถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์บ่อย
- มีวิธีการในการแลกเปลี่ยนหลายรูปแบบ
- จำนวนผู้ที่เข้าร่วมในการแลกเปลี่ยนวิพากษ์วิจารณ์มีมาก
- กระบวนการในการวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ มีคุณภาพ และสามารถเชื่อม โยงไปถึงภูมิปัญญาของห้องถินหรือชุมชนของตนเองได้

4. ในด้านผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรชุมชนในด้านต่างๆ นั้น อย่างน้อยที่สุดในการดำเนินงานขององค์กรชุมชนที่ประสบผลสำเร็จหรือมีความเข้มแข็งที่จะสามารถสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้ด้วยนั้น จะต้องมีผลกระทบต่อชุมชน 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ

1) ด้านเศรษฐกิจ อาชีพ ได้แก่

- จำนวนและขนาดของกองทุนชุมชนมีอัตราเพิ่มขึ้น
- จำนวนหนี้รวมทั้งชุมชนลดลง
- รายได้รวมของชุมชนสูงขึ้น รวมทั้งเงินที่ถูกส่งกลับเข้าชุมชนด้วย
- ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนน้อยลง
- แรงงานอพยพออกนอกชุมชนน้อยลง มีทางเลือกในการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น
- มีผลกำไรจากการรวมกลุ่มมากขึ้น

2) ด้านสังคม วัฒนธรรม ดูได้จาก

- สัดส่วนของจำนวนครัวเรือนอพยพมีน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนครัวเรือนทั้งหมด
- สัดส่วนของครัวเรือนที่แยกลับมีมากขึ้น
- ผู้ด้อยโอกาสได้รับการดูแล มีสวัสดิการจากชุมชน
- อาชญากรรม ยาเสพติด อบรมนุ่ลดลง
- มีการปรับใช้ สื่อท้องภูมิปัญญาพื้นบ้าน

- มีการสืบทอด อนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน
- การบูรณะเพิ่มสูงขึ้น ถนนใจธรรมเพิ่มขึ้น

3) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดูได้จาก

- พื้นที่ป่าชุมชนคงที่ หรือมีเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบส่วนกับประชากร
- แหล่งน้ำสาธารณะมีสภาพดีขึ้น
- ดินดีขึ้น
- ผลกระทบอากาศ เสียง ลดลง
- มีอำนาจในการต่อรอง ศิทธิชุมชนในการดูแลจัดการสิ่งแวดล้อมของตนเองสูงขึ้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างระบบการศึกษา กับความเข้มแข็งของชุมชน

ตามกรอบแนวคิดของชุดโครงการวิจัยเรื่องระบบการศึกษาชุมชนที่ ดร.อุทัย คุลยเกย์ และมูลนิธิสศรี-สฤษดิ์วงศ์¹⁴ โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยให้การสนับสนุน พัฒนาขึ้นมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือนั้น ยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบการศึกษากับความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

3.1 บทบาทหน้าที่ของการศึกษาในชุมชน

การศึกษาสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้แน่นอน แต่จะต้องมีเงื่อนไขที่เหมาะสม และการศึกษาที่จะเป็นปัจจัยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้นั้น จะต้องทำหน้าที่พัฒนาทั้งปัจจัยชน (สังคม) สิ่งแวดล้อมของชุมชน (ธรรมชาติ) ได้อย่างสมบูรณ์การและโดยต่อเนื่อง แล้วผลของการพัฒนาทั้ง 3 ระดับนั้น ก็จะต้องมีผลตอบสนองกลับมาพัฒนาบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างด้วยเช่นกัน

¹⁴ มูลนิธิสศรี-สฤษดิ์วงศ์, อ้างแล้ว, หน้า 25-29.

3.2 ระบบโรงเรียนกับการศึกษาในชุมชน

ชุมชนที่มีระบบการศึกษา แบบที่เน้นความสำคัญของแหล่งความรู้แหล่งเดียว (โรงเรียน) เป็นหลักอย่างเดียว จึงอยู่ในสภาพที่อ่อนแอด เนื่องจากไม่มีเงื่อนไขของการสร้างสติปัญญา การถ่ายทอดสติปัญญา การพัฒนาเทคโนโลยี จริยธรรมให้เกิดขึ้นหรือมีจำกัดอย่างยิ่ง

3.3 ระบบโรงเรียนกับความเข้มแข็งของชุมชน

หากแหล่งความรู้ของรัฐในชุมชน คือ โรงเรียน (หรือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน) มีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน แหล่งความรู้ดังกล่าวก็อาจจะแสดงบทบาทช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้ โดยผู้จัดการศึกษาในระบบโรงเรียนจะต้องไม่ยึดอ้างตามตัวเกินไป ว่าระบบโรงเรียน คือ แหล่งความรู้แหล่งเดียว (ที่มีคุณภาพ) ภายในชุมชน การเปลี่ยนทัศนะใหม่มายอมรับว่าในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่นั้นยังมีแหล่งความรู้ที่มีคุณภาพและมีประโยชน์แก่ผู้เรียน หรือแม้แต่กิจกรรมต่าง ๆ ในวิถีชีวิตของสมาชิกชุมชนก็อาจเป็นแหล่งสร้างความรู้ สั่งสมความรู้และถ่ายทอดความรู้อันมีคุณค่าได้ไม่แพ้ระบบโรงเรียน (โดยเฉพาะเมื่อเห็นว่าการศึกษามิได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อการอาชีพเพียงอย่างเดียว)

3.4 ปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้โรงเรียนสามารถทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

หากโรงเรียนจะปรับบทบาทของตนเองเสียใหม่ให้สอดคล้องกับแนวคิดที่ก่อตัวมาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน เงื่อนไขสำคัญซึ่งจะทำให้โรงเรียนสามารถทำหน้าที่หรือแสดงบทบาทดังกล่าวได้ คือ

3.4.1 มีวิสัยทัคณ์ในเรื่องการศึกษาของชุมชนร่วมกัน

การแสวงหากระบวนการสร้างวิสัยทัคณ์ของผู้เกี่ยวข้อง (ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ชาวบ้านทั่วไป ภาคอื่น ๆ) ในเรื่องการศึกษาและชุมชนเข้มแข็ง เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของการเกิดความร่วมมือ

3.4.2 การมีส่วนร่วมและความสนับสนุนจากภาคอื่น ๆ

ภาคที่ก่อตัวถึงนี้ อาทิ ครอบครัว สถาบันศาสนา กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพต่าง ๆ องค์กรบริหารส่วนตำบล องค์การพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ชุม

ชนอื่น เป็นต้น การสนับสนุนจากภาคอื่นจะทำให้เกิดความต่อเนื่องในกิจกรรมของชุมชนได้มากกว่า

3.4.3 โครงสร้างของการจัดการศึกษาเป็นแบบแนวรวม

การเปลี่ยนโครงสร้างทางการศึกษาให้เป็นแนวรวม เป็นเงื่อนไขสำคัญและจำเป็นที่จะเอื้อให้โรงเรียนและชุมชนเกิดความร่วมมือกันมากขึ้น

3.4.4 นโยบายการจัดการศึกษา

หากไม่มีการปรับปรุงนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐในด้านที่สำคัญแล้ว การเกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนจะเกิดขึ้นได้ยาก หรือได้โดยจำกัดนโยบายที่เป็นเงื่อนไขสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้น คือการขยายเป้าหมายของรัฐในการจัดการศึกษา จากความต้องการของรัฐเพียงฝ่ายเดียว มาสู่ความต้องการของผู้เรียนและชุมชน

– การเดิกผูกขาดการจัดการศึกษาของรัฐ แล้วกระจายการศึกษาจากแหล่งเดียว (โรงเรียน) ไปสู่แหล่งความรู้ที่หลากหลาย

– การปรับปรุงระบบบริหารจัดการของโรงเรียนให้เปลี่ยนจากระบบแนวตั้งมาเป็นแบบแนวรวมมากขึ้น เพื่อเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังของภาคอื่น รวมทั้งปรับปรุงระบบบริหารบุคคล งบประมาณ การประเมินผลการศึกษา การประเมินผลงานครู และอื่น ๆ ให้อิอ้อต่อการที่โรงเรียนจะทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างคล่องตัว มีประสิทธิภาพโดยยั่งยืน

– การให้ความสำคัญกับการพัฒนาโรงเรียน (รวมทั้งครู) ให้มีสัมมาทิฏฐิ ในเรื่องการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนและชุมชน รวมทั้งพัฒนาครูให้มีเครื่องมือ (ความรู้ วิธีการ ช่องทาง งบประมาณ โอกาส ฯลฯ) ที่จะทำงานกับชุมชนได้

– การปรับปรุงหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการพัฒนาวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชนและเอื้อให้เกิดการถ่ายทอดสติปัญญาอย่างต่อเนื่องของชุมชน

3.4.5 ชุมชนมีเงื่อนไขพื้นฐานเพื่อการพัฒนา

เงื่อนไขประการนี้ ต้องมีเงื่อนไขว่า ชุมชนดังกล่าวยังมีทรัพยากรพื้นฐาน คงเหลืออยู่ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ บุคคลผลผลิต รายได้ ฯลฯ หรือมีปัจจัยแห่งความเข้มแข็งบางส่วนคงอยู่ เช่น กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ความสัมพันธ์เชิงสังคม ภูมิปัญญา ท้องถิ่น หรืออื่น ๆ ที่อยู่ในวัสดุจะพื้นฟูได้ เพราะหากชุมชนมีปัจจัยเหล่านี้ย่อมทำให้

โรงเรียนสามารถเข้าไปมีส่วนสนับสนุนการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของชุมชนได้มากขึ้น และช่วยให้กิจกรรมของการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนได้ง่ายกว่าด้วย

3.5 กระบวนการเกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน

ความร่วมมือของโรงเรียนและชุมชนการเกิดขึ้นบนพื้นฐานของโครงสร้างแบบแนวรับ คือเริ่มต้นจากการแสวงหาผู้ที่จะให้ความร่วมมือ ร่วมคิด ร่วมทำ ในลักษณะของ “หุ้นส่วน” มิใช่ในฐานะของผู้เข้าร่วม

การเกิดความร่วมมือควรอยู่ในรูปของกระบวนการ คือมีการเคลื่อนไหวและการเรียนรู้ การปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นตลอดเวลาด้วย กระบวนการเกิดความร่วมมือ อาจเริ่มจากการดำเนินการ ดังนี้

1) แสวงหาระบบทรือกลไกที่จะสร้างความเห็น ความเข้าใจร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน หรือช่องทางที่จะนำมาซึ่งการปรึกษาหารือระหว่างผู้ที่มีองเห็น ประเด็นร่วมกันอยู่แล้ว ให้มีโอกาสได้ร่วมคิดร่วมกัน

2) เมื่อผ่านการปรึกษาหารือแล้วขยายไปสู่การร่วมคิด วิเคราะห์ วางแผน และแสวงหาแนวทางของการร่วมทำกิจกรรม

3) จัดกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ตามกิจกรรมที่กำหนดในข้อ 2 โดยมีการสรุปประเมินผลแล้วพิจารณา กิจกรรมและการเรียนรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง

4) แสวงหาแนวทางของการขยายความคิด กิจกรรมไปสู่ชุมชน เพื่อขยายการมีส่วนร่วมให้ทั่วถึง

5) สำรวจหารูปแบบและระบบของความร่วมมือและความสัมพันธ์กับภาคีอื่น ๆ ภายนอกชุมชนที่จะพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น เพื่อความเข้มแข็งของบุคคล โรงเรียน และชุมชน

3.6 เครื่องชี้วัดผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานของโรงเรียนและชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน บรรลุเป้าหมายเพียงใด อาจพิจารณาจากเครื่องชี้วัด (Indicator) ดังนี้

3.6.1 โครงสร้างของความสัมพันธ์

การดำเนินงานควรก่อให้เกิดเงื่อนไขหรือผลที่จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์จากแบบแนวคิด มาเป็นโครงสร้างแบบแนวรับ ระหว่าง

- โรงเรียนกับชุมชน
- ครุกับผู้ปกครอง (ชาวบ้าน)
- โรงเรียน ชุมชน กับภาคอื่น ๆ

เครื่องชี้วัด โครงการสร้างแบบแนวร่วม คือ

- ความสัมพันธ์ไม่มีลำดับชั้น หรือมี แต่อำนาจไม่แตกต่างกันมาก เป็นการแบ่งลำดับชั้นเพื่อประโยชน์ของการแบ่งหน้าที่ (กรรมการกับสมาชิก ฯลฯ)
- ชั้นล่างแม้มีอำนาจน้อยกว่า แต่สามารถตรวจสอบชั้นบนได้
- การตัดสินใจเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของทั้งหมด (ด้วยความเข้าใจในผลของการตัดสิน)
- ทุกส่วนมีการร่วมคิด ร่วมเสนอความเห็นอย่างเสมอภาค
- ผู้นำมีการหมุนเวียน ไม่ผูกขาด และมีบทบาทในเชิงประสานงานมากกว่าเป็นผู้ชี้นำ

3.6.2 การเปลี่ยนแปลงวิสัยทัศน์ของบุคลากร

การดำเนินงานควรก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิสัยทัศน์ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนของโรงเรียนและชุมชน อย่างน้อยในประเด็น

- เป้าหมายของการจัดการศึกษาในชุมชน
- ความสำคัญของการบูรณาการเรียนรู้เพื่อชีวิต
- การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญ กำหนดความเข้มแข็งและอ่อนแอกองชุมชน
- ปัจจัยอื่น ๆ ที่กำหนดความเข้มแข็งและอ่อนแอกองชุมชน
- ความสำคัญของการร่วมมือระหว่างโรงเรียน-ชุมชน

3.6.3 ความสามารถในการจัดการ

การดำเนินงานต้องมีประสิทธิภาพและความยั่งยืนในการบริหารจัดการการทำงานจึงจะนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ เครื่องชี้วัด คือ

- การดำเนินงานมีการวางแผนที่ชัดเจน (Igor ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร อย่างไร แหล่งงบประมาณ)
- มีระบบการประชุม การติดตามผล การประเมินผลที่ต่อเนื่อง

- มีกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิด ความเห็น ฯลฯ ในการดำเนินงาน ไม่ใช่การซึ่งกันและกัน รวมถึงการสื่อสาร รวมถึงการดำเนินงาน ไม่ใช่การซึ่งกันและกัน รวมถึงการสื่อสาร
 - ผู้นำหรือกลุ่มผู้นำ มีการหมุนเวียนเปลี่ยนถ่าย ไม่มีลักษณะยึดติดที่ตัวบุคคล
 - ทรัพยากรในการดำเนินงานมีเพิ่มขึ้น เช่น ทุน บุคคล ความรู้
 - สามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการได้

3.6.4 การมีส่วนร่วมของชุมชน

การดำเนินงานของโรงเรียนและชุมชน ควรก่อผลให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เพิ่มมากขึ้นจากทุกฝ่าย คือ

- ในด้านปริมาณ มีชาวบ้านและภาคอื่น ๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนเข้าร่วมด้วยมากขึ้น หลักหลาຍขึ้น ทั้งส่วนบุคคลและกลุ่ม
 - ในด้านคุณภาพ

3.6.5 กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต-ชุมชน เครื่องชี้วัด คือ

- ฐานการเรียนรู้ ขยายจากโรงเรียนไปสู่การเรียนรู้จากการอบรมครัว ชุมชน นอกชุมชน ธรรมชาติ ฯลฯ จากครูไปสู่บุคคลอื่น ๆ ในชุมชนนอกชุมชน
 - เนื้อหาของการเรียนรู้ มีเรื่องของวิถีชีวิตในท้องถิ่น ทั้งอาชีพ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม นิเวศวิทยา ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ
 - กระบวนการเรียนรู้ ศึกษาจากชีวิตจริง ของจริงในชุมชน โดยให้โอกาสการเรียนรู้ด้วยการคิดเอง หาคำตอบเอง มากกว่าการบอกของครู
 - บทบาทของครูเปลี่ยนไปจากผู้ร่วมศูนย์ความรู้ เป็นผู้สร้างเงื่อนไข ของการเรียนรู้ให้แก่เด็กและกระตุ้นการเรียนรู้
 - ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตของชุมชนมากขึ้น มีความรู้ที่เอ้าไปใช้ในชีวิตของตนเองได้โดยตรง
 - ครูและผู้เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษา (ผู้นำ ผู้ปกครอง ฯลฯ) มีความรู้เพิ่มขึ้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ

3.6.6 ศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชน

เครื่องชี้วัด คือ

- ชุมชนมีความสามารถเพิ่มขึ้นจากเดิมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น
- เกิดโครงสร้างของความร่วมมือแบบแนวร่วมเพิ่มขึ้น
- เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายมากขึ้นในชุมชน เพื่อลดการพึ่งพิงภายนอกให้ลดลง

- การบริโภคเปลี่ยนแปลงไป ดูจาก เงินออม หนี้สิน การพนัน ยาเสพติด หรืออ่อนายมุข การบริโภคอุปโภคทรัพย์การท่องถื่น
- กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติมีเพิ่มมากขึ้น ไม่ช้าอยู่ที่คนกลุ่มเดียว
- ความสัมพันธ์เชิงสังคมมากขึ้น ดูจากการมีขัดแย้งลดลง ความร่วมมือในกิจกรรมที่ไม่มีรายได้-ผลประโยชน์มีเพิ่มขึ้น
- การปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชนมีเพิ่มมากขึ้น ดูจากกิจกรรมและการเข้าร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน

นอกจากนี้ อมรวิชช์ นาครทรรพ¹⁵ หัวหน้าทีมประสานงานชุดโครงการวิจัยระบบการศึกษา กับชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ยังกล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาบทบาทของโรงเรียนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ดังนี้

โรงเรียนและสถานศึกษาเป็นองค์ประกอบที่หลอมรวมอยู่ในสภาพของความเป็นชุมชน ไม่ว่าจะในแง่ “สภาพพื้นฐาน” ของชุมชนก็ย่อมมีโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งในคำอธิบายสภาพพื้นฐานของชุมชนนั้น หรือในแง่ “กระบวนการชุมชน” ก็ย่อมมีโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งที่มีปฏิสัมพันธ์กับกระบวนการชุมชนรูปแบบต่าง ๆ และในแง่ “พลังชุมชน” ก็ย่อมมีโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถแสดงพลังเสริมพลังชุมชนในวิถีทางต่าง ๆ ที่เหมาะสม ดังนั้น ในการศึกษาบทบาทของโรงเรียนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจึงอาจวางแผนการศึกษาได้ ดังนี้

- 1) **สภาพพื้นฐานของชุมชน** สภาพพื้นฐานของโรงเรียนในเชิงสัมพันธ์กับชุมชน ความมีทั้งการศึกษาสภาพพื้นฐานของชุมชนด้านต่าง ๆ เช่นที่ก่อถาวรไปแล้วควบคู่ไปกับการศึกษาสภาพพื้นฐานของโรงเรียนซึ่งจะเป็นเครื่องชี้ศักยภาพเบื้องต้นของโรงเรียนในการทำงานร่วมกับชุมชนที่แวดล้อมโรงเรียนนั้นอยู่ อาทิ

¹⁵ อมรวิชช์ นาครทรรพ. อ้างแล้ว, หน้า 22.

- วิสัยทัศน์และขีดความสามารถของบุคลากรของโรงเรียน โดยเฉพาะวิสัยทัศน์เกี่ยวกับชุมชนและขีดความสามารถของบุคลากรในการทำงานร่วมกับชุมชน
- ภาวะผู้นำของโรงเรียน ขีดความสามารถของผู้บริหารในการริเริ่มและรักษาสัมพันธภาพที่ดีและการทำงานร่วมกับชุมชน
- ทรัพยากรของโรงเรียน สภาพทางกายภาพโดยทั่วไปและศักยภาพในการใช้ทรัพยากรเหล่านี้เพื่อประโยชน์ให้สอยของชุมชน
- ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนในเชิงความสัมพันธ์กับชุมชน หลักฐานแสดงความสัมพันธ์ที่เคยมีมาระหว่างผู้บริหารและบุคลากรในโรงเรียนกับชุมชน ฯลฯ

ทั้งนี้ スペースพื้นฐานของโรงเรียนเหล่านี้ ในบางเรื่องอาจมีความสัมพันธ์กับスペースพื้นฐานของชุมชนซึ่งควรได้รับการศึกษาวิเคราะห์ด้วย เช่น การศึกษาวิเคราะห์ขีดความสามารถของบุคลากร และภาวะผู้นำของโรงเรียนในเชิงที่มีปฏิสัมพันธ์กับภาวะผู้นำของชุมชนหรือแหล่งผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชน การศึกษาทรัพยากรของโรงเรียนในเชิงปฏิสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการของชุมชน เป็นต้น

2) การศึกษาระบวนการชุมชนและกระบวนการโรงเรียน-ชุมชน บนฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับスペースพื้นฐานของชุมชนและโรงเรียนนี้ สิ่งสำคัญต่อมาที่ควรศึกษาคือ “กระบวนการชุมชน” ดังที่กล่าวไปข้างต้น เช่น ลักษณะการทำงานและแก้ปัญหาด้วยกันในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ การศึกษาระบวนการชุมชนควรมีความคุ้มกับการศึกษา “กระบวนการโรงเรียน-ชุมชน” ซึ่งหมายถึงกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ที่เน้นลักษณะการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน อาทิ

- การนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานของโรงเรียน เช่น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับนักเรียน การนำผู้รู้ในชุมชนมาช่วยสอน การจัดทำสื่อการเรียนการสอน การวางแผนสูตรห้องถัง การรับบริจากหรือระดมทรัพยากรจากห้องถังมาสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น
- การที่โรงเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพบປ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และความรู้ของคนในชุมชน เช่น การพบປกันตามสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชนโดยมีครูหรือผู้บริหารเข้าไปมีส่วนร่วม การที่ครูหรือผู้บริหารเข้าร่วมมีบทบาทในการประชุมชุมชน หรือการประชุมผู้นำห้องถังที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการ เป็นต้น

– การมีกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เช่น การจัดให้มีวันสำคัญของชุมชน วันแข่งกีฬา งานทำบุญตามประเพณีต่าง ๆ ร่วมกัน เป็นต้น

เช่นกัน ที่การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการ โรงเรียน-ชุมชนนี้ ควรศึกษาในลักษณะที่อาจมองถึงความสัมพันธ์กับกระบวนการชุมชนของด้วย เช่น การศึกษากิจกรรมที่โรงเรียนนำชุมชนเข้ามาร่วมทำกิจกรรมของโรงเรียน หรือการที่โรงเรียนเข้าไปร่วมทำกิจกรรมของชุมชนในเชิงที่อาจมีปฏิสัมพันธ์หรือผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้และแก้ปัญหาร่วมกันของคนในชุมชน เป็นต้น

3) พลังโรงเรียนที่ช่วยเสริมพลังชุมชน ท้ายที่สุดจากสภาวะพื้นฐานและกระบวนการทำงานระหว่างโรงเรียนกับชุมชนดังที่กล่าวไป อาจนำไปสู่การแสดงพลังของโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างพลังและความเข้มแข็งของชุมชนในรูปลักษณะและกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาและความต้องการของชุมชน การริเริ่มโครงการพัฒนาอาชีพเสริมของนักเรียนและผู้ประกอบร่วมกับชุมชนที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งในเชิงเศรษฐกิจ การริเริ่มกลุ่มออมทรัพย์ในโรงเรียนที่สัมพันธ์กับกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน การริเริ่มอนุรักษ์ลิ่งแวดล้อมและรักษาความสะอาดร่วมกับชุมชน เป็นต้น

ทั้งนี้ ดังแสดงแนวคิดในการศึกษาบทบาทของโรงเรียนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนทั้งในแง่ “สภาวะพื้นฐานของโรงเรียน” “กระบวนการโรงเรียน” และ “พลังโรงเรียนเสริมพลังชุมชน” ในแผนภูมิ

การจัดการความเสี่ยงที่มีอยู่ในโครงการ จึงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ไม่ใช่เรื่องเล็กๆ ที่นักบริหารโครงการสามารถ忽ทิ้งได้

จากที่ได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า ในการที่จะวิจัย และพัฒนารูปแบบและแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยอาศัยกลไกสำคัญ คือ โรงเรียนในชุมชนนั้น เป็นเครื่องมือที่จำเป็นที่จะต้องประเมินศักยภาพ สถานภาพของปัจจัย เงื่อนไข และองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในโรงเรียน ไปพร้อม ๆ กับการประเมินปัจจัย เงื่อนไข และองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในชุมชน และองค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วจึงจะสามารถสร้างหรือกำหนดกิจกรรมที่จะพัฒนาความร่วมมือหรือพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้ โดยในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้น อาจเริ่มจากกิจกรรมที่เป็นไปได้ กิจกรรมที่โรงเรียนและชุมชนได้รับประโยชน์ร่วมกัน เช่น กิจกรรมที่ประโยชน์ลงสู่เด็กนักเรียน ซึ่งตัวของเด็กนักเรียนจะเป็นผลประโยชน์ร่วมของทั้งโรงเรียนและชุมชน เป็นต้น ซึ่งเป็นการอาศัยกระบวนการทำงานร่วมกันในการพัฒนาคน หรือเตรียมคน (ทั้งฝ่ายโรงเรียนและชุมชน) ให้พร้อมก่อนที่จะพัฒนาชุมชนและโรงเรียนให้เข้มแข็งต่อไป และนั่นหมายถึง โครงการวิจัยและพัฒนานี้จะได้รูปแบบและแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยอาศัยโรงเรียนของชุมชนเป็นกลไกสำคัญนั่นเอง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

อนุสัตตน์ พัฒนา

Go to the people.

ຕີ້ມໍານົກການ/ດອກນຳ

Live among the people.

ນະບັນດີປິ່ນດີຈິຕິ

Learn from the people.

ດີ້ມໍາເຮືອນຮ້ອງກຳຈົດນັກອາກຫອງໄຍ

Work with the people.

ກໍາຕ້ອງຮ່ອມກິນໄປກົບອຸ່ນມານີ້

Start with what the people have.

ເຮື່ນຕ້ອງກົງມີບໍລິຫານລູບກໍານົດ

Build on what the people have.

ສືບລາຍດ້ອຍລະດູລາກຕໍ່ທີ່ມີລະຍຸ

Teach by showing/Learn by doing.

ອໍານວຍກະບວນການຮ້ອຍນຮ້ອງກຳກາຮອດນີ້ລໍາດົກ

Doing not a showcase but a pattern.

ອໍານີ້ດູດາຍແຕ່ຈານໂທດີລືມ
ໜາກດຳເນີນໃຫ້ເກີດແບບແພນແລະຕົກລືດໃໝ່

Not odds and ends but a system.

ດ້ວຍປິ່ນຮ້ອຍຮະບບ່ອດົນທີ່ມີລະດູ

ก้าวลอกจาก การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม :

ข้อคิด แนวทาง และประสบการณ์ของ

ผ.ศ. ดร.อัลิศรา ฉุชาติ

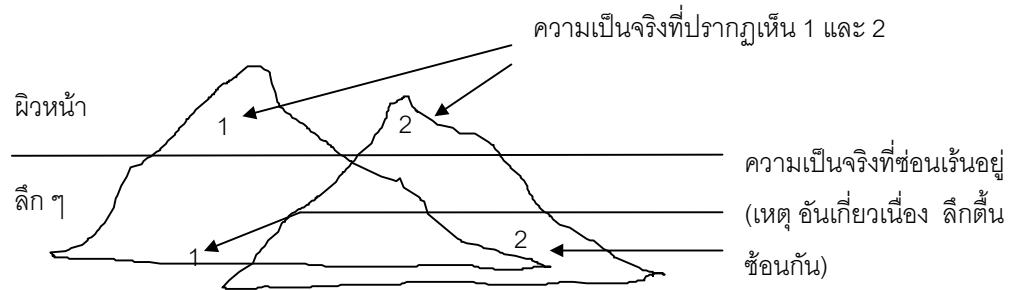

1. แนวทางการดำเนินการวิจัย (Research Design)

หากการวิจัยคือการสืบสานและค้นหาความจริง โดยมีขั้นตอนและระบบที่สามารถตรวจสอบได้ และการวิจัยเกิดจากลักษณะสองด้านที่จะต้องเดินควบคู่กันไป คือ การใช้เหตุผลและข้อเท็จจริงเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปของการวิจัยแล้ว ลักษณะด้านหนึ่งของการวิจัยที่ต้องใช้เหตุผลซึ่งค่อนข้างจะคำนึงถึงวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ที่มักเน้นความเป็นปรนัย ความเป็นกลาง ความแม่นยำเชื่อถือได้ การใช้ตัวเลขตลอดจนการวิเคราะห์เชิงสถิติในการสืบค้นหรือค้นหาความจริง ก็คุณไม่สู้เป็นปัญหาเท่าไนนัก ทั้งนี้ เพราะความจริงแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ค่อนข้างจะแน่นอนตายตัว มีเอกภาพ สามารถสังเกต สัมผัส วัดและประเมินได้ และแม้แต่ปรากฏการณ์ใดที่มีความเคลื่อนไหว วิธีการค้นหาความจริงแบบการใช้เหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์นี้ ก็สามารถสมมติหรือจำลองปรากฏการณ์นั้น ๆ ให้หยุดนิ่ง หรือสร้างเงื่อนไขบางประการสำหรับที่จะศึกษาได้

แต่สำหรับอีกด้านหนึ่งของการวิจัยที่ควรพิจารณาและดำเนินการควบคู่หรือประกอบกันไปก็คือข้อเท็จจริงซึ่งคุณไม่สามารถยังเป็นประเด็นที่เป็นปัญหานั่นคือข้อเท็จจริง หรือความเป็นจริงทางสังคม อาจแตกต่างไปจากธรรมชาติและลักษณะของความเป็นจริง ตามแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติกล่าวคือ ความเป็นจริงทางสังคมจะต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษา (นักวิจัย) ความเป็นจริงนั้นกับความเป็นจริงที่ถูกศึกษา ทั้งนี้ เพราะความรู้ที่เกิดมาจากการประทัศน์ระหว่างสองสิ่งนี้ ผู้ศึกษาความเป็นจริงทางสังคม ย่อมมีอิทธิพลต่อและได้รับอิทธิพลจากสิ่งศึกษา อย่างที่ผู้ศึกษาไม่อาจแยกตัวเองออกจากสิ่งที่ถูกศึกษาได้อย่างเด็ดขาด และคงไม่สามารถตัวเป็นกลางอยู่ได้ และหากผู้ศึกษาต้องการที่จะเข้าใจถึงธรรมชาติของความเป็นจริงนั้นให้ลึกซึ้งไปอีก ก็จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องศึกษาถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสิ่งนั้น รวมทั้งสภาพรวมหรือองค์รวมทั้งหมด (Holistic) ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน ไม่ว่าจะเป็นสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมที่เคลื่อนไหวหรือเป็นพลวัตร (Dynamic) และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

อีกประการหนึ่งก็คือ ความเป็นจริงทางสังคมที่มีอยู่สองลักษณะคือ ความเป็นจริงที่ปรากฏเห็น กับความเป็นจริงที่ซ่อนเร้นอยู่ ซึ่งผู้ศึกษาสามารถที่จะอธิบายถึงเหตุผลของความเป็นจริงที่สังเกตเห็น ได้จากความเป็นจริงที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใต้ผิวน้ำของความเป็นจริงหรือปรากฏการณ์นั้น ๆ ได้

อีกทั้งเหตุผลที่เป็น เพราะว่า ความหมายของปรากฏการณ์ในสังคมนั่น ๆ ถูกกำหนดขึ้นและเข้าใจความหมายหรือรู้จักกันภายในกลุ่มคน ซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมนั้น ๆ ดังนั้น ปัญหาที่มักแพชญาน้ำหรือเป็นคำถามที่นักวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ มักจะประสบหรือถูกถามอยู่เสมอ ๆ เกี่ยวกับการแสวงหาความเป็นจริง (ซึ่งโดยไปถึงวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล) ก็คือ ความเป็นจริงที่เห็นหรืออธิบายนั้น เป็นความเป็นจริงของใคร เป็นความจริงในสายตาของผู้ที่ถูกศึกษา หรือในสายตาของผู้ศึกษา ซึ่งคงยอมรับได้ว่า ความเป็นจริงทางสังคมก็จะจะถูกสร้างและกำหนดความหมายโดยคนในสังคมนั้น ๆ การแสวงหาความเป็นจริงและความหมายของมันจึงน่าจะต้องอาศัยเกณฑ์หรือรหัสของคนในสังคมนั้นเป็นเครื่องตัดสินและช่วยอธิบาย นักวิจัยคงไม่อาจเกณฑ์หรือรหัสของคนเองซึ่งเป็นคนต่างสังคม ต่างวัฒนธรรม ต่างสิ่งแวดล้อม มาตัดสินหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ตนเองจะสืบสานกันหาความจริง¹⁶ และด้วยเหตุผลที่โครงการวิจัยฯ นี้เป็นโครงการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ ที่มุ่งในการค้นหาความเป็นจริงทางสังคมของชุมชนนั่น ๆ เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาใช้ในการพัฒนาชุมชนนั้น ๆ ให้เข้มแข็งขึ้น บนพื้นฐานความเป็นตัวของตัวเอง บนภูมิปัญญาที่สั่งสมสอดคล้อง บนศักยภาพและความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชนนั้น ๆ โครงการวิจัยฯ จึงได้กำหนดแนวทางการดำเนินการวิจัยใน 3 ลักษณะคือ

1. ใช้การวิจัยเป็นทีมแบบเครือข่าย ระหว่างทีมนักวิจัยภายนอก กับทีมนักวิจัยชาวบ้าน และระหว่างทีมนักวิจัยชาวบ้านด้วยกันเอง
2. ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ แนวทางนวนิยวิทยา ที่ผสานกับสาขาวิชาการอื่น
3. ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ การวิจัยและการพัฒนาจะดำเนินควบคู่กันไป

¹⁶ ดร.ชัยน์ต์ วรรธนภูติ, “เพื่อความเข้าใจทางประการเกี่ยวกับการวิจัยสังคมศาสตร์” รวมบทความว่าด้วยวิจัยเชิงคุณภาพ, หน้า 2-4.

2. วิธีการเก็บรวบรวม วิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล

2.1 บทบาทของฝ่ายต่าง ๆ ในการร่วมทำวิจัย (อาจารย์จากสถาบันราชภัฏ / ครูในห้องถิน/คนในชุมชน) โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยที่มีลักษณะเป็นการวิจัยเป็นทีมแบบมีส่วนร่วมซึ่งได้แบ่งทีมนักวิจัยออกเป็น 2 ประเภท แต่ทำงานประสานสัมพันธ์เป็นเครือข่ายกันโดยตลอด ดังนี้

2.1.1 ทีมนักวิจัยภายนอก ซึ่งประกอบด้วยอาจารย์จากสถาบันราชภัฏ นักวิชาการและนักพัฒนาจากภายนอกที่เชี่ยวชาญ รวม จะเป็นทีมที่มีบทบาทในด้านต่อไปนี้ คือ

1) การประสานงาน การสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจตรงกันระหว่างทีมนักวิจัยชาวบ้านกับทีมนักวิจัยภายนอกและระหว่างทีมนักวิจัยชาวบ้านด้วยกันเอง กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และกับ สกอ.

2) การร่างกรอบความคิดของการดำเนินงานเบื้องต้น และแผนงาน/กิจกรรมในเบื้องต้น โดยจะปรับเปลี่ยนเมื่อได้ทำงานร่วมกับทีมนักวิจัยชาวบ้านในแต่ละพื้นที่แล้ว

3) การพัฒนาทีมนักวิจัยและเรียนรู้ร่วมกันระหว่างทีมนักวิจัยภายนอกกับทีมนักวิจัยชาวบ้านและระหว่างทีมนักวิจัยชาวบ้านด้วยกันเอง ในเรื่อง เครื่องมือและเทคนิควิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์

4) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุกมิติของพื้นที่ ซึ่งจะจัดกระบวนการอยู่ต่ำลง รายงาน เอกสารต่าง ๆ ทั้งของหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ในพื้นที่ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับทีมนักวิจัยชาวบ้านในการที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ และเป็นข้อมูลตรวจสอบความสอดคล้องกับข้อมูลปฐมภูมิของทีมนักวิจัยชาวบ้าน

5) การตรวจสอบความน่าเชื่อถือและคุณภาพของข้อมูลปฐมภูมิของทีมนักวิจัยชาวบ้านโดยเทคนิคการสุ่มเช็ค

6) การจัดประชุมปฏิบัติการในลักษณะ Work Shop ระหว่างทีมนักวิจัยชาวบ้านแต่ละทีม การประสานงานกับผู้เชี่ยวชาญ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการร่วมประชุมปฏิบัติการ

7) การอ่านวิเคราะห์ความสอดคล้องและการสร้างบรรยายกาศแห่งการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างทีมนักวิจัยภายนอกกับทีมนักวิจัยชาวบ้าน และระหว่างทีมนักวิจัยชาวบ้านแต่ละทีม

2.1.2 ทีมนักวิจัยชาวบ้าน ซึ่งประกอบด้วยครูในโรงเรียนหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของชุมชน ที่จะศึกษา 1 คน คนในชุมชน 1 คน และนักพัฒนาหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาในชุมชนอีก 1 คน รวมเป็น 3 คน ต่อ 1 ชุมชน หรือ 1 หมู่บ้าน และจะมีทีมนักวิจัยชาวบ้านทั้งหมด 6 ทีม (รวม 18 คน) โดยแต่ละทีมจะมีบทบาทในด้านต่อไปนี้

- 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ทั้งข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัย เงื่อนไข และองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในโรงเรียน และข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัย เงื่อนไข และองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในชุมชน (ตามตัวแปรที่จะทำการศึกษา)
- 2) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประชุมพิจารณ์ข้อมูลปฐมภูมิ
- 3) การร่วมประชุมปฏิบัติการในการกำหนดแผนการดำเนินงาน กิจกรรมร่วมกับทีมนักวิจัยภายนอก
- 4) การตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น นักวิจัยแต่ละคนเก็บข้อมูลที่พอดพิงหรือข้ามเกี่ยวข้อมูลของนักวิจัยคนอื่น
- 5) การร่วมกำหนดกิจกรรมพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ใน Phase 2

2.2 แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย แหล่งข้อมูล แบ่งตามลักษณะของข้อมูลเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

2.2.1 แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่

1) แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัย เงื่อนไข และองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในโรงเรียน ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในตัวของครู อาจารย์ นักเรียน ผู้ปกครอง (ชาวบ้าน) และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของโรงเรียนและชุมชน และข้อมูลอีกส่วนหนึ่งจะอยู่ในรายงานและเอกสารต่าง ๆ

2) แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัย เงื่อนไข และองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในชุมชน แหล่งข้อมูลในด้านนี้ก็เช่นเดียวกับแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวกับโรงเรียน กล่าวคือ ข้อมูลส่วนใหญ่จะอยู่ที่ชาวบ้าน ประชุมชาวบ้าน Key person ในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งขึ้นอยู่กับการสำรวจ และการแบ่งองค์ประกอบภัยในชุมชน ว่ากลุ่มต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นชุมชนนั้นมีกลุ่มอะไรบ้าง และข้อมูลอีกส่วนหนึ่งจะอยู่ในรายงาน เอกสารต่าง ๆ ทั้งของหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนนั้น ๆ

3) แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยภายนอกที่กระทบต่อชุมชนและโรงเรียน ได้แก่ ปัจจัยทางด้านกลไกตลาดและอำนาจธุรกิจ อิทธิพลของสื่อมวลชน ปัจจัยดึงดูดและผลักดันคนออก/กลับสู่ชุมชน เป็นต้น

2.2.2 แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่

1) เอกสารรายงานหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับโรงเรียน ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรที่จะทำการศึกษา

2) เอกสารรายงานหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่จะทำการศึกษา ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรต่าง ๆ ที่จะทำการศึกษา

3) หนังสือกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ.2540 และเอกสาร รายงาน หนังสือทางราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับนโยบายรัฐ การปฏิบัติงานของหน่วยราชการต่าง ๆ ในพื้นที่

ซึ่งเอกสาร รายงานหนังสือต่าง ๆ เหล่านี้ทั้งในข้อ 2.1 และ 2.2 อาจกระจัดกระจายอยู่ตามหน่วยงานราชการหรือองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับข้อมูลปฐมภูมินั้นนักวิจัยชาวบ้านแต่ละทีม (แต่ละพื้นที่) ที่ผ่านการอบรม (Training) แล้ว จะเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีทีมนักวิจัยภายนอก (อาจารย์สถาบันราชภัฏ นักวิชาการ และนักพัฒนาภายนอก) อยู่เป็นพี่เลี้ยง ซึ่งเทคนิคที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนี้เกิดขึ้น เพราะทีมนักวิจัยภายนอกมีฐานความเชื่อว่าคนในพื้นที่ซึ่งเป็นคนในวัฒนธรรมชุมชนนั้น ๆ ที่ผ่านการอบรมเทคนิคที่การแล้ว จะเก็บข้อมูลได้ตรงกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนมากกว่าบุคคลภายนอก เป็นลักษณะเจ้าของข้อมูลมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลที่เป็นเรื่องราวของตนเอง ซึ่งนอกจากที่น่าจะตรงตามสภาพความเป็นจริงแล้ว ยังได้รับผลคือความตระหนักรถึงตนเอง และเรื่องราวของตนเอง ตั้งแต่เด็ก ประกอบกับปัญหา อุปสรรคของนักวิจัยภายนอก (โดยเฉพาะนักวิจัยแบบฉบับฉบับจวย) ที่มักจะออกไปเก็บข้อมูลแบบโฉนด ๆ ที่มักจะเก็บข้อมูลตามบ้านที่ใกล้ถนน หรือเก็บเฉพาะภายในตัวหมู่บ้าน มักพบปะพูดคุยกับเฉพาะกลุ่มผู้นำ คนรวย คนมีการศึกษา (เพราะคิดว่าสื่อสารความหมายกันรู้เรื่อง) มักจะออกไปเก็บข้อมูลเฉพาะในช่วงเวลาที่คนสองสามวัน เช่นมักไปในฤดูกาลที่ฝนไม่ตก อาจก่อเรื่องสนับสนุนกันว่าช่วงที่เป็นฤดูฝนหรืออากาศร้อน คำตอบที่ได้ที่จะถือว่าเป็นข้อมูลนั้น จึงไม่ครบถ้วนตามวาระชีวิตของชุมชน

และการที่บุคคลตอบคำถามในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน เช่น ในขณะทำงานกับในขณะว่าง ในขณะร้อนหรือหิว ผลกระทบของคำตอบที่ได้ย่อมแตกต่างกัน

ในประการต่อมาฐานความเชื่อในเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยนักวิจัยชาวบ้านซึ่งไม่ใช้แบบสอบถามที่ค่อนข้างจะแข็ง แม้จะเป็นข้อคำถามเพื่อการสัมภาษณ์ก็ตาม แต่จะเริ่มต้นจากสิ่งที่ชาวบ้านนำมาคุยมากกว่า ซึ่งจะมีความยืดหยุ่น สนับสนุน เป็นธรรมชาติ ไม่รบกวน หรือรบกวน โดยที่มนักวิจัยชาวบ้านจะทำหน้าที่เพียงแค่เข้าไปหากลุ่มคนที่ต้องการเก็บข้อมูล สร้างความสัมพันธ์ กระตุ้นคุณค่าความ และอยลังเกด จับประเด็น โดยปล่อยอิสระให้กลุ่มนี้โอกาสแลกเปลี่ยนข้อมูล ตรวจสอบและลงมติข้อมูล และทีมนักวิจัยชาวบ้านจะบันทึกมาเท่านั้น ซึ่งเมื่อทีมนักวิจัยชาวบ้านเก็บข้อมูลในลักษณะเช่นนี้ครบถ้วน กลุ่มที่เป็นองค์ประกอบของหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มวัย กลุ่มเครือญาติ (กลุ่มผู้) กลุ่มอาชีพ กลุ่มสันใจ แล้ว ทีมนักวิจัยชาวบ้านจะต้องนำข้อมูลเหล่านี้มาแลกเปลี่ยน เรียนรู้กับทีมนักวิจัยชาวบ้านในพื้นที่อื่นและกับทีมนักวิจัยภายนอกด้วย เพื่อตรวจสอบหาช่องโหว่ที่ทีมนักวิจัยชาวบ้านอาจละเลยหรือมองข้ามไป แล้วจึงนำแนวทางที่ได้จากการแลกเปลี่ยนไปเก็บข้อมูลใหม่ เก็บเพิ่ม หรือเก็บซ้ำ เป็นรอบที่ 2 และจัดประชุมพิจารณข้อมูลก่อนที่จะสรุปผล (ซึ่งจะได้กล่าวอีกครั้งในหัวข้อการตรวจสอบความน่าเชื่อถือและคุณภาพของข้อมูล)

ในส่วนของข้อมูลทุติยภูมิ เกี่ยวกับประเด็นตัวแปรต่าง ๆ ที่นักวิจัยต้องการจะเป็นบทบาท ภาระหน้าที่ของทีมนักวิจัยภายนอกในการรวบรวมโดยติดต่อกับหน่วยงานราชการ หรือ NGO ต่าง ๆ ในพื้นที่

2.3 แนวทางในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือและคุณภาพของข้อมูล

จากเทคนิคที่วิจัยแบบมีส่วนร่วม ทำให้ทีมนักวิจัยภายนอก (อาจารย์สถาบันราชภัฏ นักวิชาการ และนักพัฒนาภายนอก) ได้ทิมชาวบ้านในพื้นที่มาเป็นทีมวิจัยร่วม ที่ยินดีจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาร่วมกัน ตั้งแต่เริ่มต้น ...ซึ่งทำให้ปัญหาอุปสรรคในเรื่องคนนอกคนใน หมดไป หรือบรรเทา เนบาง คำตามอาจอยู่ที่ว่าข้อมูลที่ได้จากทีมนักวิจัยชาวบ้านมีความน่าเชื่อถือหรือมีคุณภาพมากน้อยแค่ไหน ปัญหาหรือคำติชมนี้จัดปัดเป้าหรืออธิบายได้ด้วยว่า

- 1) เราเชื่อมั่นในตัวชาวบ้านมากน้อยแค่ไหน

2) เราเชื่อว่า การวิจัยเป็นเรื่องเฉพาะของนักวิจัยที่ต้องใช้ค่าสถิติหรือระเบียบวิธี วิจัยอย่างเดียวหรือไม่ หรือเชื่อว่าในชีวิตของการดำรงอยู่ของมนุษย์เราที่สันใจฝรั่กน้ำท่า คำตอบ คำอธิบายในการดำรงชีวิต ก็เป็นการทำวิจัยอยู่แล้ว หรือไม่

3) โอกาสและความพยายามของทีมนักวิจัยภายนอกและทีมนักวิจัยชาวบ้านที่ได้ พบปะ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ และพัฒนากรอบความคิดร่วมกัน โดยที่ทีมนักวิจัยชาวบ้านไม่ได้ ถูกครอบงำมีมากน้อยแค่ไหน

และที่สำคัญประการที่ 4) คือ ทีมนักวิจัยภายนอก พร้อมที่จะปรับเปลี่ยนตัวเอง จากประสบการณ์แห่งความล้มเหลวที่ผ่านมาทั้งจากการวิจัยและการพัฒนาในแนวเดิม พร้อมที่จะเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้กำหนดอะไรต่อมิอะไร จากการเป็นพระเอกมาเป็น พี่เลี้ยง นาเป็นผู้อำนวยความสะดวก โดยให้ชาวบ้านแสดงเป็นพระเอก แทนเราหรือไม่

ซึ่งหากอย่างน้อย เรายกตัวอย่าง 4 ข้อนี้ได้ชัดเจน การเริ่มต้นก่อตัวขึ้นของทีมนักวิจัยชาวบ้านที่จะทำการวิจัยตัวของเขารอง พัฒนาบ้านของเขารอง ชุมชนของเขารอง เขายอมรู้สึกดีในความเป็นเจ้าของข้อมูล ในการที่จะแก้หรือพัฒนาตนรอง ชุมชนของตนรอง เขายจะปล่อยให้ข้อมูลที่ได้ผิดพลาดเพื่อการกำหนดให้โครงการพัฒนาผิดพลาด ย่อมสูญเปล่า สิ้นเปลือง เลี้ยเวลา แน่นอน จะนั่นความน่าเชื่อถือและคุณภาพของข้อมูล ส่วนหนึ่ง จึงขึ้นอยู่กับว่า เราได้ไตรมาเป็นทีมนักวิจัยชาวบ้าน แต่ถึงกระนั้นก็ตาม การตรวจสอบ ความน่าเชื่อถือและคุณภาพของข้อมูล ทีมนักวิจัยชาวบ้านจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลชาวบ้านเป็นกุ่ม ในหลายเทคนิคตามที่แต่ละทีมคิดค้น ข้อมูลที่ได้จากหลายกุ่มและหลายเทคนิคจึงถูกตรวจสอบกันเองอยู่แล้ว และทีมนักวิจัยชาวบ้านแต่ละทีม (แต่ละพื้นที่) ยังต้องนำข้อมูลที่ได้มาแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เพื่อหาจุดให้ กับทีมนักวิจัยชาวบ้านทีมอื่น (พื้นที่อื่น) และกับทีมนักวิจัยภายนอกอีกด้วย แล้วจึงกลับไปเก็บข้อมูลต่อ หรือเพิ่มเติมอีกรอบ หนึ่ง และที่สำคัญคือ ก่อนที่ทีมนักวิจัยชาวบ้านแต่ละทีม (แต่ละพื้นที่) จะสรุปข้อมูลเพื่อ กำหนดความเป็นไปได้ของโครงการพัฒนาปัจจัย/เงื่อนไขที่จะเอื้อต่อการทำงานร่วมกัน ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ทีมนักวิจัยชาวบ้านจะต้องจัดประชุมพิจารณข้อมูลให้เป็นข้อมูล สาธารณะที่ชุมชนยอมรับอีกด้วย อีกทั้งทีมนักวิจัยภายนอกที่ค่อยเป็นพี่เลี้ยง ลงพื้นที่สุ่ม เช็ค จัดให้เกิดการประชุมแลกเปลี่ยนระหว่างทีมนักวิจัยชาวบ้านแต่ละทีม ข้อมูลที่ได้จึงน่าจะมีความน่าเชื่อถือและมีคุณภาพเพียงพอที่จะดำเนินงานใน Phase 2 ต่อไป

3. ขั้นตอนการดำเนินงาน/กิจกรรม

Phase 1

1. ประสานงานกับชุมชน/พื้นที่ที่จะศึกษา
2. ค้นหาทีมนักวิจัยชาวบ้าน
3. เสนอราเพื่อสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจตรงกันระหว่างทีมนักวิจัยภายในแต่ละพื้นที่
4. ศึกษาปัจจัย เงื่อนไข องค์ประกอบต่าง ๆ ภายนอกชุมชน
5. ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาทีมนักวิจัยทั้งหมด เกี่ยวกับเทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูล การสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูลในแต่ละพื้นที่
6. เก็บรวบรวมข้อมูลครั้งที่ 1 ในแต่ละพื้นที่
7. ประชุมเชิงปฏิบัติทีมนักวิจัยทั้งหมด ในการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล ปรับปรุงแก้ไขปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะ ภายใต้กรอบปัจจัย เงื่อนไขภายนอกชุมชน
8. เก็บรวบรวมข้อมูลครั้งที่ 2 ในแต่ละพื้นที่
9. ศึกษาปัจจัย เงื่อนไข องค์ประกอบต่าง ๆ ภายนอกชุมชนเพิ่มเติม
10. จัดประชุมพิจารณ์ข้อมูลในแต่ละพื้นที่
11. ตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือ ได้ของข้อมูล
12. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop 3) ประเมินสภาพการณ์และความเป็นไปได้เกี่ยวกับโครงการพัฒนาใน Phase 2
13. จัดทำรายงานเสนอต่อ สกอ.

บทที่ 4

ผลการศึกษา

“ได้ด้วยการพัฒนาต่อๆ กัน	ค้นพบผลลัพธ์ที่น่าสนใจ
ที่ต้องการให้เป็นไปตามที่ต้องการ	หากได้รับการสนับสนุนที่ดีแล้ว
หากนักเรียนมีความต้องการ	นักเรียนจะสามารถนำไปใช้ได้ด้วยตัวเอง
ที่ต้องการ “ให้เป็นไปตามที่ต้องการ”	ร่วมกันทุกคนที่ต้องการจะร่วมกัน
ที่ต้องการ “ให้เป็นไปตามที่ต้องการ”	ไปร่วมกันที่ต้องการจะร่วมกัน
หากมี “นักเรียนที่ต้องการ”	ก่อตัวเป็นราก... ให้ก้าวต่อไป... ในการพัฒนา

ผู้แต่ง รุ่งเรือง : ชุมชนพัฒนา
ศักยภาพเยาวชน “ที่ต้องการ”
เชื่อมโยงกับภาระหนี้สินด้านไทยในสากลและโลก

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการประชาพิจารณ์ข้อมูลและการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันระหว่างทีมนักวิจัยชาวบ้านกับทีมนักวิจัยภายนอกได้ผลการศึกษาของแต่ละชุมชน ดังนี้

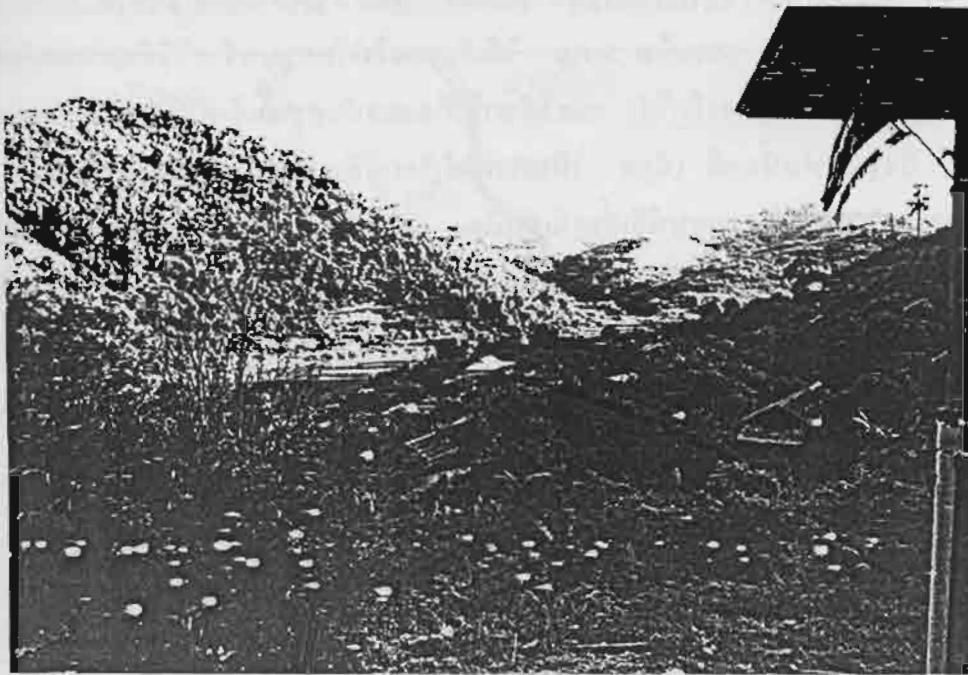
ชุมชนบ้านวัดจันทร์ หมู่ 3 ตำบลบ้านจันทร์ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

1. ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของชุมชน/โรงเรียน

1.1 ประวัติความเป็นมาของบุกชุมชน

บ้านวัดจันทร์ ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 ต.บ้านจันทร์ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ สภาพบ้านประวัติของบ้านวัดจันทร์นั้น พ่อน้อยสีซึ่งเป็นสีอ่อนๆ ในหมู่บ้านและเป็นผู้นำประกอบพิธีของชาวบ้าน ได้เล่าให้ฟังว่า เดิมนั้น พ่อของพ่อน้อยสี ซึ่งเป็นชาวบ้าน แม่ส่วนมาก จ.แม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นเขตชาวแคนดิคกับพม่า โดยครั้งแรกมาตั้งที่บ้านนี้ 6 หลังค่าเรือน ซึ่งเป็นพื้นที่น่องกันทั้งหมด แต่ปัจจุบันได้เสียบริเวณไปหมดแล้ว ได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่หลังเขาเป็นชุมชนหัวขึ้น ห่างจากบ้านวัดจันทร์ประมาณ 2 กม. อุบัติมา ฯ ที่มีผู้อพยพมาอยู่ตัวบ้านเป็นจานวนมากขึ้นจึงได้ข้ามไปมายังกระหงที่จังหวัดเชียงใหม่ เดิมนั้นบ้านเด่นและบ้านวัดจันทร์เป็นบ้านเดียวที่บ้านเป็นเกรียงญาติพื้นเมืองกัน แต่ได้เกิดโรคระบาดขึ้นท่าให้ผู้คนล้มตายกันเป็นจานวนมากจึงได้แยกกันไปตั้งอีกบ้านหนึ่งซึ่งปัจจุบันคือ บ้านเด่น บ้านเด่น บ้านวัดจันทร์นั้น เมื่อเข้ามาอยู่ในปัจจุบัน ครั้งแรกซึ่งคงเป็นปีมีผู้มาดูแลบ้าน อยู่ต่ำมาเจิงได้บินนัดพระพม่าซึ่งว่า หลวงพ่ออุดตุณะ นาเป็นผู้ตั้งวัดและก่อสร้างเจดีย์ขึ้นตามที่มีหลักฐานเป็นระยะและมีคำว่ารักบองกอปี้ที่สร้างพระเจดีย์ พ่อน้อยสีได้บอกว่า ก่อนมาตั้งวัดนั้น เดิมที่มีวัดเก่าแก่ มีเดินร่อง น้ำพะอุ่นๆ ที่บ้านเด่น แต่ไม่ทราบว่ามีการสร้างมาตั้งแต่เมื่อใด บริเวณรอบ ฯ บ้านวัดจันทร์ในปัจจุบันนี้ เกยมีวัดร้างอยู่หลาบวัด เมื่อหลวงพ่ออุดตุณได้มานั่งสร้างวัด สร้างพระเจดีย์ หล่อร่อง เมื่อสร้างพระเจดีย์องค์ใหญ่แล้วจึงได้สร้างพระเจดีย์องค์เล็ก 2 องค์

สามเหตุของชื่อวัดจันทร์นั้น พ่อน้อยสีบอกว่า พระอุดตุณ รูปนี้ท่านสามารถอ่านตัวหนังสือของได้ บริเวณวัดเก่าแก่นั้นมีแผ่นหินสลักตัวหนังสือของไว้ เมื่อหลวงพ่ออุดตุณอ่านแล้วจึงบอกว่าบ้านนี้เดินซึ่งว่า บ้านวัดจันทร์ ตามถึงแผ่นหินนี้ได้ไก่ตามว่า ได้สูญหายไปตั้งแต่ครั้งได้กีไมทราบได้ ตามพ่อน้อยสีว่าเคยมีคนล่าให้ฟังว่า ที่ห้องบ้านวัดจันทร์นั้นพระมีพระชื่อว่า จันทร์ นาอยู่ใช้หรือไม่ พ่อน้อยสีบอกว่า ไม่ใช่ ที่เริงแล้วพระพม่าเข้าเริกว่าอาหารย์ฯ เมื่อเริงพระว่าอาหารย์ คนรุ่นหลัง ฯ ต่อมาก็คงเข้าใจผิดว่า พระนั้นชื่อว่าจันทร์ จึงเรียกว่าบ้านวัดจันทร์ ซึ่งเป็นความเข้าใจผิด

ต่อมากรุบากรีวิชช์ได้จาริกศึกษาที่บ้านนี้ ขณะนั้นพ่อน้อบสี อายุได้ 12 ปี พ่อน้อบสีและเพื่อนอีก 4 คน รวมเป็น 5 คน ได้เดินทางไปกับครุบานเจ้าครีวิชช์(ก่อนกลับครุบานเจ้าครีวิชช์ได้หล่อแผ่นทองของเจ้าครีวิชช์ไว้ด้วยเศษทอง)

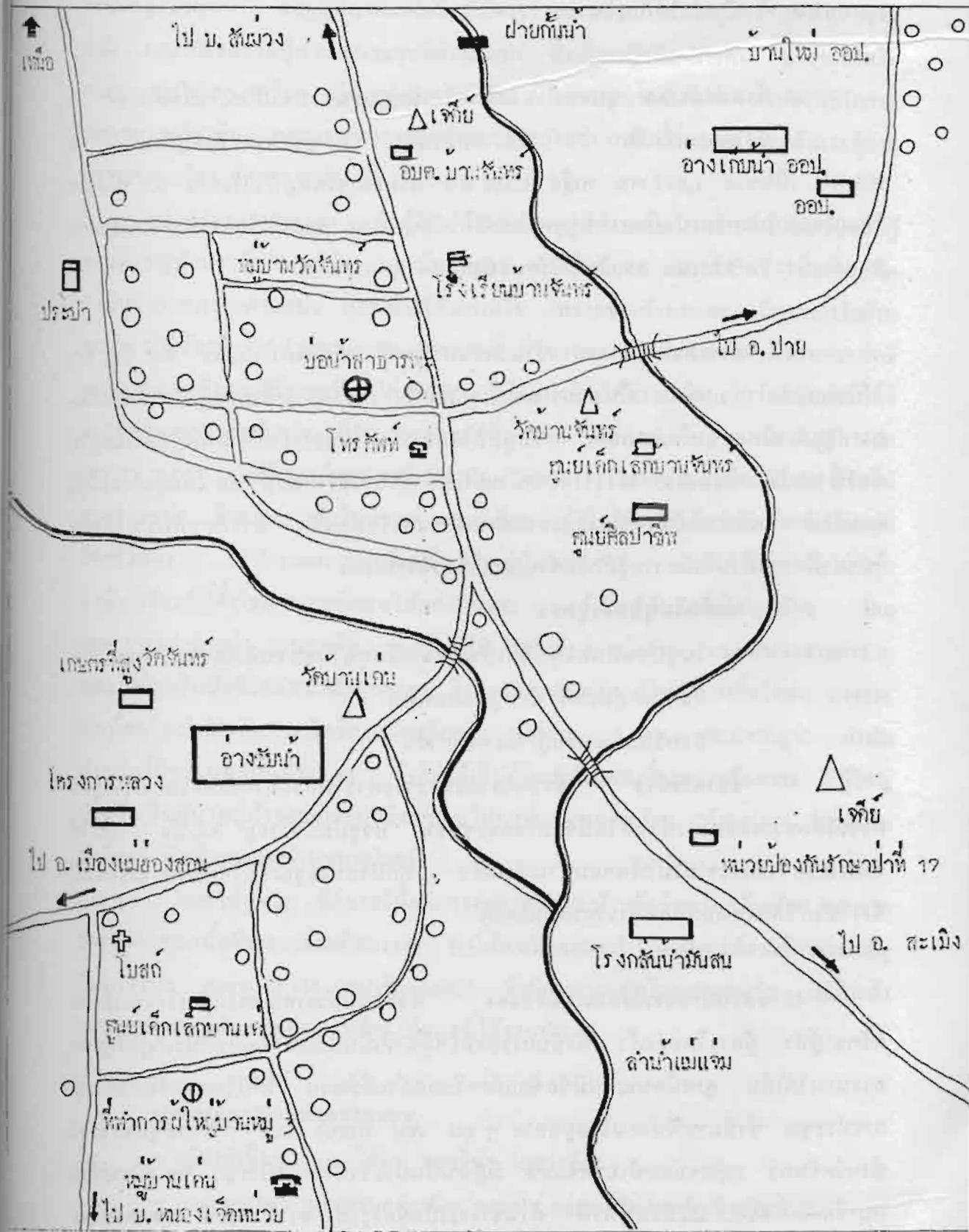
บ้านบันพ่อน้อบสี (น้อบ เป็นคำที่ใช้เรียกผู้ที่บัวรษามาเฝ้าแล้วถูกษาฯ) เป็นผู้นำในการกำหนดวันประกอบพิธีเลี้ยงผีเจ้าเมือง กำหนดวันมัดมือตามประเพณีหรือการเลี้ยงผีต่าง ๆ ในการเป็นผู้นำในการเลี้ยงตามประเพณีหรืองานศพนั้น จะต้องเป็นคนในครอบครัวที่บัวรษามาเฝ้าแล้วนั่น บ้านบันมีผู้ประกอบพิธีได้เพียง 3 คนเท่านั้น มีพ่อน้อบสี ตามเมื่อที่ (เหตุนพ่อน้อบสี) และโซเล (หลาน) ซึ่ง 2 คนหลังนี้ถือว่าเป็นผู้ช่วยของพ่อน้อบสี

1.2 คลาสการสอนที่นำไปป้องกันชุมชน

1) ต้านยาเสพติด ชุมชนวัดจันทร์เป็นชุมชนขนาดใหญ่ แบ่งออกเป็น 3 หมู่บ้าน คือ บ้านเด่น บ้านวัดจันทร์ และบ้านหัวหอ หมู่บ้านที่ใหญ่ที่สุดคือบ้านวัดจันทร์ ภาพการตั้งหมู่บ้านเป็นแบบกราฟิกตัวรูปนั่นๆ และมีศูนย์กลางของหมู่บ้านที่ชาวบ้านได้พบปะ ปฏิสัมพันธ์กัน เป็นแหล่งเรียนรู้และรับรู้เรื่องราวข่าวสาร

- บ้านเด่น ศูนย์กลางชุมชนคือ บริเวณโบสถ์คริสต์ เป็นบริเวณที่ชาวบ้านมาชุมนุมกันเพื่อประกอบพิธีทางศาสนาในวันอาทิตย์ มีศาลาพักร้อน มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และมีลานดินกว้างอยู่ติดกับทาง นั่นเป็นบริเวณที่มีท่านเดี๋ยว สำหรับชุมชนบนพื้นที่ดีดบีซึ่งไม่ค่อยมีที่ว่างที่กว้าง ๆ อย่างนี้ และมีวัดศาสนานุกูลเล็ก ๆ 1 แห่ง สรวนบ้านเรือนกีจะอยู่รอบ ๆ และมีถนนของชุมชนต่อ มีถนนสายหลักไปสู่ชุมชนที่ 2 คือชุมชนบ้านวัดจันทร์ เป็นชุมชนที่ใหญ่ที่สุดของหมู่บ้าน มีวัดจันทร์อยู่ใจกลางหมู่บ้าน และเป็นศูนย์ของชุมชน เป็นที่ตั้งของธนาคารช้าว ศาลาอเนกประสงค์ กลุ่มหอผ้า(ศิลปะเชียงใหม่) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หอกระชาข่าว ชาวบ้านห้อมบ้านนี้เป็นผู้ที่นับถือศาสนาพุทธก็จะตั้งบ้านเรือนอยู่รอบ ๆ ศูนย์กลางของชุมชน ด้านหน้าวัดจะมีโรงเรียนข้าวโพด ๑ แห่ง ห้อมที่ 3 บ้านหัวหอ จะอยู่ห่างจากห้อมบ้านที่ 2 ไปตามถนนสายหลัก สายแม่แจ่ม-วัดจันทร์-อ.ปาย เป็นที่ราบสูง ห้องที่เป็นที่สูง มีหน่วยงานของรัฐปฏิบัติการอยู่ กือ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ อ.อ.ป. เป็นศูนย์กลางที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตร และอื่น ๆ บ้านหัวหอนี้มีจำนวนครัวเรือนน้อยที่สุด กือประมาณ 20 ครัวเรือนเท่านั้น จึงมาใช้ดัดแปลงโรงเรียนในห้อมบ้านวัดจันทร์ ถูมืออาชญากรรมมีคนพิบัติอยู่ที่บ้านนี้ ไป กือค่อนข้างหนาแน่นในตุ่นหนา ซึ่งสามารถป้องกันพืชผักมีอยู่หน้าไว้ได้ผล เช่น อโวคาโด ผักต่าง ๆ สำหรับแปลงที่ดิน

ແມ່ນໄດ້ໂປ່ງແນ່ງຢ່າງວັດຈັນທີ່ ຕໍ່ນີ້ລົມ້ານຈັນທີ່ ຂໍາເກົຍແລ້ວ ຈັງວັດເຈິ້ງໃໝ່

ท่ากินก์จะอยู่ตามไหล่เข้าบ้าง ที่รัฐไกส์ ๆ บริเวณที่อยู่อาศัยบ้าง ห่างออกไปตามเส้นทางถนนตามซึ่งเป็นไปไม่เว้นอยุพาราม

2) ด้านประชากร ชุมชนบ้านวัดจันทร์ เป็นชุมชนชาวเขานผ้ากระหรี่ของสะกอ

มีจำนวนครัวเรือน 555 ครัวเรือน ประชากรในหมู่บ้าน 2

901 คน เป็นชาย 1,537 คน หญิง 1,364 คน ประชากรในหมู่บ้านร้อยละ 90 เป็นชาวยาใหญ่เขานผ้ากระหรี่ชนนับถือศาสนาพุทธและคริสต์ ร้อยละ 80 และนับถือศาสนาคริสต์ร้อยละ 20 และประชากรร้อยละ 85 ไม่ได้เรียนหนังสือ

3) ด้านเศรษฐกิจ ชาวบ้านวัดจันทร์มีอาชีพหลักคือการเกษตร กือ ปลูกข้าวไร่กินและทำไร่ด้วยเหลือ มีหน่วยงานของรัฐ กือ โครงการหลวงเข้ามาปฏิบัติงานส่งเสริมการปลูกผักเมืองพนาหวานหลายอย่าง ข้อมูลที่ได้จากชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอยู่ในท้องที่ (ป่าไม้, พัฒนากร) เล่าว่า ชาวบ้านมีปัญหาด้านการจ้างงาน กือ ลงทุนลงแรงสูงผลผลิตต่ำ แม้จะมีรายได้น้อยเนื่องจากขาดตลาดที่จะรองรับผลผลิต ประกอบกับราษฎรยากไร้ก่อให้ ชาวบ้านจึงมีความรู้สึกในด้านลบต่อ โครงการหลวง

แหล่งเงินทุนของชุมชน

- ในชุมชนมีกองทุนชั่วคราวเป็นแหล่งเงินทุนในชุมชนที่เกิดจากการออมร่วมกันของกลุ่มสหกรณ์ กือกลุ่มออมทรัพย์
- สำหรับแหล่งเงินทุน กือ อดีตกำนัน

คนหางาน ซึ่งจัดตั้งโดยพระราชาดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านที่ไม่มีข้าวกินของชุมชน ปัจจุบันมีข้าวอยู่ 300 ถัง และได้จัดตั้งเครือข่ายกระจายไปให้ห้องบ้านเด่นแล้ว ทุกปีจะประชุมเพื่อให้สามารถในชุมชนมีข้าวไปบริโภคให้หมดก่อนข้าวใหม่จะผลิตได้

4) สถานการณ์เมืองการปกครอง ศักยชนบุรพณ์ของกระหรี่จะเชื่อถือศรัทธาสูงน่า ผู้อาวุโสอยู่แล้ว ดังนั้นการขอมรับผู้นำที่เป็นทางการจึงเป็นที่ประทับใจทุกกลุ่มภยานออกได้เห็น ดูเหมือนจะไม่มีข้อด้อยหรือต่อต้านที่ชัดเจน ได้มีโอกาสสังเกตการณ์การประชุม ซึ่งมีภาพที่น่าสนใจอย่างลักษณะ ฯ บุน เช่น การนั่ง เวที การประชุมของชาวบ้านวัดจันทร์ กลุ่มห้องบ้านวัดจันทร์ มีผู้นำเป็นประธานในการประชุม กือ ผู้ใหญ่บ้านตามเจ้าถัว อบต. ฯ นั่งหน้าเวที ด้านข้างจะเป็นผู้อาวุโส ชาวบ้านที่กล้าแสดงออกก็จะ

นั่งประชันหน้ากับผู้นำในการประชุม ซึ่งเป็นผู้ชายและหญิงในวัยหนุ่มสาว กลุ่มชาวชนบท ทั้งนั้นอยู่ร่วมกัน ส่วนผู้ที่มาฟังเพื่อรับรู้เรื่องราวอย่างเดียว ก็จะนั่งคู่ด้านนอกหันหลังพิงผนัง และหันหลังให้ผู้ทำการประชุมอย่างสันเชิง ซึ่งเป็นกฎที่วัยก่อการใน การประชุมไม่ควรงดงาม มีการซักถาม โต้ตอบ เป็นประชาริบໄดຍ ประธานมีโอกาสแสดงความคิดเห็น ทราบจากภาระนักอภิਆท์ของชาวบ้านว่า วันนี้ชาวชนบทตั้งกระถุกตามกรรมการ เรื่อง โครงการปลูกกล้าไม้

สำหรับการปลูกครอง ตัวผู้ใหญ่บ้านมีบ้านอยู่ที่บ้านเด่น และที่บ้านวัดเจันทร์มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คือ นายวินัย และมีนาขถาวร ซึ่งเป็นผู้ที่กำนันประสีทิช ซึ่งเป็นอดีตกำนันที่ถูกอพยุงตัวหน่อ และเป็นผู้ที่นำเสนอด้วยความรู้ความสามารถในด้านกลบต่อ 2 พี่น้องนี้ รากค้ำบกอกเล่าของ พระสังฆ์ ที่ว่า “ชาวบ้านไม่คือพวกก้านประสีทิช เพราะเห็นว่าเป็นคนที่มีฐานะดีแต่ไม่เสียสละ หรือแบ่งปันให้ชาวบ้าน” กำนันประสีทิช มีอาชีพรับเหมาและทำชาขาย มีร้านขายของอยู่ที่หน้าวัด มีที่ดินทำกินมาก สมเหตุที่ถูกอพยุง เพราะท้าชุรุกิจ ไม่มีเวลาที่จะทำหน้าที่กำนัน และเกรงว่าชาวบ้านจะว่าตามมีผลประโยชน์ ขาดตัวหน่อ จึงลาออกจากแล้วไปเป็นมินต์ พระวิเชียร ผู้เป็นเพื่อนซี้ที่กำลังว่างงานและเรียนอยู่ที่วัดครรโสดา ให้สักและมาลงสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้านแทนตน และได้เป็นกำนันในที่สุด ก้านนันวิเชียรผู้นี้ตั้งใจทำงานอุทิศตนให้แก่ส่วนรวม กล้าดือสู้กับความไม่ถูกต้อง โดยเฉพาะการท่าถอยป่า บนสเปดดิค จนเป็นที่รู้จักกันทั่วทั้ง อ.แม่แจ่ม และหน่วยงานต่าง ๆ ต้องมาได้ถูกชิงเสียชีวิตที่หน้าบ้านของตน จึงต้องมีการคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านขึ้นใหม่ ทางราชการก็ขอร้องให้ก้านประสีทิชลงสมัครอีกครั้ง มีภูมิปัญญา 1 คน ผลปรากฏว่า กำนันประสีทิชมีคะแนนเสียงน้อยกว่า จึงไม่ได้เป็นผู้ใหญ่บ้านตามที่ราชการต้องการ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้นำหมู่บ้านคนปัจจุบันจึงเปลี่ยนไปอยู่ที่ก่ออุ่นหมื่นบ้าน “บ้านเด่น” แทนบ้านวัดเจันทร์ ซึ่งเป็นอยู่มานานนัดใหญ่

และให้ผู้ช่วย คือนายวินัยปลูกครองคุ้มครองบ้านวัดเจันทร์ หัวห้อ นักงาน นางโสภา เท่านั้นซึ่งจะมาร่วมกิจกรรม ทำให้คนในหมู่บ้านวัดเจันทร์ต้องให้ความสำคัญกับนายวินัย และนาขถาวร (สมาชิก อบต.) ซึ่งมีคนงานกลุ่มไม่คือข้อมรับ แต่ไม่กล้าแสดงออกความนิสัยของผู้คนเชียงใหม่ (ข้อมูลนี้ได้จากพระ)

กลุ่มของค์กร/แกนนำของชุมชน

- ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ นายวินัย นายจ้าวส
- กลุ่มชาวชนบท ประธานกลุ่มเรียน กศบป. อ.สุ่สานบันราชภัฏเชียงใหม่

กันมองเป็นแบบการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน
เดิมกันในสังคมริสต์ ที่อยู่ในหมู่บ้านเด่น

วัดจังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญชั้น

๗. โรงเรียน เป็นโรงเรียนข่ายโอกาสซึ่งพัฒนาการนี้อยู่ ๆ ตั้งแต่เป็นโรงเรียนที่พระราชทานฯ ริบกสร้างขึ้นและให้การประชารังเกะที่ จัดกิจกรรมสอนและมอบให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด สำนักงานการประดิษฐ์ศึกษาบริหารจัดการ และเป็นโรงเรียนข่ายโอกาสในปัจจุบัน ปัจจุบันทั้งไม่ได้เป็นที่พึงพอใจจากผู้ปกครอง นักเรียนขาดแคลง เล็กน้อยทางด้านสังคมภาพในการเรียนการสอน และการจัดระเบียบในโรงเรียน แต่ยังไงก็ต้องเด็ก-เยาวชนในชุมชนก็ใช้บริการจากสถานศึกษาซึ่งมีอยู่แห่งเดียว

๘. การศึกษาอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่จะอาศัยการเรียนโดยบรรยายแล้วเรียนโดยไปเยือนที่ตัวจังหวัดเชียงใหม่ เช่น วัดศรีโภสศา จัดเกิดที่หลวง เมื่อศึกษาอุตสาหกรรมเป็นผู้รู้ และยกน้ำข่องหมู่บ้าน

๙. การฝึกอบรมอาชีพด้านต่าง ๆ
๑๐. เสียงตามสายตั้งอยู่ที่วัด
๑๑. TV อยู่ที่วัด (ศาลาอเนกประสงค์ เปิดเป็นเวลา)

1.3 ประวัติความเป็นมาของโรงเรียน

โรงเรียนบ้านวัดจันทร์ได้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับโครงการพระราชทานของวัดศรีโภสศา กล่าวคือ เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๑๖ เป็นหน่วยที่ ๑๑ ของโครงการ โดยการประชารังเกะที่ได้ส่งนาย นนทชัย ขึ้นมาเป็นก្រุกนแรก และในวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๑๘ ได้โอนโรงเรียนให้ไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด จังหวัดเชียงใหม่ นั้นหมายถึง โรงเรียนก่อตั้งขึ้นมาจากหน่วยราชการ คือ กรมประชาสงเคราะห์ และโอนไปสังกัดหน่วยราชการส่วนภูมิภาคในขณะนั้น คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด และปัจจุบันนี้ก็โอนไปสังกัดสำนักงานการประดิษฐ์ศึกษาจังหวัด ซึ่งจะเห็นว่า บทบาทของชุมชนในการก่อตั้งและพัฒนาการของโรงเรียนมีน้อยมาก อาจจะมีบ้างในช่วงหลัง ๆ ที่มีการสร้างอาคารโดยทุนจากภายนอกหมู่บ้าน และมีชาวบ้านมาช่วยเป็นแรงงาน ซึ่งเป็นปัจจัยหลักของระบบความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

1.4 สถานการณ์ทั่วไปของโรงเรียน

โรงเรียนบ้านจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๗๐ เป็นโรงเรียนข่ายโอกาสทางการศึกษา ในปีการศึกษา ๒๕๔๑ ได้เปิดถึงชั้น ม.๒ โรงเรียนนี้มีชั้นอนุบาล

1-2 ชั้น ป.1-6 และชั้น ม.1-2 รวม 10 ห้อง แต่มีครูพิจ 9 คน ไปช่วยราชการ 1 คน ที่เหลือครูที่ทำการสอนเพียง 8 คน โรงเรียนนี้ยังไม่มีอาจารย์ใหญ่ชั้นมารับหน้าที่หลังจากที่อาจารย์ใหญ่คนก่อได้ข้ายไปอยู่ที่อื่นแล้ว มีเพียงผู้รักษาการณ์แทนอาจารย์ใหญ่ทำหน้าที่เพ่านั้น ซึ่งจะว่าไปก็ไม่มีอานาจเต็มที่นัก จากการสอบถามครูในโรงเรียน (ครูชีรภรณ์ ศิลปมิตรภาพ) เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2541 เวลาประมาณบ่าย 3 โมงครึ่งที่บ้านครูของได้ความว่าการบังคับบัญชาเป็นไปแบบประชาธิปไตย คือผู้รักษาการณ์แทนนั้นก็รู้สึกกันเป็นอย่างดีอยู่แล้ว จะทำอะไรมันเป็นแบบพึงพอใจกัน ซึ่งจะว่าไปแล้วหากพูดถึงความสะดวกสบายในการบังคับบัญชาแล้วพูดได้ว่าก่อนหน้าเป็นกันเอง อาศัยหลักของกิจกรรมเพื่อสนับสนุน ให้รักษาการณ์แทนจะทำหน้าที่เช็คเวลาทำงาน ตั้งวิถีกิจกรรมเดือน การเข้าที่ประชุมมารดาเป็นส่วนใหญ่ มีการประชุมประจำเดือนและระหว่างครูในโรงเรียน โดยมีการประชุมเดือนละครั้ง ซึ่งไม่ค่อยมีใครขาดประชุม การประชุมประจำเดือนจะแจ้งให้กันครู่ นักการ ทราบล่วงหน้า การประชุมส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ได้เข้าประชุมหากทางอันก่อเกิดขึ้นในบ้าน การอบรม งานประมาณ ฯลฯ เป็นแบบช่วงกันคิด ซึ่งในแต่ละวันครูอาจารย์และนักการได้พบปะพูดคุยกันเป็นประจำกันอยู่แล้ว แต่ครูมีไม่มาก โรงเรียนก็ไม่ใหญ่โดยจะไม่มากนัก การประชุมเป็นกันเองมาก ไม่เคร่งเครียด

เกี่ยวกับการเรียนการสอนนั้น ครูชีรภรณ์บอกว่า เน้นการสอนแบบให้สามารถนำไปใช้ในชีวิৎประจาวันได้ โดยที่ชุมชนบ้านวัดเจันทร์นั้นเป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเทรีช ด้านการพูดนั้นเด็กนักเรียนไม่ค่อยเข้าใจภาษาไทยนัก แม้ว่าจะสามารถคุย nokken ก็ได้ถึงจะเขียนผิดบ้างถูกบ้างก็ตาม เพื่อเป็นการฝึกหัดให้ใช้ภาษาไทยได้ดีขึ้น การเรียนการสอนในบางครั้งจะได้บอกใจหรือให้ขาดความน่าระดานค่า เพื่อเป็นการฝึกหัดด้านภาษาไทยในการเขียนการอ่าน อีกเหตุผลหนึ่งที่ให้เด็กตามเพราะเด็กมีหนังสือเรียนไม่ครบ ทุกคนหรือไม่มีหนังสือเรียนเลย ทางรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สปอ. สาจ. กีสังหนังสือเรียนพร้อมใจเข้ามาก กว่าจะมาถึงก็หมดความเรียนหรือผ่านไปครึ่งภาคเรียน ทำให้เรียนไปได้ช้า ไม่ค่อยทัน อีกประการผู้ปกครองไม่ยอมซื้อหนังสือเรียนให้ถูกหลาน อาจเป็นเพราะฐานะยากจน ไม่มีเงิน เมื่อครูสอนแบบขาดเพราะนักเรียนไม่มีหนังสือ ผู้ปกครองก็นอกกว่าครูสอนไม่ดี ไม่มีคุณภาพ สอนไม่ทัน ครูก็นอกกว่าเรียนเพราะแบบนี้ไม่รู้จะทำอย่างไร ขอมอกรอเงินซื้อหนังสือไปให้ก่อนก็ได้เงินบ้างไม่ได้เงินบ้าง คือ ได้ไม่ครบ การสอนก็ไม่ค่อยทันเพราะเด็กไม่มีหนังสือ จะสอนแบบการเรียนการสอนแบบใหม่ที่ให้เด็กนักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียน สอนแบบบูรณาการก็ไม่ค่อยได้ สอนได้เป็นบางวิชาเท่านั้น และก็เป็นบางครั้งด้วย

ในด้านการส่งเสริมให้เด็กนักเรียนได้รู้จักการปลูกพืชเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันนั้น ถึงแม้ว่าเด็กนักเรียนจะรู้จักการปลูกพืชอยู่แล้วก็ตาม ทางโรงเรียนก็มีการสอนให้เด็กท่า การเก็บตัวเรียน เช่น ปลูกหอย กระเจี๊ยบ แต่พืชผักที่สามารถใช้เป็นประโยชน์สำหรับนักเรียนเองได้นั้น เมื่อเด็กปลูกแล้วก็จะมีการหาย โอดหารที่มีรัว หวาน หมู ของชาวบ้านเข้ามาในบริเวณโรงเรียน ทำให้พืชผลเสียหาย อาจจะเป็นโคนลักษณะ หรือสัตว์เลี้ยงมา กัดกินก็ไม่ทราบได้ เด็ก ๆ เมื่อปลูกแล้วก็อยากรู้ได้เป็นของตัว แต่ก็หาหอยไป ผู้ปกครองก็ไม่สนใจสัตว์เลี้ยง ปล่อยให้เข้าโรงเรียนกินผักจากแปลงเกษตรของเด็ก

ในด้านการเรียนการสอนนั้น ครูจิราภรณ์บอกว่า ตอนองค์กรไว้สอนอย่างเต็มที่ ไม่ เรียนไม่ขาด ส่วนครูกูณอินนันนางกนสอนอย่างจริงจัง นางกนก็ไม่ดังใจสอน อาจจะไม่ ได้เตรียมการสอนมา นางครรช์ก็มาช้าบ้าง นาสายบ้าง นางกนก็มีปัญหาทางครอบครัว คัน ส่งผลกระทบต่อการเรียนการสอน เช่น นางกนต้องเรียนวันเสาร์-อาทิตย์ (ครู) วันศุกร์ และวันจันทร์ก็ขาด นางกนกูณเรียนอยู่ในเมืองต้องมาเยี่ยมลูกบ่อย ๆ นางกนกมีปัญหาด้านสุขภาพต้องเข้าโรงพยาบาลบ่อย ๆ ทำให้ต้องขาด เพราะหากเข้าโรงพยาบาลลาก่อนแล้ว เปิดไม่ได้ซึ่งเกี่ยวข้องทางด้านเศรษฐกิจของครูเอง ลักษณะการครุ่นคิดในห้องเรียน (วันครูจิราภรณ์) ต่างก็มีบ้านอยู่ที่หมู่บ้านอิน เมื่อมาสอนเสร็จต่างก็ต้องกลับบ้าน ทำให้การสอนไปกับบุขบันห์เรื่องความเข้าใจไม่สุ่มชนของครูจิราภรณ์ มีเพียงครูจิราภรณ์เท่านั้นที่มีบ้านอยู่ในบ้านวัดบันทัด แต่บ้างครั้งก็ต้องไปนอนบ้านแม่ต่างหมู่บ้าน คุณครูจิราภรณ์ทำหน้าที่ในด้านชุมชนสัมพันธ์ของโรงเรียนด้วย

ในด้านอุปกรณ์กีฬา ทางโรงเรียนมีอุปกรณ์กีฬาพอใช้เล่นได้โดยไม่ขาดแคลน แต่ขาดสถานที่และครุพัสดุที่ขาดแคลน ต้องใช้ครุส่วนตัวกันหรือนักกิจกรรมซ่อม สถานที่พำนัชของโรงเรียนนั้นมีสถานพูดบด ตะกร้อ วอลเลย์บอล ไม่มีโรงยิมฯ ไม่มีสถานนาฬฯ เพราะพื้นที่ของโรงเรียนมีค่อนข้างจำกัด

ในด้านอาคารเรียนนั้นมีไม่เพียงพอกับนักเรียน มีอาคารเรียนแฝดขาว 1 อาคาร โดยใช้เป็นห้องพักท่าจานและห้องพักครู 1 ห้อง ห้องเก็บวัสดุอุปกรณ์ 1 ห้อง ห้องคอมพิวเตอร์ 1 ห้อง ห้องเรียน ม.2 - 1 ห้อง ชั้น ป.5 - 1 ห้อง (อาคารมี 5 ห้อง) อาคารเอนกประสงค์ให้เป็นที่เรียนของ ป.3-4 โอดกันห้องแบ่งชั้น ชั้น ม.1 ใช้ห้องอนุบาลเก่า ห้องสมุดให้เป็นที่เรียนของ ป.6 ชั้นอนุบาล 1-2 เรียนตัวยกัน ชั้น ป.1-2 ใช้อาคารที่ร่วมกันสร้างกับชาวบ้านกันเป็นห้องแยกชั้น ห้องนี้มี 3 ห้อง และกำลังสร้างเพิ่มเติมอยู่

การเรียนการสอนของโรงเรียนบ้านบันทัดแบบที่บอกไว้ว่า เกี่ยวเนื่องกับแบบเรียนของเด็กที่ไม่ค่อยมีเด็ก ๆ ในแต่ละชั้นจึงอยู่ในระดับที่พอใช้ได้ หากเทียบกับโรงเรียน

ในเมืองไม่มีต้องที่เริญนัก ชื่อยู่ในระดับค่อนข้างดี แม้แต่ครูจิราภรณ์บอกเองว่า หากจะตัดตามเกณฑ์จริง ๆ คงมีผ่านไม่นานนัก

วันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2541 ได้ไปสอนตามที่บ้านสารวัตกร้านน้ำแข็งรัศ (จรัส) กะมะลี อายุ 35 ปี และเป็นกรรมการศึกษาของโรงเรียนบ้านขันทร์ ในเวลาประมาณ 18.00 น. และมีนาขส่วนบุคคล วานิชวิโรจน์ อดีตกรรมการศึกษาและเป็นผู้ปกครองเด็กนักเรียน มีชาวบ้านอีก 2 คน ไม่รู้จักชื่อ และนักวิชาชาวบ้าน คือนางเทวี ได้พูดคุยกับกันเกี่ยวกับเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2541 โรงเรียนบ้านขันทร์ได้นัดประชุมผู้ปกครอง โดยคุณเทวี ได้บอกดังนี้

ทางโรงเรียนให้ผู้ปกครองไปประชุมที่โรงเรียน รักษาการแทนก็อ ทุกพิธีด้วย
นัดประชุมเวลา 09.00 น. เพื่อถึงเวลาไม่หลุดรูปเดย ทางผู้ปกครองจึงรอนึงเวลา 09.40
นิครุพิธีด้วย ทางผู้ปกครองจึงให้ปิดประชุม ทางครูก็เปิดหัวข้อการประชุม แล้ว
ขอความเห็นจากผู้ปกครองแต่ละคน

คณที่ 1 นางใชชลัณบล ได้เสนอว่า การสอนเด็กของครูไม่ค่อยเด้มที่ ไม่มีความรับผิดชอบ ทางผู้ปกครองให้เด็กไปโรงเรียนแล้วไม่มีครูสอน ผู้ปกครองก็คิดว่าเด็กไปโรงเรียนจะไปทำงาน แต่เด็กเมื่อไปโรงเรียนแล้วไม่มีครูก็กลับบ้าน ที่เป็นเด็กตัวเล็ก ๆ เมื่อกลับบ้านแล้วไม่สามารถรับผิดชอบตัวเองได้ อีกประการรองเท้าเด็กที่ใส่ไปโรงเรียนหายเป็นประจำ จนเด็ก ๆ ไม่ชอบใส่รองเท้าไปโรงเรียนแล้ว อย่างให้โรงเรียนช่วยแก้ไข

คณที่ 2 นายเจาะดี เก็บตัวบที่นางโซชลลดาบลพุด และเสริมว่า ผ้าผิดที่กร ต้องแก้ไข ผ้าผิดที่ผ้าปักกรองผ้าปักกรองต้องแก้ไข กรและผ้าปักกรองต้องบีบก้น

คนที่ 3 นายประสิทธิ์ พุดว่า ที่ผ่านมานั้นเห็นเป็นความจริง เห็นมาถูกต้อง แต่ไม่รู้วันศุกร์และวันจันทร์ (ป้านนายประสิทธิ์อยู่หน้าที่พักคนโดยสารกลางทั่วกรุงขึ้นรถโดยสารอยู่เป็นประจำ)

คณที่ 4 นายดาวรุกถ่าวว่า ทางโรงเรียนน่าจะออกกฎหมายบังคับ ในช่วงเวลา 08.00-16.30 น. ไม่ให้เด็กออกนอกรองเรียน ให้ทางโรงเรียนรับผิดชอบเด็ก

คนที่ 5 นายรัศ ตามว่ากูรที่ขังไม่เข้มมีกีคน เมื่อทราบว่ามี 1 คนจึงว่า กูรที่ไม่ได้ไปเรียนแต่ก็ไปเข้มลูกอีก 2 คนท้าให้กูรฆ่าไปด้วย กูรมี 8 คน ไปเรียน 1 เข้มลูก 2 เหลือกูร 5 คน วันศุกร์และจันทร์เชิงไม่มีกูรพอด แสดงว่ากูรที่ไม่ได้ไปเรียนให้ไปเข้มลูกวันเสาร์หรือวันศุกร์ตอนเช็น และกลับวันอาทิตย์ไม่ได้หรือ

ผู้ปักครองว่า เรื่องทั้งหมดต้องแจ้งให้ครูทุกคนในโรงเรียนทราบ และขอให้ครูเข้าใจผู้ปักครอง เด็กนักเรียนและชุมชนด้วย (ความจริงแล้ว เรื่องของมีนาคมกว่าที่เล่ามาที่นี่

เพราะวันประชุมผู้ประกอบพอดีกับอาทิตย์ไปเยือนบ้านชาวบ้านนายต่ำมืออี๊ บ้านนาขุบูมี และอีก 2-3 หลัง สุดท้ายก็ได้สอบถามความคุ้ยใจรากรอยเตาในบรรยายที่ได้แนบมา - หมายเหตุ เป็นข้อความที่นักวิจัยชาวบ้านซึ่งเป็นพระเจ้าตนเล่าให้ฟัง

ในส่วนนี้ได้มีเพิ่มเติมจากการพูดคุยกัน แต่ทางผู้ประกอบไม่ได้เสนอหัวข้อมา การพัฒนา คือ อย่างให้มีกรุงที่นับถือศาสนาพุทธบ้างสักครึ่งหนึ่งก็ยังดี เพราะในปัจจุบัน นี่คือในโรงเรียนทั้ง 8 คน นั่นนับถือศาสนาคริสต์ทั้งหมด ผู้ประกอบนกกว่าถ้าคุณไปกล่าว กัญชา ก็จะไม่ได้

2. ปัจจัย เสื่อนไห และองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในชุมชน

2.1 โครงสร้างทางสังคมของชุมชนและระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมในชุมชน เป็นระบบแนวระดับ คือมีความสมอภาคกัน มีการปรึกษาหารือกันระหว่างคนในชุมชน บ้าน บ้าน ประชุมประจำเดือน มีการช่วยเหลือกันในฐานะญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านเป็นส่วนใหญ่ เพราะเป็นประเพณีที่เก็บปฏิบัติต่อ ๆ กันมา เช่น การลงแขกเกี่ยวกัน การปลูกข้าว การปลูกบ้านเอามือ เอารังกัน

2.2 ระบบเศรษฐกิจของชุมชน ส่วนใหญ่เป็นแบบพื้นดินเอง มีการปลูกข้าวไว้เพื่อ เสื้อชิฟไม่ขายข้าว ปลูกพืชไว้เป็นอาหาร มีการเตี๊ยงสัตว์ เช่น หมู ไก่ รัง กวาง เป็นอาหารและค้าขาย ในช่วงฤดูแล้งมีการนำพืชผักจากภายนอกเข้ามาขายในหมู่บ้าน อาหารมีการซื้อขายปลาจากภายนอก อาหารกระป่อง ขนม เป็นต้น

2.2.1 รูปแบบการผลิต ข้าวเป็นการผลิตเพื่อเสื้อชิฟเอง มีบ้างเป็นสามารถของ โครงการหลวง เช่น การปลูกพืชของผู้ปูนเพื่อการค้า แต่ไม่มากนักและที่เป็นสามารถ โครงการหลวงก็มีจำนวนน้อย เนื่องจากความน่ากรังมาก ๆ ไม่ได้ผล คือการมน้ำน้ำ ปลูกน้ำขวบ ซึ่งทำให้ข้าวบ้านไม่ค่อยเชื่อในโครงการหลวง

การปลูกข้าวปัจจุบันเปลี่ยนจากความเป็นรด ไอเดียนตาม แต่ปัจจุบันมีการใช้ปุ๋ย เพื่อเพิ่มผลผลิต ปี 2541 นี้ได้เกิดโรคแมลงเพลี้ยขึ้นซึ่งไม่เทียบเกิดขึ้นนานแล้ว ทำให้ชาวบ้าน ต้องใช้ยาฆ่าแมลง แต่ผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่แล้วลดลงประมาณ 50-70% คือการกรองน้ำใน การปลูกข้าวนั้น ไม่ค่อยเพียงพอเพื่อส่วนใหญ่ใช้น้ำจากธรรมชาติ คือ แม่น้ำ แม่น้ำที่ใช้ เกี่ยวกับน้ำข่าว แต่บ้างบ้านก็ไม่สามารถที่จะได้พำน้ำจากแม่น้ำจึงต้องไปซื้อน้ำในตลาดซึ่งมี

มนหรือเครื่องสูบน้ำ ทางออกของปัญหา คือ ควรออมเงินรวมกันเพื่อซื้อเครื่องสูบน้ำไว้ใช้

2.2.2 รูปแบบการบริโภค ชาวบ้านเกือบทุกหลังการรี่อนนั้นจะมีการทำท่าน้ำเพื่อผลิตข้าวไว้ใช้บริโภค ปลูกพืชผักไว้บริโภคแต่ในฤดูแล้งต้องซื้ออาหารที่อื่นหรือมีผู้นำมาขาย มีการซื้อปลากรายปีอง มะหมีสานรีจูป ปลาทู เป็นส่วนใหญ่เพื่อการบริโภค

2.2.3 การทำท่าน้ำและการกระจายส่วนเดิน ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านเพื่อการบริโภคที่ไม่ก่อข้อพอก คือผลิตได้เองกว่าการบริโภค มีบางหลังทำน้ำที่เหลือไว้เก็บเพื่อเป็นทุนในการผลิตปีต่อไป ที่เหลือมาก ๆ ก็ขายแยกให้ญาติพี่น้อง แต่มีบางหลังที่ขายข้าวให้บุคคลอื่นออกหมู่บ้าน ส่วนรับวัดความรามในพื้นที่นั้น ชาวบ้านจะนำผลผลิตมาท่าน้ำในทุก ๆ วันพระ เช่น ข้าวสาร พืชผักตามฤดูกาล หรือว่าทางวัดมีพระ สามเณรมา ก็จะมีการเก็บข้าวสารจากทุก ๆ หลังเพื่อใช้บริโภคภายในวัด

2.2.4 การได้เป็นเจ้าของและการอัดการกรวยการธรรมชาติและชั่งแวงล้อของชุมชน ชาวบ้านไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการนี้ จะปลูกบ้านสร้างบ้านก็มีการไปแจ้งเจ้าหน้าที่ป่าไม้เพื่อขออนุญาตใช้ไม้ในการปลูกบ้าน แต่เมื่อ 2-3 เดือนที่ผ่านมาหน่วยงานของรัฐ เช่น ป่าไม้ มีการตรวจสอบในการขึ้นบุกไม้เพื่อทำผลงานและทุก ๆ วันนี้มีการส่งเชลิข้อปะเพื่อรับนิตรวิเคราะห์การตัดไม้ เป็นการสร้างความก่อคดีให้ชาวบ้านมาก

2.3 ค่านิยมหลัก ๆ ของชุมชน ส่วนใหญ่บังคับซื้อสัดซึ่งและยุติธรรมอยู่ แต่ถ้าดูจาก การเคชพุกคุยกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ของรัฐแล้ว พวกรเขาระบุกว่าจากเจ้าหน้าที่ของรัฐว่าเป็นผู้ “เอา” เพียงอย่างเดียว ไม่ค่อยเสียสละ มีอะไร ๆ ก็เรียกร้อง แต่จากการสังเกตและสอบถาม ตามพุกคุยกับชาวบ้านจะได้ว่า เพราเดาไม่มีในสิ่งนั้น ๆ ขาดทั้งเงินทุนต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางวัตถุนิยมมากขึ้น เพราเริ่มนี้แบบอย่างจาก การถูกหลานที่ไปเรียนในเมือง หรือจากคนเมืองซึ่งไปเชื่อขายบดอย เช่น ขายวัว ควาย อาหารค่านรด เป็นต้น เพราธรรมชาติของคนนั้นบังคับต้องการความสะอาดสนับสนุนอยู่ เช่น ถ้าตามว่า “ถ้าได้เงินมาอย่างไม่สุจริตแล้วพวกรษาต้องการหรือไม่” ทุกคนที่สอนถามนมองว่า “เงินถูกปูรักนี้เขามิได้ต้องการ ไม่มีหากแม้แต่ต้อง” (สอนถามน้ำสมจิต จรรยาเกย์น สถา แหลก แหลก ฯ กน) อาจเป็นไปได้ว่า พวกรเขับังคบใช้ศาสนาหรือหลักธรรมในศาสนา พุทธเพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจ ปัจจุบันนี้ทางวัดความรามของบ้านวัดกันทร์ ได้ปลูกฝังค่านิยมในทางศาสนาโดยเข้าไปสอนพุทธศาสนาในโรงเรียน และทุกวันพระ (ระหว่างปีค การเรียนการสอน) ทางโรงเรียนจะนำเด็กนักเรียนที่พอพุกคุยกันรู้เรื่อง ป.2 ซึ่งไปมาพึง

เห็นนี่ธรรม และข้อคิดจากทางวัด เพื่อให้เขาเป็นคนดี หรือนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

สำหรับที่บ้านเด่น ซึ่งเป็นหย่อมบ้านข้างเคียงที่ชาวบ้านทั้งหมู่เป็นคริสต์ ก็มีภาพที่สะท้อนเกี่ยวกับค่านิยมหลัก ๆ ของชุมชนที่มาจากการสร้างสรรค์ เช่นกัน ดังข้อมูลที่ได้จากการสังเกต ดังนี้....

6 กันยายน 2541 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านด่าน ชั้งเป็นที่ตั้งใบสัตว์คริสต์ เวลา 13.00 น. ชาวบ้านกะเหรี่ยง ชั้งส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงและเด็ก นาร่วมกัน ณ ใบสัตว์เพื่อทำพิธีทางศาสนา ท่านกลางสายฝนที่ตกพอดี ๆ มาตั้งแต่เช้า เด็กอาชุดประمام 5-6 ช่วง หั้งหญิงและชาย เล่นกันอยู่ร่อง ๆ ในสัตว์ เล่นดีดกูกหิน ในขณะที่ผู้หญิงส่วนใหญ่โพกผ้า เช็ดตัวบนหัว และมีเงื่อนเด็กน้อยให้ความสนใจร่วมพิธี ชั้งการไปใบสัตว์ของกะเหรี่ยงคริสต์ในวันอาทิตย์ เช่นเดียวกับที่กะเหรี่ยงพุทธไปวัดเมื่อวานชั้งเป็นวันสาร์ สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนและชาวบ้านที่ชั้งผูกพันกับความเชื่อถือทางศาสนา เช่นนี้ ไม่ยากต่อการเปลี่ยนแปลง หรือกล่อมเกลาค่านิยมที่จะมาหากศาสตร์ และไม่ยากต่อการที่จะให้ผู้นำทางศาสนาทั้งพุทธและคริสต์ หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เข้าร่วมเป็นพิมบัตรกิจกรรม

ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังใช้ในวัน ถูก 2-3 คน อาชญากรรมลีบประมาณ 20-30 ปี ส่วนคนแก่ก็จะไม่ก่อเรื่องให้มาโน่สัตต์ ซึ่งไม่เหมือนการประชุมหมู่บ้าน ที่จะเก็บกันสูงไว้ กว่ามาก ส่วนใหญ่ที่มาโน่สัตต์จะพาตีกีลึก ๆ มาด้วย ประมาณเป็นครอยครว

2.4 กลุ่มนักเรียน มีผู้นำตามธรรมชาติเป็นผู้จัดการเกี่ยวกับงานเรียนที่มีประสิทธิภาพในหมู่บ้านได้แก่ พ่อน้อยสี มีการเลือยงดูหมู่บ้านประจำปี ๆ ลงครั้ง ประเมินการมัดมือหมู่บ้าน ปีละ 2 ครั้ง เป็นต้น ผู้นำทางการนั้นได้แก่ผู้ช่วยวินัย (ในหมู่บ้านไม่มีผู้ใหญ่บ้าน) การกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนจะมีผู้นำฯไปแต่ละประเภท ๆ และชนิดของกิจกรรมนั้น ๆ แล้วแต่ การประชุมและตกลงกันในกลุ่ม เช่น กลุ่มแม่บ้าน เยาวชนหนุ่ม-สาว กลุ่มพ่อบ้าน เป็นต้น สำหรับผู้ที่ร่วมงานโดยไม่สูงเริ่ดชาวบ้านจะไม่ยกข้อง การแก้ไขปัญหาในแต่ละเรื่อง ๆ นั้น จะมีการประชุมปรึกษาเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขและวิธีการแก้ปัญหา วิสัยทัศน์ของผู้นำฯ ในหมู่บ้านนั้นไม่ค่อยเป็นตัวของตัวเองมากนัก (ผู้นำทางการ) จะทำอะไร “โโนนกีพีนีกี น้อง” เป็นต้น อีกประการ บางครั้งชาวบ้านก็ไม่ค่อยให้ความร่วมมือเท่าที่ควร แต่ส่วนใหญ่แล้วจะให้ความร่วมมือกับผู้นำฯ ตามแบบผู้นำฯ ตามธรรมชาติ และแบบทางการดี

ในเรื่องผู้นำชุมชนนั้น พระวิเชียร เล่าไว้ เดิมที่ชาวบ้านจะเชื่อฟังผู้นำที่มีแนวทางการแต่หลังจากก่อการณ์วิเชียรถูกกลอนขังตายและมีโครงการของหน่วยราชการมาลงในหมู่บ้าน

ท่าให้ความศรัทธาและเชื่อฟังของชาวบ้านที่มีต่อผู้นำทางการลดน้ำของบ่อ เพราะชาวบ้านรู้สึกเหมือนถูกผู้นำทางการหลอกพร้อม ๆ กันหน่าว่าราชการต่าง ๆ ตัวอย่างคือการค่าเดื่อและประวัติเชิงรุกเกิดขึ้นกับผู้นำที่เป็นผู้หญิง ประวัติเชิงรุกกว่า พ่อ ๆ กัน และจะเอาผู้ชายมากกว่า ก็อัคคีภัยจะไม่ค่อยมีปากเสียงอะไร ส่วนผู้หญิงที่ดูจะมีเพื่อนฝูงมาก ก็อัคคีภัย แม่ วัดก่อ ลุงมูพอ พ่อของร้าวไฟ เกี่ยวกับผู้นำหมู่บ้านนั้น เริ่มเรื่องที่นำสันใจจากการที่ชาวบ้านร่วมกันไปขอให้ประวัติเชิงรุก (คนละคนกับประวัติเชิงรุก วชิร ที่เป็นเจ้าอาวาสคนนั้น) ซึ่งนบวชอยู่ที่วัดศรีโสดาสีกอมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน ประวัติเชิงรุก (ภัยหลังเป็นก้านนวีเชิงรุก) ทันรับเร้าชาวบ้านไม่ได้ ก็สืกออกมาให้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน และหลังจากนั้นเพียง 15 วัน ก็ได้รับเลือกเป็นก้านนวี ได้รับรางวัลพระราชทานแห่นบทองค์ฯ และท่าทางเข้มแข็งมาก ต่อมากลับลับบึงดาย ชาวบ้านซึ่งได้ขอร้องให้นำยาประสีที่ซึ่งเริ่มกะหรี่ง ท้าชูร กิจรับเหมา และเปิดร้านขายเครื่องก่อสร้าง สมัครเป็นผู้ใหญ่บ้าน แต่นายประสีที่ซึ่งเป็นปฏิเสธ โดยบอกว่าต้นเองท่ารับเหมา ไม่ยอมก่อเป็นผู้ใหญ่บ้าน เพราะจะขัดกับอาชีพ แต่ถึงที่สุดก็ยอมสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้าน และต่อมาได้เป็นก้านนพทกานันวีเชิงรุกที่ถูกกลับบึงดาย เรื่องของก้านนพทกานันนาราชการน้องชายซึ่งเป็นสมาชิก อบต. เป็นเรื่องที่ประวัติเชิงรุกกว่า น่าจะมีอะไรมิดสังเกต และเป็นเรื่องเป็นเกลือระหว่าง ประวัติเชิงรุกบ้านนาขวิชิต ซึ่งเป็นพัฒนาการดำเนิน ในการเรื่องความคิดเห็น

ระหว่างประวัติเชิงรุกบ้านนาขวิชิต ความคิดเห็นดังกล่าวเป็นเรื่องที่น่าพึงความคิดเห็นของชาวบ้านที่ผ่านมาทางหลวงพ่อ

ผู้นำชุมชนคนสำคัญ ๆ และการถ่ายทอดวิถีชาวบ้าน

พื้นนักวิจัยภายนอก ได้เพ่งความสนใจในพื้นนักวิจัยชาวบ้าน ดังต่อไปนี้

1. นาขวิชิต ซึ่งเป็นกะหรี่งคริสต์ เป็นสมาชิกสภาก อบต. และอยู่ที่บ้านเด่น (คนละหมู่บ้านกับบ้านวัดขันทร์)
2. ประวัติเชิงรุก ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดขันทร์ เป็นพระในโครงการพระธรรมชาติ ของมหาเพลิงกรรณราชวิทยาลัย เป็นคนอีสาน มีความคิดความอ่านในงานพัฒนาชุมชน แนวองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ NGO มีแนวความคิดที่อยาจะดึงเอาชาวบ้านในหมู่บ้านเข้าวัด โดยเริ่มจากกิจกรรมการสวดมนต์ทำวัตร เช้า-เย็นที่วัด

3. นายนาคร สมัชิกสถา อบต. ของหมู่บ้าน (ต้องเลือกประวัติการได้เป็น อบต. ของนาคราภิรมยาศึกษา) เป็นคนหนึ่งที่มีบทบาท และเห็นด้วยการกับการพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเป็นคนที่มีความคิดเห็นขัดแย้งกับกลุ่มนحنุ่ม-ชาวเรื่องต้นสนล้ม 500 กว่าต้น โดยนาคราวไม่เห็นด้วยกับการที่ NGO เข้ามาปลูกกระดุมชาวบ้านให้ชาวบ้านไม่ยอมรับการพัฒนาจากรัฐ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือเรื่องการได้เป็นเจ้าของไม้สักที่ล้ม เช่น นาคราวจะบอกว่า NGO “ไม่จริงใจกับชาวบ้าน คังเช่น NGO จะเขียนโครงการ ซึ่งในโครงการนั้นจะมีข้อเท็จจริงอยู่เพียง 20 เปอร์เซ็นต์ ท่านนั้น ส่วนอีก 80 เปอร์เซ็นต์ เป็นส่วนที่ NGO แต่งเติมเอา ซึ่งแสดงว่า NGO มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ ขาดปืนของชาว คือ เข้ามายังหน่วยราชการที่อย่างพัฒนาหมู่บ้านให้มีศรัทธาจิตใจ”

4. นางเทวี อาชุประมาณ 27 ปี เป็นประธานกลุ่มแม่บ้าน ผู้ดูแลอาชีวศึกษาไทยไม่ถือบัชต์ ก่อนเข้ามาที่อาชีวศึกษาต่อหน้ากันแปลกหน้า แต่ในหมู่ชาวบ้านเห็นด้วยกัน เทวีจะกล้าหาดกล้าแสดงออก ซึ่งที่มั่นกิจวิจัยภายนอกได้เกยเห็น ครั้งที่หมู่บ้านมีการประชุมเป็นคนขึ้มก่อ

5. นางปรางค์วัลย์ อาชุประมาณ 25 ปี เป็นอดีตประธานกลุ่มนحنุ่ม-ชาว ป้าจุกัน แต่งงานมีครอบครัวแล้ว จึงออกจากตำแหน่งประธานกลุ่มนحنุ่ม-ชาว และมาเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน ผิวค้ำ สูงไปร่วง เทรนงบประมาณกว่าเทวี เป็นคนกล้าหาดกล้าแสดงออก

6. ครุวินัย ซึ่งเป็นชาวกะเหรี่ยง นับถือศาสนาคริสต์ พักอยู่ในหมู่บ้านไกลังเกียง ทำการพุดคุยกับชาวบ้าน โดยชาวบ้านยังไม่รู้ว่า ที่มั่นกิจวิจัยภายนอกจะเอาชาวบ้านคนไหนมาช่วยงานอะไร ก็ได้คำตอบว่า ครุวินัยเป็นคนที่เข้ากับชาวบ้านได้ดี แต่จากการที่ที่มั่นกิจวิจัยภายนอก เข้าไปในหมู่บ้านและโรงเรียนถึง 2 ครั้ง เพื่อประสานงานกับชุมชน/โรงเรียน และค้นหาข้อมูลเบื้องต้น ก็ไม่เกยพนกับครุวินัยเลย ซึ่งก็เช่นเดียวกับครุกนอีน ๆ ที่มักไม่ถือบัชต์ในโรงเรียน หรือหมู่บ้าน

7. นายนพชิต อาชุประมาณ 30 เดย เป็นพัฒนาการตำบลบ้านจันทร์ มีภาระเป็นครูอยู่ในโรงเรียนบ้านจันทร์ ซึ่งภาระเพิ่งกล่องดูครุชาก วันไม่ถึง 1 เดือน ก็ลังพะยามทำเรื่องให้ภาระได้โอนไปช่วยราชการในเวียง (เมือง) ส่วนคนเองได้ซื้อที่ไว้เพื่อปลูกบ้านสำหรับบ้านปลายชีวิตที่บ้านจันทร์ แต่ขณะนี้ซึ่งไม่ได้ปลูก โดยมีความฝันว่าอย่างนี้บ้านที่สองเงินอยู่ที่บ้านจันทร์นี้แหละ ปัจจุบันพิชิต กำลังเรียนระดับอนุปริญญา โปรแกรมวิชาการพัฒนาชุมชน ภาค กศ.บป. เสาร์-อาทิตย์ ที่สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ ความคิดอ่านของพิชิตเหมือนชั้นราชการโดยทั่วไปที่อยากรับความเชิงวิเคราะห์ความเห็นอยู่ของชาวบ้านให้กินดีอยู่ดี มีศรัทธาจิต ขณะนี้ความคิดของพิชิตกับพระวิเชียร ซึ่งค่อนข้างขัดแย้งกัน และขังมี

เรื่องความคิดที่ขัดแย้งกันระหว่างพิชิตกับพระวิเชียรซึ่งค่อนข้างขัดแย้งกัน และขังมีเรื่องความคิดขัดแย้งกันระหว่างพิชิตกับพระวิเชียรที่สังเกตเห็นเด่นชัดอยู่เรื่องหนึ่ง คือ การณ์การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านและการถูกกลบยิงตายของกำนันวิเชียร ที่กำนันวิเชียรพยายามต่อต้านและปราบปรามปัญหาของสภาพดิน (กรณีเรื่องของกำนันวิเชียรเป็นเรื่องใหญ่ โง่ในกันกลุ่มอิทธิพลในพื้นที่ แต่เป็นประเด็นที่น่าศึกษา เพื่อให้เห็นถึงโครงสร้างของระบบ ความสัมพันธ์ กลุ่มผู้นำ อิทธิพลและปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่)

จากการที่มีนักวิจัยภายนอก มุ่งไปที่ถนน 7 ถนนดังกล่าวข้างต้น เพื่อสร้างที่มีนักวิจัยชาวบ้านของชุมชนในโครงการนี้ แต่ที่มีนักวิจัยชาวบ้านมีได้เพียงแค่ 3 คน โดย 2 คน เป็นชาวบ้านและอีก 1 คนเป็นครูที่บ้านนั้น ซึ่งสำหรับนักวิจัยที่เป็นชาวบ้านนั้น ครั้งแรกทางที่มีนักวิจัยภายนอก ขอมาได้นำข้อมูลร่วมงาน ในขณะที่อีกบางคนอยากรู้ด้วยตัวเอง แต่ไม่สามารถเข้ามาช่วยได้ เนื่องจากทางที่มีนักวิจัยชาวบ้านที่เป็นผู้ชายซึ่งที่นั่นฯ ขอมาได้นักวิจัยชาวบ้านที่เป็นผู้หญิงสัก 1 คน จึงได้มองไปที่เทวี หรือ ปรางค์วัดลับ และในขณะที่บางคนมองไปที่พิชิต ในขณะที่พิชิตเองมองไปที่ผู้ช่วยกำนันที่บังชุบันนี้กล้ายเป็นคนเชิงขึ้นเรื่อยๆ เก็บตัวหรือเก็บสูญเสียความเชื่อมั่น ความเป็นตัวของตัวเอง หลังจากที่กำนันถูกยิงตาย (ความค่าบากเด่าของ พิชิต) จากการพูดคุยและสอบถามความคิดเห็นของครูมาลี ซึ่งเป็นครูคนหนึ่งในโรงเรียน ครูมาลีมองไปที่นายจารัส ที่เป็นประธานกรรมการโรงเรียนเป็นอันดับแรก ถัดไปมองไปที่นายวินัย ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน โดยครูมาลีกล่าวว่า ทั้ง 2 คนนั้นสามารถร่วมงานกับตนได้ และทั้ง 2 คนเป็นคนที่มีความคิดความอ่านดี โดยจารัสจะเป็นคนที่ไม่ก่อปัญหา มักจะฟังคนอื่นก่อนแล้วจึงค่อยชี้แจงเหตุผลของตนเอง ครูมาลีไม่มองไปที่พระวิเชียรเลย ทั้ง ๆ ที่พระวิเชียรเป็นผู้นำตามธรรมชาติกันหนึ่งของชุมชน ซึ่งที่มีนักวิจัยภายนอกทราบเหตุผลในภายหลังว่า เป็นพระเรื่องที่พระวิเชียรอยู่ข้างกลุ่มนุ่ม-สาว และ NGO และครูมาลีเคยถูกพระวิเชียรขอร้องให้ช่วยปฎิรักษาชาวบ้านต่อต้านเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และองค์การอุตสาหกรรมป้าไม้ แต่ครูมาลีปฏิเสธ โดยบอกว่าตนเองมีหน้าที่สอนหนังสือ

สำหรับเทวี เมื่อรู้ว่าต้องทำงานร่วมกับครูมาลี ดูท่าทางเทวีหน้าสดคลงไปเลข เป็นพระออย่างได้ประค์วัดลับเป็นกุญแจในการทำงาน ในการไปประชุมกับที่มีนักวิจัยภายนอกมากกว่า ที่มีนักวิจัยภายนอกได้ขอร้องให้ครูมาลี ช่วยดูดต่อนดแนะนำกับพระวิเชียรในการขอให้ความร่วมที่มีนักวิจัยชาวบ้านเป็นอันดับหนึ่ง (ที่มีนักวิจัยภายนอกได้ติดต่อทาง

ตามพระวิเชียร ไว้บ้างแล้ว แต่ยังไม่ได้ยืนยัน) และหากไม่ได้ก็ขอให้ติดต่อนายจ้ารัสเป็น อันดับสอง และนายวิเชียรเป็นอันดับสาม เพราะทีมนักวิจัยภายนอกมีข้อจำกัดเรื่องเวลาที่ จำกัดเพื่อติดต่อบุคคลเหล่านี้ไม่ได้ (แต่ได้พยายามต่อท่านท่านทุกคนไว้เป็นเบื้องต้นแล้ว) เพราะต้องรับเดินทางไปบ้านใหม่หมอกชาม ตัวบ้านท่าตอน อ่านก่อนเมื่ออาข จังหวัด เชียงใหม่ ให้ทันก่อนก้าว แต่ทีมนักวิจัยภายนอกก็ต้อง ภูมามลีอาจะ ไม่พำยานมติดต่อพระ วิเชียรให้ ทั้งนี้ เพราะเหตุผลดังกล่าวข้างต้น แต่ทีมนักวิจัยภายนอกคาดการณ์ผิดทั้งนี้ เพราะในที่สุดทีมนักวิจัยภายนอกได้พระวิเชียร เทวี และเปลี่ยนจากภูมามลีเป็นภูริวิมล ร่วมเป็นทีมนักวิจัยชาวบ้านของชุมชนนี้ (หมายเหตุ : ภูมามลีเป็นคนเมือง เป็นคนเมืองริม กำลังรอท่าเรืองโดยไปช่วยราชการในเวียงชันกัน ครั้งแรกทีมนักวิจัยภายนอกคาดว่า ภู ภูมามลีน่าจะมีภาพเป็นกลาง ส่าหรับชาวบ้านที่เป็นกะหรี่ยังน่าจะ ไม่มีผลได้ผลเสียกับชุมชน ข้อมูลที่ได้จากภูมามลีน่าจะเป็นข้อมูลที่เป็นจริงของชุมชน มากกว่าข้อมูลที่ได้จากภูริวิมล ที่เป็นกะหรี่ยัง อีกประการหนึ่งก็คือ ภูมามลีเป็นคนพูดภาษาเหนือ แต่ภูมามลีมีจุดอ่อนอยู่ตรง ที่คุณภูริวิมลและแนวคิดขึ้นอยู่ที่ข้างหน่วยงานของรัฐมากเกินไป โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องการท่อง เที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งในเรื่องดังกล่าวความคิดเห็นภายนอกเรียนก็แบ่งออกเป็นหลายฝ่าย ทั้งฝ่ายที่เห็นด้วย และฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย ฯ ไม่ถูก ภูมามลีอยู่ก่อนที่เห็นด้วย คือหากให้ดำเนิน การเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทีมนักวิจัยภายนอกเห็นว่า หากจะเลือกเอาภูริวิมลในโรง เรียนมาร่วมงาน น่าจะเลือกเอาภูริวิมลในกลุ่มที่วางแผนเป็นกลาง หรือเชิง ฯ ต่อเรื่องดังกล่าวจะ ดีกว่า เพราะเป็นเรื่องที่กำลังเป็นปัญหาใหญ่ของชุมชน ในวันที่ทีมนักวิจัยภายนอกเข้าไป ในโรงเรียน ภัยในโรงเรียนเหลืออยู่แต่ภูมามลีและภูริวิมล 2 คนเท่านั้น โดยภูมามลีออก ว่า ภูริวิมล ฯ ไม่ค่อยสนใจ ดังนั้น การที่ชาวบ้านพูดถึงปัญหาของโรงเรียนประการ หนึ่งที่ว่าคุณภูริวิมลไม่ค่อยมีเวลาให้กับเด็กนักเรียน อาจะชริง และอาจะเป็นเรื่องที่บันทอนความ ศัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้) ข้อที่น่าเป็นห่วงสำหรับ เทวี ก็ คือ หากได้ภูมามลีมาร่วมทีม เทวีอาจทำงานได้ไม่สะดวก ทั้งนี้ เพราะเทวีอาจถูกครอบงำ ความคิดทั้งหมด ด้วยเหตุที่ภูมามลีเป็นภูริวิมล เป็นคนเมือง มีการศึกษาสูง พูดไทยชัดเจน และพูดเก่ง ส่วนตนเองนั้นอาจมองตนเองว่าต้องคุณค่ากว่าในทุกเรื่อง และหากพระวิเชียร ไม่ได้ร่วมทีม โดยหากได้นายจ้ารัสหรือวินัย ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแทน ข้อมูลของ หมู่บ้านที่จะได้ก่ออาจะ ไม่ตรงตามความเป็นจริง ทั้งนี้ เพราะทั้งภูมามลี จ้ารัส และวินัย ต่างก็มีแนวคิดไปในทางเดียวกัน โดยเฉพาะแนวการพัฒนาแบบไม่บังบิน แต่หากได้พระ วิเชียรทำงานร่วมกับภูมามลี อาจะมีปัญหา เพราะแนวคิดที่อยู่คุณค่ากว่ากันอาจทำงานร่วม กันยาก แต่ก็มีข้อดีอยู่ตรงที่จะสามารถคำสั่งได้ โดยเทวีอยู่ตรงกลาง

จะนั้น การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเชิงมีความสำคัญมาก ถึงอย่างไรก็ต้องรับ
ที่มั่นกิจข้าวบ้านของชุมชนบ้านจันทร์ก็ได้กิจข้าวบ้านมาร่วมงาน ๓ คน คือ ๑.
พระวิเชียร ๒. เทวี ๓. ครุวินล ซึ่งมาแทนที่ครูมาลี

อนึ่ง ผู้นำกลุ่มหมุ่น-สาว หรือกลุ่มชาวชนที่มีความคิดความอ่านดี กล้าคิด กล้า
แสดงออกนั้น ที่มั่นกิจข้าวบ้านอก ก็อจากได้มาร่วมงานเป็นนักวิจัยเช่นกัน แต่ผู้นำกลุ่ม
ชาวชนตั้งกล่าว จะมีจุดอ่อนในเรื่องบุคลิก และทำให้ที่ค่อนข้างแข็งกร้าวกันหน่วงงานของ
รัฐ โโคบเฉพาะหน่วยงานของรัฐ ในพื้นที่และกับอาชีวศึกษาในการเก็บข้อมูลและประชา
พิจารณ์ข้อมูลกับชาวบ้านอีกกลุ่มนึงที่เห็นดีเห็นงามกับแนวการพัฒนาของรัฐ ฉะนั้น
พระวิเชียรจึงน่าจะมีความเห็นใจมากกว่า ส่วนชาวบ้านนั้น มีแนวคิดที่ค่อนข้างจะรับแต่ของ
ใหม่ ความสะดวกสบาย และแนวการพัฒนาของรัฐ ขาดบุญของการพัฒนาแบบขี้ขัน
และการละทิ้งภูมิปัญญาของป่ากະญอ ส่วนอภิลักษณ์ เป็นชาวคริสต์ ใบขณาที่
ชาวบ้านบ้านจันทร์เป็นกะหรี่บงพุทธ และอภิลักษณ์จะอยู่หมู่บ้านนี้ (บ้านเด่น)

2.5 กลไกที่อื้อให้เกิดการปฏิสันดิษฐ์ และการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องกันในชุมชน
ชาวบ้านบ้านจันทร์ หมุดอยู่กันตั้งในทุก ๆ วัน มีการตื้นนำชาติบั้งกันเมื่อญาติมิตรมา
เยือนเมือง การทำไร่-นา ปลูกบ้านก็มีการเอาเมือ เอาแรงกัน การไปป่าบูชาที่วัด เช่นกาง
พระยา จะมีการจัดผ้าป่าเพื่อนำเงินเป็นกองทุนของวัดทุกวันพระ งานศพก็มาร่วมกันทุก ๆ
หลัง กิจกรรมส่วนรวม เช่น วันสำคัญ ๆ ห้องทางศาสนาจักรและอาณาจักรก็จะมีการเสิร์ฟ
ส่วนมาช่วงกัน เช่น วันวิสาขบูชา วันแม่ เป็นต้น แม้ว่าในปัจจุบันผู้คนที่เสิร์ฟส่วนมาช่วง
งานจะมีก่อนข้างน้อยลงไปเพราะว่า ต้องท้ามาหาเดี๋ยวพิไนทุก ๆ วัน (ข้าวไม่มี, ถูกหมด)
ส่วนก่อนทุกวันพระ ชาวบ้านจะหดงานมาพัฒนาวัด แต่ปัจจุบันส่วนใหญ่บังคงหดงาน
วันพระ มีน้ำใจที่ต้องทำงานทุก ๆ วัน

2.6 วิธีชีวิตในด้านอื่น ๆ ภูมิปัญญาห้องถินในชุมชน

ชุมชนบ้านวัดจันทร์ เป็นหมู่บ้านชาวไทยภูเขาผ่ากระหรี่บงสะกอ ส่วนใหญ่
แล้วจะเป็นระบบเครือญาติอยู่กันแบบพื้นเมือง รู้จักกันหมดทั้งหมู่บ้าน มีงานการละไรต่างก็
ช่วยเหลือกัน อาชีพดั้งเดิมคือการทำนา ทำไร่ ปัจจุบันมีการทำสวน ปลูกพืชผัก เตี๊ยะ
สัตว์ ฯลฯ ประชากรเกือบทุกหลังครัวเรือนต่างก็มีที่นาเป็นของตนเอง แต่ว่าในระยะมีนา
น้อยก็เป็นอีกส่วนหนึ่ง มีพืชงหลังคานเดียวเท่านั้นที่ไม่มีที่นา คือบ้านของนายส่าแบล ซึ่ง
อาศัยอยู่ได้โดยการรับช้างไปวัน ๆ อาศัยอยู่พื้นเมือง การทำนาของชาวบ้านนั้นทำเพื่อการ

ขังชีพเท่านั้น มีบางหลังที่ท่านได้ข้าวมากก็แบ่งไปปั้งพื้นรอง อาจเป็นการหอบขึ้นกันก่อนปีหน้าคือชุดใหญ่ มีเป็นจำนวนน้อยที่อาชีวะข้าวได้ข้าง เช่น โคนหลอกอาช้าวเปลือกแลกหม้อหุงต้ม เมื่อปีที่แล้วมีเพียงหลังเดียวที่ขายข้าวให้คนต่างถิ่น การทำนาหนึ้นก็ยังคงใช้แบบเก่า คือการเอามือ เอาวัน เอาแรงกัน ขังไม่มีการห้างงาน บางครั้งเก็บข้าวอาช้าได้เป็นข้าวเปลือกเพื่อขังชีพกันเอง ทั้งตอนเริ่มแรกท่านงานถึงการเก็บข้าวจะเป็นการอาแรงงานกัน ในอดีตใช้กวางไถนาแต่ปีที่แล้วใช้รถไถนาส่วนใหญ่เป็นแบบเดินตาม แต่ขังไม่มีการใช้ปูช เมื่อปี 2541 นี้เอง ญาติแรมลงไม่เคยมีใครใช้แต่ไม่โปรดแพร่รอบคุณ นี่เห้ออ จึงทำให้ชาวบ้านต้องซื้อยามาพ่น บางคน บางครอบครัวไม่รู้เรื่องไม่ได้พ่นยา ปรากฏว่า ปีนี้ไม่ได้ข้าวเลย ข้าวตายหมด ข้าวของแต่ละครอบครัวต่างก็ได้ลดลงมาก บางครอบครัวลดลงครึ่งหนึ่ง บางครอบครัวลดเกินครึ่ง (เป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วง 2 ประการคือ 1) ชาวบ้านจะยอมรับสารเคมีพิษโดยไม่รู้ตัว และ 2) พืชสมุนไพรที่จะกำจัดศัตรูพืชได้จะถูกลดความสำคัญลง)

ในด้านประเพณีวัฒนธรรมนั้น ชาวบ้านค่อนข้างที่จะอนุรักษ์ก่อภูเพลิงสมควร เนื่องประเพณีการแต่งกายประจำผู้ชาย ประเพณีการเล็บผีเสื้ามีอยู่ ประเพณีการมัดมือประจำปี ประเพณีการสวดมนต์หมู่บ้าน เป็นต้น โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับทางพระพุทธศาสนานั้น ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือดีมาก เพราะมีความเชื่อ ความนับถือในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ในทุกวันพระชาวบ้านจะหดการงานเพื่อไปช่วยพัฒนาวัด ไม่ท่านไป ระหว่างพรวนนาทุกวันพระจะมีการฟังเทศน์ ฟังธรรม มีการจัดตั้งฝ่ายป่าของชาวบ้านกันเองแล้วแต่ว่าใครจะเป็นคนทำก็ได้ ตกลงกันเองแล้วมาช่วยกัน มีการนำข้าวสารอาหารแห้งมาทำนุญ เพื่อห้ามบีบเข้าวัด เป็นความสามัคคีที่ท้ากันเองมาเป็นเวลาเนื่นนานแล้ว ประเพณีสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง) ชาวบ้านกันน้ำมาใช้ด้วย มีการสรงน้ำพระพุทธฐานะ พระสงฆ์ ชนทรายเข้าวัด ก่อเจดีย์ทราย สวดมนต์หมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะมาทั้งหมู่หมู่บ้าน ทั้งผู้ใหญ่และเด็ก อันแสดงความสามัคคีในชุมชนบังคับมืออยู่ ชาวบ้านส่วนใหญ่บังคับเชื่อในกฎหมายธรรม คือ การท้าเดียยอนได้ดี ทำช่วยกันได้รับผลชัวร์ ได้เคยพุดคุยและหากตัวอย่างของผู้ที่ร่ำรวยจากการโภง จากการอาดัดอาบเปรีบผู้อื่น ในช่วงระหว่างวันที่ 20-26 พฤษภาคม นายนสมจิตร บอกว่าเงินที่ได้จากการคดโภงเขามีภัยไว้หารอก ไม่เอาหารอก นายเคารพ ตอบว่า อยู่แบบนี้ก็ดีแล้ว ขอเพียงมีข้าวกินไม่เป็นหนี้เขาก็พอในแล้ว และอีกหลาย ๆ คนที่ไม่ได้เข้าต่างก็ตอบในท่านองเดียวกันนี้

ตัวอย่างประเพณีสำคัญ ๆ ของบ้านวัดทันทราย ที่ชาวบ้านให้ความการพ ศรัทธา และยังปฏิบัติสืบทอดกันมา

1) ประเภทสี่เรื่องเจ้าข้าวเจ้าเมือง

พ่อน้ำอุบสีเป็นประทานโดยตัวพนั่ง

ขั้นตอนแรกเรียกประชุมลูกบ้านทุกครัวเรือนเพื่อหารือกันจะทำประเพกซ์

ตอนที่ 1 จะให้สูกบ้านทุกครัวเรือน จะออกข้าวสารกันครัวละ 1 กระป่อง พร้อมกันนั้น สูกบ้านทุกครัวเรือนจะตอกลงกันเก็บกรอบกรัวละกี่บาทกี่สตางค์ ซึ่ง 50 บาทก็จะเก็บกรัวละ 50 บาท แต่บางคนเขียนมือไม่ถึงก็ไม่เป็นไร 40 บาท หรือ 30 บาท ก็ได้ จะเรียงแล้วนั้นเลขจะวางไว้ 50 บาท บางคนเข้าใจง่ายไว้ 50 เเบะจะอ่อน 100 ก็มี ตอนที่ 2 พอก้อนข้าวสารเสร็จกรอบทุกครัวเรือนแล้ว ก็หม่าข้าวสารหรือคงไว้ประมาณ 1 อาทิตย์ กันที่ดีมีเหล้าจะต้องเป็นสูกของประชาชน พอเหล้าสูกแล้วก็จะมีวันนัดเลี้ยงดี วันเลี้ยงดี ซึ่งจะเป็นวันสำคัญของชาวบ้านอีกวันหนึ่ง การงานทุกอย่างหยุดลงในวันเลี้ยงดี แล้วที่นี่จะเรียกเลขชาติคุยกันตอกลงวันเวลาทุกอย่างเรียบร้อย ก็จะให้เลขหารือกันดูแลนั้นออกเสียงตามสายให้กับชาวบ้านได้รับทราบ พอมาถึงวันเลี้ยงทุกคนตั้งแต่ตอนเช้าก็จะเอาข้าวตอกคอกไม้และถูปเทียนน้ำส้มปอขี้ไปรวมกันที่บ้านพ่อน้อขี้สี (ประชาชน) และทุกคนหรือทุกครัวเรือนจะหุงข้าวสัก 1 หม้อ พอข้าวสูกหัวหน้าครัวเรือนก็จะห่อเอาข้าว 1 ห่อ ซึ่งเขายังบอกว่า ข้าวหัว นอกจากนี้แล้วหม้อนั้นห้ามกินก่อนเป็นอันขาด นอกจากนั้นแล้วทุกคนໄປรวมกันที่หน้าหอฝี จะมีประชาชนเริ่มจัดข้าวตอกคอกไม้วางเป็นที่เรียบร้อยก็จะเรียกทุกคนที่มาร่วมงาน ประชาชนจะเริ่มขาดถูปเทียนแล้วที่นี่ประชาชนก็จะสาขูเจ้าที่เจ้าติน เจ้าแม่ธรณี เทวพุทธ เทวคารักษาน้ำ รักษาเมือง รักษาหัวหน้า ล้ำธาร ประชาชนก็จะว่าตามของเขายังไง ตอนที่ 3 เสร็จจากถูปเทียนแล้วก็จะนำหมูตัวนึ่มมาฆ่า พอย่างเสร็จก็จะตั้มระหว่างต้มนั้นเกร็งงูปูรุงบังไม่ใส่เลข เกร็งงูในหมูก็จะเก็บ เช่น ตับ ไก่ หัวใจ ถั่วต้มสูกแล้วก็จะยกออกมานะ พอขกอออกมาก็จะใส่เครื่องปูรุงที่เตรียมไว้ลงไปในหม้อ ตอนที่ 4 ประชาชนจะหักหัวหมู ตับ ไก่ หัวใจ ไปเลี้ยงกับผู้ก็จะมีเหล้าอีก 1 ขวด เขาเรียกว่า หมาดเหล้า พอถึงหมาดเหล้าประชาชนจะก่อถ่าวคำ สาขูเจ้าที่ดิน เจ้าแม่ธรณี เทวพุทธ เทวค่า ก็ขอเชิญอนุในลงมาตามลงมากิน ว่าไปพอกล่าวหาดเหล้าทุกคนก็จะกินตามสนับสนุน หากมีเหล้ากินด้วยกันมีเบียร์ เสร็จจากนั้นแล้วแกงที่เหลือที่มาก็จะตักไปให้กับสูกเมียที่รอคอกบอยู่ที่บ้านแล้วเนื้อหมูคนละนิด ทุกคนก็นับว่าเป็นวิเศษนักแล้ว

2) ประเพณีการเลี้ยงเจ้าที่เจ้าทางของชาวบ้าน

การเลี้ยงเจ้าที่ คือ มีส่วนกัน 3 อายุ

1. เลี้ยงให้ดูแลที่อยู่ของชุมชน
2. เลี้ยงให้ปักครองในการดูแลของกันในพื้นที่
3. เลี้ยงให้ทำให้ชาวบ้านอยู่ดีมีสุข

การเลี้ยงเจ้าที่เป็นประเพณีของกูบ้านกูเมือง ที่ประชานอยู่กันทั่วโลก
เลี้ยงได้อายุที่ต้องการทุกอายุที่ถูกตามประเพณี การเลี้ยงเจ้าทาง มีอยู่ 5 อายุ

1. เลี้ยงให้คนเดินทางด้วยสวัสดิภาพ
2. เลี้ยงให้คนเดินทางศึกษาเรียนรู้
3. เลี้ยงให้ทางแยกอ่ายให้เกิดคุณติเหตุ
4. เลี้ยงผือย่างกันวนในหนองทาง
5. เลี้ยงให้ความยุติธรรม และขอความเป็นธรรมเมื่อเรื่องอะไรไม่ดี

ทุกอายุนี้เป็นการทำประเพณีของคนที่มีอยู่ในการทำประเพณีท่านนั้น ประเพณี
เป็นการสืบทอดของสายสัมภพของชาวบ้านชาวเมือง เป็นของโบราณการ และประชานทั่วไป

3) ประเพณี ผีบ้านที่ชาวบ้านนับถือ

ประเพณีนี้เป็นประเพณีของชาวบ้านส้าหรับที่มีคนนับถือคล้ายเหมือนกันว่า
พุทธดี สามารถที่เข้ากับพุทธได้เสมอ บ้านเป็นพิธีสำหรับในครัวเรือนแต่ละครอบครัว
เป็นการมีก้าต่อ โรงกับกับ ใช้เงินอ่ายถมบูรณะของชาวบ้าน อายุเช่น กิตนาบ ก. เป็นไป
ถูก ไปรักษาที่โรงพยาบาลใส่น้ำเกลือไม่เข้า อายุนี้ต้องกลับมาที่บ้านแล้วต้องเข้าหาหมอดู
แล้วหมอดูจะบอกว่าอย่างไร และประเพณีที่เข้าท่านนี้ถูกหรือผิด ถึงท่านไม่ต้องเป็น
แบบนี้

จะนั้น ประเพณีทุกอายุที่ทำให้เรานับถือ อายุนับถือในประเพณีนี้ต้องนับผิดไว ปี
หนึ่งจะทำกีรังหรือว่า 1 กรัง ขังไว้กีตาน ทำพิดต่อผีแล้วเนื้ยแก้ไขหาก ประเพณีต้อง¹
เลี้ยงให้ดูดีดอง ชีวิตของคนนี้ถูกกีดไม่สนับดีดองไปทางหนอก หมอดูหรือหมอดูเจ้านี้ที่
ทั้งสองนี้ต้องพัวพันกัน ถ้าสองอย่างนี้ในช่วงคนไม่สนับดีไปรับบทที่หมอดูกีเพียงบทเดียว หรือ
ว่าจะไปทางหนอกกีเพียงบทอกความเป็นจริงของคนที่มีอาการอยู่ ทำพิดประเพณีหรือไม่

ทุกอายุนี้ผีกับคน คินและน้ำ พากับฝน ประเพณีทุกอายุต้องทำด้วยความเคารพ
และถือ หาข้อมูลจากนายหม้อไฟ เมื่อวันที่ 16 ธ.ค. 2541 ถูกอยู่มาทำมาตั้งแต่โบราณมาถึง
ปัจจุบัน ตอนนี้อายุได้ 68 ปีแล้ว

4) ประเภทนัดมือ

ประเภทนัดมือ ปีหนึ่งมี ๒ ครั้ง วิธีการนัดมือมีดังนี้

๑. ต้องถามน้องสักก่อนว่าจะตั้มเหล้ามือไว้หรือ ถ้าพร้อมแล้วกรรมการหนุ่นบ้านต้องออกໄไปประกาศให้ชาวบ้านที่เกี่ยวข้องทราบเสียง

๒. ถ้าตั้มเหล้าเสร็จแล้วต้องทำข้าวต้ม ข้าวหมูไก่ หรือหมู

๓. ก่อนจะทำพิธีต้องไปตั้มเหล้าที่แก่น้านคินหนึ่ง แล้ววันรุ่งขึ้นมาหุงข้าวเหล้าแกง ถ้าเสร็จเรียบร้อยแล้วสำไนครัวเรือนพร้อมแล้วต้องบอกญาติที่น้องมาทำพิธีตัดข้าวในขันโตก ขาดเทีน ๑ ถุง เหล้า ๑ ขวด ข้าวต้มข้าวหมู หั่นหนดนิ่ววางในขันโตก แล้วผู้สูงอายุจะเอามาิกกลข้าวตีที่ขันโตก ตอนที่เตาจะเรียกขวัญและความดีทุกอย่าง ถ้าเสร็จผู้สูงอายุจะเริ่มนัดมือ นัดมือเสร็จแล้วต้องรินเหล้าให้ผู้สูงอายุ กันละ ๑ แก้ว แล้วเข้าจะปิดปอนให้ถูกหลักร่วมรับประทานอาหาร

๔. นัดมือเสร็จกันทั่วครัวเรือนหนุ่นบ้านแล้ว ต้องไปตั้มเหล้าที่บ้านน้องสักกิครั้ง ต่อไปก็นอกถุนนี้ต้องไปตั้มต่อแต่ครั้งเรือนงานกว่าทั่วหนุ่นบ้าน แล้วกลับมานอนบ้านไกรบ้านมัน จากถุนน้องสัก

ตัวอย่างประเภทที่ ๔ ประเภทที่ยกมากล่าวนี้ เป็นก้ามูกก้าเจียนของแหล่งข้อมูลชิง ที่นักวิจัยมีเขตนาจะพิมพ์หรือเขียนตามด้านขอบเดินที่ถุงหม้อไฟและถุงน้องสีเขียนให้โดยคิดว่า การสื่อความหมายของตรึงและริงมากกว่าที่นักวิจัยจะแปลความหมายของ จากประเภทนี้ชาวบ้านยังคงเชื่อและปฏิบัติสืบต่อกันมาที่นี้ (แม้จะสื่อถึงความศรัทธาลงไปบ้างตามกาลเวลาที่วัดถุนนิยมจากภายนอกเข้ามาระบบท) สะท้อนให้เห็นถุนนี้เป็นญาติที่มีความสัมพันธ์ทางภาษาและเชื้อชาติของชุมชน กล่าวคือ ผ่านมาทางประชัญญ์ในการทำพิธี เป็นถุนนี้เป็นญาติที่พยายามจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนที่อยู่ร่วมกัน และระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมที่เข้าอยู่ร่วมด้วย ไม่ว่าจะเป็นประเภทการเดินทางที่เข้าทางหรือประเภทนัดมือ (โปรดพิจารณาและเขียนอีกครั้ง) อย่างไม่อาจคาดเดาเปรีบ และแฟงไวซึ่งอ่านจากภายในชุมชนที่ผูกไว้กับพ่อน้องสัก ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธี เป็นคนเด็กแก่ที่สุดของชุมชน และเป็นถูกหลักของตรึงถุลที่บุกเบิกมาก่อตั้งชุมชนนี้ นักวิจัยยังเห็นว่า ถุนนี้เป็นญาติที่สะท้อนออกมายให้เห็นจากประเภทนี้นี้ น่าจะยังมีประโยชน์หากได้รือที่น้ำคลอขนาดใหญ่เพื่อให้เหมาะสม ดังเห็นที่พ่อน้องสักล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องพึงทั้งหมอดู และหมอดูของพยาบาลเวลาคนเราเจ็บไข้ได้ป่วย

ในต้านการแต่งกายชุดประจำพ่อ กระหรี่งมีลدن้อบลงมาก เพราะมีสาเหตุดังนี้

1. ด้วยที่ใช้ทองผ้านันในปัจจุบันต้องซื้อเขามา ด้วยมีราคาแพงขึ้นมาก (ซื้อด้วยมาประมาณ 20 ปีแล้ว-ข้อมูลจากน้ำาส่วนของและกรรยา 26 พ.ศ.)
 2. การหอต้องใช้เวลาหลายวัน เสียเวลา

2. การทดสอบไข้เวลากาฬวัน เศียรสา

หากจะเปรียบกับเสื้อผ้าที่เข้าข่ายกัน ถูก ๆ มีมากกว่า ไม่เสียเวลา ปัจจุบันผู้ที่ชั่งนิยมใส่ชุดประจำผู้ชายเป็นผู้สูงอายุเป็นส่วนมาก ในปัจจุบันได้แนะนำให้ก่ออุ่นพอบ้าน-แม่บ้านแนะนำสั่งสอน ทำเป็นแบบอย่างให้แก่เด็ก ๆ เพื่อปลูกฝังในการรักษาสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่ ส่วนชาวชนบทส่วนใหญ่จะไปเปรีบัน ไปศึกษาในตัวเมืองซึ่งมีกรุงท่านบ่มจากในตัวเมืองไปด้วย อย่างที่เห็นได้ชัดคือการแต่งกาย

จากการสังเกตการแต่งกายของชาวบ้าน พนักงานให้ผู้หญิงซึ่งใส่ชุดประจำผู้
โดยเฉลี่ย ก็จะใส่ผ้าอุ่งที่มีลายตีนงู ส่วนผู้ชายจะ 50/50 กล่าวก็อ ที่ส่วนใส่กางเกงแบบ
กางเกงประจำ 50% และที่ส่วนใส่สีไคส์ประจำผู้ชายจะ 50% แต่เป็นที่น่าสังเกต
ก็อ ในการประชุมหมู่บ้านครั้งนี้ ทั้งผู้หญิงและผู้ชายจะนิยมผูกนาฬิกาข้อมือ การประชุม
หมู่บ้านจะใช้ในวันพุธที่ 15 ที่มา ซึ่งถือว่าเป็นวันพุธที่ชาวบ้านให้ความสำคัญ ชาว
บ้านทั้งหมดจะพยุงตัวในวันดังกล่าว และมาทำบุญที่วัด และหลังจากเสร็จสิ้นการทำบุญ
ในภาคเช้าแล้ว ก็จะเป็นการประชุมหมู่บ้านต่อ ซึ่งจุดนี้ก็วิจัยเห็นว่า เป็นช่วงเวลา
ปฏิสัมพันธ์ของชุมชน กล่าวก็อ ให้อภิสิทธิ์มาทำบุญที่วัด ให้กล่องเกล้าติดไว้เรียบร้อย
แล้ว จึงค่อยประชุมมีรือษาหารือกันทั้งหมู่บ้าน และเป็นอภิสิทธิ์ที่ชาวบ้านคุ้นต่างๆ จะได้
พบปะแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์ รวมทั้งเด็กเล็ก และเยาวชนหนุ่ม-สาวด้วย

ในด้านการอ่ายทอดความรู้ในด้านต่าง ๆ นั้นชาวบ้านวัดขันทร์ก็สามารถทำได้เป็นเวลาช้านานแล้ว นั่นคือการทอดผ้าเพื่อใช้เอง ตามขก่อนนั้นปีกผ้าเป็นไรใช้เอง ปัจจุบันต้องซื้อค้ายากในเมืองมาเพื่อทอดผ้า การทอดผ้านั้นจะเป็นการถ่ายทอดกันเองในครอบครัว จากแม่สู่ลูก จากยายสู่หลาน การสานก่อขึ้น กระดงผัดข้าว ฯลฯ ซึ่งสามารถใช้ในชีวิตประจำวันได้ การทำกรุงคำข้าว การใช้เหมืองฝ่าข การทำหม่มีองฝ่าบทน้ำเข้านา การทำข้าวไร่ การทำนาขันบันได เหล่านี้เป็นภูมิปัญญาที่พวกรเข้าได้รับการถ่ายทอดมาใช้ในชีวิตประจำวัน และหากพวกรเข้าใช้ได้ปวยเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็สามารถหาพิชสมุนไพรมาช่วยในการรักษา เช่น ปวยท้องให้ตันปุเลย (ไม่ทราบชื่อไทย) ปวยหัวไว้ตันนอโภ เป็นผลสดใช้ตัน เชอนอ หรือตันเกอะปือ เป็นผลเน่นปือใช้ตันชูเลโภ เป็นต้น (ข้อมูลจาก นายสุวิทย์ นาหม้อเลโภ นายอิทธิและภรรยา 26 พ.ศ.)

แบบที่เกบกล่่าวไว้ว่า ชุมชนบ้านขันทร์เป็นระบบเครือข่ายพื้นเมือง ศูนย์กลางหมู่บ้าน หัวบ้าน-ห้ามบ้าน ต่างก็รู้จักกันทั้งหมด เคยชื่อคนบ้านปู่ๆ สามารถรู้จักพ่อแม่พี่น้องเลย จะว่าไปแล้วเป็นชุมชนที่อบอุ่นในระดับหนึ่ง ในตอนค่ำ ๆ จะมีการไปนาหาด้วยกัน อยู่มีการ “ออกกอออก” (ออก-พิน-กี-น้ำ-คลอ-ร้อน) หมายอึงการอินน้ำร้อนน้ำเด็น มีการตุดถุงกันอย่างเป็นสัน悠悠 ถึงแม้ว่าหมู่บ้านนี้จะมีความเจริญทางด้านวัฒนธรรมมากแล้วก็ตาม เช่น มีไฟฟ้า ทำไร่มีวิทยุ-เทป โทรศัพท์ วิดีโอ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ ฯลฯ แต่ในหลังคานเรือนแต่ละครอบครัวก็ยังมีการพนเปะถุงกันอยู่เสมอ ภาษาที่ใช้ก็เป็นภาษาของคนเมือง ก็อ ภาษาปากภาษาถิ่น หรือภาษาภาษาเหนือ (ไทยกลาง)

ชุมชนบ้านวัดจันทร์เป็นชุมชนแยกกันที่มีนานานกว่าร้อยปี แต่ก็ยังรักษาวัฒนธรรมประเพณีไว้ได้ดีชุมชนหนึ่ง สิ่งที่ขัดหนีบวิถีในเช้าไว้ด้วยกันก็คือ ล้านความเรื่องด้านศาสนา ในอดีตนั้นชาวบ้านนับถือพิธีกรรมถือที่ทำพิธีนี้ ทำได้เพียงคระถือเดียว ต้องตระถือของพ่อห้อยสี ปีชูบันมีพ่อนือบสีเป็นหัวหน้าในการทำพิธีเดี๋ยงพิธีเข้าเมือง ก้าวหนดวันมัดมือหมู่บ้าน ฯลฯ ส่วนในทางวัฒนาอารามนั้น มีพ่อคุณพุทธ เป็นแก้วัด นายสมจิตร เป็นอาจารย์วัด (มักนาขอก) ในการจะทำบุญต้องทำทาน จัดตั้งผ้าป่า ก็มีส่วนแต่ละวัดจะเป็นคนจัดก็ได้ตามจิตศรัทธา ไม่มีการกำหนดว่าไกรจะเป็นผู้ริเริ่ม แต่ทุกคนจะร่วมกัน อาจจะมี 2 ตัน 3 ตันฯ ในกลุ่มหมู่บ้านก็มีผู้นำของกลุ่มนี้ที่พวงเข้าจะคัดเลือกกันเอง กลุ่มเมืองบ้านกลุ่มท้องค้ามีคุณแทร เป็นประธานกลุ่ม และในทุก ๆ เดือนจะมีการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน เดือนละครั้ง หากมีเรื่องรื้นด่วนอาจจะมีการเรียกประชุมได้ตลอด

2.7 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียนและภาคต่อไป ๆ

ชุมชนจะให้ความร่วมมือกับโรงเรียนมาก เช่น การช่วยกันก่อสร้างอาคารเรียน และห้องสมุดจะมีการประชุมเพื่อหาข้อมูลตอกย้ำในการมาช่วยงาน ผู้ใดไม่มาต้องเสียค่าปรับ เป็นต้น แต่ถ้าเป็นโรงเรียนกับชุมชนแล้วจะเป็นว่า “เมื่อโรงเรียนมีงานชุมชนช่วยแต่ชุมชนมีงานโรงเรียนไฟต่อช่วย” โรงเรียนมักกล่าวหาว่า ชาวบ้านไม่ค่อยเสียสละถูกหลานตัวเองมาเรียนที่โรงเรียน แต่ไม่ก่อขึ้นช่วยเหลือโรงเรียน

2.8 ชิ้งที่ชุมชนคาดหวังจากโรงเรียน จากทางการ อาชญาณอสุร

จากโรงเรียน ชุมชนหวังอย่างให้ครูเสียสละในการสอนหนังสือเด็กมากกว่าที่สอนตรงเวลา อย่างไร้ค่าก็เป็นความเมื่อย ครูให้พอดเพียงกับนักเรียน

จากทางการ พัฒนาชาวบ้านในด้านต่าง ๆ เช่น อาชีพ อย่าดูถูกชาวบ้าน

จากภายนอก อาจก่อให้มีการแข่งขันทางพัฒนาวัสดุอาราม และโรงเรือน เช่น บริษัทหนังสือเรียน

2.9 ปัญหาและความต้องการของชุมชนบ้านจันท์

1) ชาวบ้านอยู่ในฐานะยาดอน หั้งหมุดเป็นชาวนา และท่านเพื่อไว้บริโภคเท่านั้น แต่ชาวที่ทำไร่มีไม่เพียงพอ ชาวบ้านกล่าวว่า “ถ้าชาวไม่พอกินก็เก็บตาม ถ้าชาวมีกินก็พออยู่ได้” งานอันก็ไม่มีทำ ทำนาก็ไม่ได้ผล

2) ไม่มีน้ำในการทิ้งการเดชตระ ที่มีอยู่ก็มีแต่น้ำจากหัวบ่อมะเขืุ่น จึงไม่พอใช้

3) ชาวบ้านเป็นหนี้ ยอด จำนวนกว่า 10 ราย ก็มาลงทุนปลูกอุลกทือตามการส่งเสริมของทางการ แต่ไม่มีต่อตัว ขายได้รากไม้ตี้

4) ปัญหาด้านอุปทานน้ำ เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้ลักษณะดั้งเดิม มวลเชื้อที่จึงมักไปป่าไม้ซึ่งจะทำลายรากไม้ รากไม้กันตามความหลากหลาย เพราะขาดการเข้ามือต่อ ความเชื่อเกี่ยวกับสมุนไพร และปัจจุบันเป็นลักษณะที่เน้นการรักษา และรักษาตามแผนปัจจุบัน มากกว่าการคุ้มครอง

5) ปัญหาภัยเศรษฐกิจ บ้านจันทร์เป็นทางผ่านของยาเสพติดที่มาจากการท้าวงานยาเสพติด ที่ดึงไปทั่วประเทศ เช่น จะจับผู้ต้องหาสักคนเดียวต้องเสียลิขิตาล่าร์ลง ให้คนทั้งหมู่บ้าน และปีต่อมากำนานักเสพติด

6) พื้นที่ท่องเที่ยวที่มีจำนวนจำกัด อยู่ในเขตป่าสงวน

7) การปีกปิดข้อมูลของหน่วยงานในพื้นที่ ทำให้ชาวบ้านถูกหลอก เช่น การปักปักป่า อย่างไรก็ได้เงิน 10 ปี การปีกบังข้อมูลทำให้ชุมชนตัดแยก จาก 100 กว่าหลัง ปักปักป่าแค่ 22 หลังเท่านั้น หรือแม้แต่เรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ทำให้ชาวบ้านเกิดความตัดแยกออกจากเป็น 2 ฝ่าย

ປັ້ງຫາເຮືອກາກທໍາມາຫາກີນ ຂາວບ້ານຄະຫາດຖຸນເຮືອງ ບົວຂ ທີ່ໂຄຮງກາຮລວມມາສ່າງ
ເສຣີນລົງຖຸນໄປ 80,000 ນາທ ພາຍຄືນໄດ້ນາ ແລ້ວ 30,000 ນາທ ກິນດິນກີໄມ່ໄດ້ ພາຕລາດົກ
ໄມ່ມີ ໄດ້ແຕ່ສ່າງເສຣີນປຸລູກອຍ່າງຕີ່ວ

ຂາວບ້ານຈະໄມ່ກ່ອຍເຂື້ອທາງກາຮແສ່ວ (ໂຄຮງກາຮລວມ) ກາຮທອດັ່ງກຸກທາງວັງທີມທີ່
ກອງທັພ ຈະມາດີຂາວບ້ານ ໂດຍຂາວບ້ານກີໄມ່ຮູ້ວ່າທີ່ໄມ່ຕື່ອງໄຫນ ເພຣະຂາວບ້ານກີທົດານທີ່
ໂຄຮງກາຮສອນ ຂະນະນີ້ເຫັນວ່າມີຜ້າອ່າງໆ 20 ກວ່າມັດທີ່ເກັນໄວ້ໂດຍຂາວບ້ານໄມ່ໄດ້ເຈັນ (ຈ່າກດີຕະ
ຄນເຄີມ ທຳເຈັນຜ້າຫາຍໄປສອງໜີນກ່າວນາທ ແລະ ດັວວອງກີຈະບ້າຍ ດັນໄໝມ່ມາຮັບຈານກີໄມ່
ອຸດນກາຮມີ່ອໝາກທໍາງານ)

3. ປົຈອຍ ເຈື່ອນໄຂແລະ ອອກປະກອບຕ່າງ ຖ້າຍໃນໂຮງເຮືອນ

3.1 ປັບປຸງກາຮສຶກໝາແລະເປົ້າໝາຍກາຮສຶກໝາຂອງໂຮງເຮືອນ

ຈາກກາຮສຶກໝາ ໄດ້ສຶກໝາໄດ້ເຂົ້າໄປໜ້າໃນກາຮສອນວິຊາພະຫຼຸດສາດານາໃນໂຮງເຮືອນ
ບ້ານຈັນທີ່ ທ້າໄຫ້ກ່າວນວ່າ ປັບປຸງກາຮສຶກໝາແລະເປົ້າໝາຍກາຮສຶກໝາໃນໂຮງເຮືອນນັ້ນ ດັ່ງນີ້
ເຊິ່ງປັບປຸງກາຮສຶກໝາໃນສ່ວນເປັນວິຊາກາຮແສ່ວຈະໄມ່ມີ ແຕ່ເປົ້າໝາຍກາຮສຶກໝາຂອງໂຮງເຮືອນນັ້ນ
ຈະສະຫຼຸບຜົນອອກມາໃນຮູ່ປໍາຂ່າວ້າຍຂອງໂຮງເຮືອນ ຜົ່ງຕ້ອງຂອດລັບໄວ້ ໃນ ໂອກາສນີ້ດ້ວຍທີ່ໄມ່ໄດ້ຈໍາ
ກໍາຂ່າວ້າຍຂອງໂຮງເຮືອນນາ ຕ້ອງສອບຄາມຈາກ ອ.ວິນດີ ອີກຄົງ

3.2 ສ້າຫວັນຫລັກສູງຕອນກາຮສຶກໝາ ເນື້ອຫາຂອງກາຮເຮືອນກາຮສອນ ກະບວນກາຮ ແລະ
ກີໂຄຮມກາຮເຮືອນກາຮສອນ ຂອງໂຮງເຮືອນບ້ານຈັນທີ່ນັ້ນ ຈາກກາຮສັ່ງເກດແລະສອບຄາມຈາກນັກ
ເຮືອນຊັ້ນ ປ.5, 6 ມ.1,2 ແລ້ວທໍາໄຫ້ກ່າວນໄດ້ວ່າ ຂັ້ນເຮືອນຕ່າງ ຈະນັ້ນເຮືອນຕ່າມຫລັກສູງຕອນແລະ
ເນື້ອຫາດາມທີ່ກະທຽວງ່າວົງ ສປ.ຈ. ກໍາເໜັດໄວ້ ແຕ່ສ້າຫວັນກະບວນກາຮສອນແລະກີໂຄຮມກາຮ
ເຮືອນກາຮສອນນັ້ນສ່ວນໃໝ່ຈະເປັນແບບນຽນຍາບຈົດນກະດານໃໝ່ນັກເຮືອນຈົດຕາມ ກີໂຄຮມ
ກາຮເຮືອນກາຮສອນນັ້ນມີກາຮແບ່ງກຸ່ມ້າກີໂຄຮມນັ້ນໄໝ່ມາກັນນັກ ເພຣະສ່ວນໃໝ່ນັກເຮືອນບັງ
ກົງອ່ອນໃນຕ້ານກາຍາໄທຂອງໆມາກ ຜົ່ງຈຳເປັນຕ້ອງໃຫ້ວິທີກາຮຈົດນກະດານເພື່ອຝຶກໃຫ້ນັກເຮືອນ
ເຂົ້າມີແລະອ່ານກາຍາໄທບໍ່ໄປໃນຕ້າ ອີກປະກາຮ້ານຈົດນກະດານນັ້ນໄໝ່ເພື່ອພົດ ກາຮເຮືອນຮູ່
ໃນຫລັກສູງຕອນວິຊານັ້ນ ເຮືອນໄມ່ກ່ອຍຂົນຄາມຫລັກສູງຕອນ

3.2.1 ກາຮເຮືອນຮູ່ສ່ວນໃໝ່ເຮືອນຮູ່ຈາກໂຮງເຮືອນຝ່າຍເຕີ່ວ
ມືນາງວິຊາ ເຊັ່ນ
ເກຍຄຣ ທີ່ມີກາຮີກຫວົງໂປງບັນດີງນາງຊົງ ແຕ່ວ່າ ເດັກຂອງໂຮງເຮືອນບ້ານຈັນທີ່ນັ້ນ ພື້ນງານເປັນ

ชุมชนบ้านพะมอลlo หมู่ 1 ตำบลบ้านกาค อําเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. ประวัติความเป็นมาและสภาพการณ์ของชุมชน/โรงเรียน

ชุมชนพะมอลlo เป็นชุมชนซึ่งเป็นที่อยู่ของชาวกะเหรี่ยง ซึ่งเรียกตัวเองว่า “สะกอ” ซึ่งพากันอพยพเข้ามายังถิ่นมาจากการชายแดนพม่าเมื่อประมาณ 200 กว่าปี ผู้อาวุโสท่านหนึ่งของหมู่บ้าน อายุประมาณ 93 ปี ได้เล่าให้ฟังว่า ทวดชื่อ พะปโล (พ่อของปู่ของพ่อเฒ่าต่าจี๊ะ ผู้ให้ข้อมูล) เดินทางมาจากชายแดนพม่า มาอยู่ที่บ้านแม่ต้ออยและได้มีภรรยาเป็นคนไทยชื่อทองมา ต่อจากนั้นทวดทึ้ง 2 และเพื่อนบ้านอีก 3 ครอบครัวก็พาภันมาตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ที่แห่งนี้ และใช้ชื่อหมู่บ้านว่า “พะมอลlo” พ่อเฒ่าต่าจี๊ะเล่าว่าทวดทึ้ง 2 มีลูก 5 คน ถึง แก่กรรมไปแล้ว 4 คน เหลือแต่ปู่ของตนซึ่งเป็นลูกคนสุดท้องเพียงคนเดียว ปัจจุบันอายุได้ 103 ปี จึงเป็นที่นับถือของคนในหมู่บ้านและได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการรักษาโรค และการประกอบพิธีตามประเพณีวัฒนธรรมของพ่อและอื่น ๆ ได้แก่ตนซึ่งเป็นหลาน และคนอื่น ๆ ในชุมชนก็ได้พึงพิงปู่เมื่อป่วยหรือเดือดร้อน ทุกวันนี้พ่อเฒ่าต่าจี๊ะก็ทำหน้าที่แทนปู่ของตนสืบต่อมา

ผู้เฒ่าเล่าว่า “พ่อเฒ่าต่าเอื้ะผู้นี้เป็นคนใจบุญ ไปวัดเสนา พ่อเฒ่าได้บริจาคถนนซึ่งชาวบ้านใช้เดินอยู่ทุกวันนี้ (บริจากที่ดิน) บริจากที่ดินสร้างโรงเรียนที่เรียนอยู่ทุกวันนี้” โรงเรียนบ้านพะมอลlo เป็นโรงเรียนประถมศึกษายานาดเล็ก เปิดสอนถึงชั้นประถมปลาย ปัจจุบันมีนักเรียน 44 คน ครู 3 คน นักการการโรง 1 คน จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2490 และมีประวัติความเป็นมาตามคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“อาคำแปงเล่าให้ฟังว่า ก่อนที่จะมีโรงเรียนในหมู่บ้านพะมอลlo ได้มีครูเสนาะ (ครูใหญ่คุณแรกของโรงเรียนบ้านพะมอลlo) มาปรึกษาเรื่องการตั้งโรงเรียนขึ้นในหมู่บ้าน ตอนนั้นอาคำแปงเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จึงจัดหาสถานที่และจัดสร้างอาคารเรียนชั่วคราว ขึ้น ปี พ.ศ. 2490 และต่อมาได้สร้างอาคารโดยบ้านมาตั้งในที่ที่ได้รับบริจากจากพ่อเฒ่า เอื้ะ อยู่ทุกวันนี้”

1.1 สภาพทางกายภาพของชุมชน ชุมชนบ้านพะนอลอเป็นชุมชนขนาดเล็ก มีประชากรอาศัยอยู่จำนวน 102 ครอบครัว 398 คน ตั้งอยู่ไม่ไกลจากอำเภอแม่สะเรียงเพียงมีแม่น้ำขวางกั้นเท่านั้นก็จะติดกับตัวอำเภอ ชุมชนนี้จะมีแม่น้ำปายไหลผ่านคู่บ้านกับถนน ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคม โดยมีชุมชนตั้งอยู่ระหว่างกลาง ชาวบ้านได้ทำสะพานข้ามริมแม่น้ำปายเพื่อเดินทางไปมา แต่ใช้สัญจรได้เฉพาะรถจักรยานและรถจักรยานยนต์ ส่วนรถชนิดต้องใช้เส้นทางอื่นซึ่งเป็นถนนลูกรังห่างจากอำเภอแม่สะเรียงประมาณ 11 กิโลเมตร จึงนับว่าเป็นชุมชนที่มีภูมิศาสตร์ที่ดี มีความเหมาะสมและมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งดิน น้ำ และป่าไม้ บนพื้นที่ราบเล็ก ๆ ซึ่งล้อมรอบด้วยป่าไม้และแม่น้ำโขลกเนินเขา ดังคำบอกเล่าของชาวบ้านเล่าว่า “บ้านเราริดดีปูโภะไรก็งามไม่ต้องใช้ปุ่ยใช้ยา เพาะปลูกใช้กินกันเอง ขึ้นง่าย ผักบางอย่างก็ขึ้นเองไม่ต้องปลูก” ทุกบ้านก็จะมีสวนผักสวนครัวริมแม่น้ำ ทำให้ชาวบ้านมีความชุ่มชื้น เพราะโกลล์แหล่งน้ำแต่จะร้อนจัดในหน้าร้อน และหนาวจัดในหน้าหนาว

การตั้งบ้านเรือนของชุมชนแต่เดิมจะเป็นแบบเรียบง่ายตามเส้นทางคมนาคมในชุมชนตอนสองสายคู่บ้านกัน โดยมีจุดเชื่อมต่อ 2 จุด คือ ตรงบริเวณด้านโรงเรียนบ้านพะนอลอ หน้าบ้านพ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) บริเวณนี้เป็นสี่แยกมีหอนาพิกาเล็ก ๆ มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ หอกระจายข่าว ศาลาซึ่งใช้เป็นที่ประชุมที่เป็นสี่แยกนี้พระถนนที่ตัดผ่านถนนสายหลักนี้จะตรงไปสะพานข้ามริมแม่น้ำปายเพื่อไปยังตัวอำเภอ ถนนสายในหมู่บ้านนี้เป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ (ตามแผนภูมิ) นับว่าเป็นชุมชนที่มีการจัดระเบียบได้ดีไม่ซับซ้อน ต่อมาก็ได้เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่จนสามารถของชุมชนบางครอบครัวได้รับความเสียหายทั้งที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน จึงมีการอพยพข้ายึดบ้านเรือนไปตั้งทางด้านหนึ่งของเส้นทางคมนาคม ซึ่งเป็นป่าชุมชนและมีลำเหมืองเป็นแหล่งที่ใช้ในการเพาะปลูกประมาณ 20 หลังคาเรือน ทำให้เกิดหย่อมบ้านขึ้นใหม่อีกหย่อมบ้านหนึ่ง เรียกว่าบ้านใหม่พะนอลอ จึงมี 2 หย่อมบ้านตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ชุมชนพะนอลอเป็นชุมชนที่มีการสืบสานความเชื่อถือตามพี่ยงสามชั่วคน จึงยังคงประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตดั้งเดิมสืบทอดให้ลูกหลานในการดำรงชีวิตตามบรรพบุรุษ ซึ่งจะเป็นแบบที่พึ่งตนเอง เรียบง่าย ยึดมั่นในประเพณี รักกันสู้รักกัน รักป่า ดูแลรักษาป่าไม้ เช่นการใช้ภาษา อาชีพเกษตรเชิงอนุรักษ์ การแก้ไขปัญหา การรักษาโรค ศิลปะประจำผ้า และมีจุดเด่นจนเป็นรายได้ก็คือ หัตถกรรมผ้าทอ ซึ่งมีความหลากหลายสวยงาม เป็นที่ต้องการของตลาด โดยเฉพาะชาวต่างประเทศ

ประชากรของชุมชนบ้านพะมอลอ ปัจจุบันมีจำนวน 102 หลังคาเรือน 398 คน เป็นชาย 182 คน หญิง 216 คน นับถือศาสนาพุทธ และยังยึดมั่นในประเพณี เคราพผี เลี้ยงผี ถึงแม้ว่าจะพูดภาษาไทยได้ชัด แต่ก็ยังใช้ภาษาประจำผ่านในการสันทนาภันภัยใน กลุ่ม ระดับการศึกษาต่ำ ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้มีน้อย ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม ทอผ้า รับจ้างทั่วไป เช่น ใช้แรงงานในการทำงานให้เจ้าของที่ดินในชุมชน มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่ำกว่า 16,000 บาทต่อคนต่อปี แต่มีศักยภาพในการพึ่งตนเองสูง ด้วย ระบบเศรษฐกิจที่พอเพียง มีแรงงาน มีทรัพยากรธรรมชาติ อาหารธรรมชาติ การหาเลี้ยง ชีพแบบเรียนร่าย พึ่งตนเองโดยเน้นการผลิตเพื่อบริโภคและบริโภคปัจจัยสี่ที่จำเป็น ไม่ นิยมการอพยพย้ายถิ่นไปทางานทำในต่างถิ่นแบบถาวร เยี่ยงบรรพบุรุษของตน

1.2 สภาพทั่วไปของโรงเรียนบ้านพะมอ Klo

โรงเรียนบ้านพะมอโลเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ตั้งอยู่ในเนื้อที่ที่มีบริเวณไม่กว้าง
นัก คือประมาณไม่เกิน 2 ไร่ มีถนนผ่านทั้งด้านหน้าและด้านหลังของโรงเรียน อาคาร
เรียนเป็นอาคารไม้ชั้นเดียวเก่า ๆ เล็ก ๆ 2 หลัง บ้านพักครูโรง 1 หลัง โรงอาหารที่มี
สภาพทรุดโทรม 1 หลัง ถังเก็บน้ำฝน 1 ถัง มีสนามกีฬาเล็ก ๆ อยู่บริเวณหน้าโรงเรียน
ซึ่งก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่อดีต ใช้ชื่อชื่อ "ฟุตบอลกันในตอนเย็น" ไม่มีเสียงตามสายภายใน
โรงเรียน เรื่องนี้เพาะชำและแปลงพืชผักสวนครัว

2. ปัจจัยเงื่อนไขและองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในชุมชน

ปัจจัยเงื่อนไขและองค์ประกอบที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งหรืออ่อนแอภายในชุมชน
ได้แก่ ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน ดังนี้

2.1 โครงสร้างทางสังคมและระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน

สภาพสังคมโดยทั่วไปของชุมชนพะมอลอเป็นชุมชนที่มีประชากรเป็นผู้
กะเหรี่ยงสะกอ (กะเหรี่ยงป่า) ซึ่งแต่เดิมมักอาศัยอยู่ตามแอบพื้นราบและอยู่เป็นหลักแหล่ง¹
จะดูแลรักษาป่าตามประเพณีดั้งเดิม มีความเชื่อความศรัทธาต่อการอนุรักษ์ป่า นับถือพี
โดยมีลูกชายและหลานชายของผู้นำตั้งถิ่นฐานคนแรก คือ นายพะปโลเป็นผู้ถ่ายทอด
ประเพณีวัฒนธรรมและประกอบพิธีต่าง ๆ ในชุมชนแห่งนี้มีความเป็นกุลุ่มก้อนเดียวกัน
คือ ความเป็นผู้พันธุ์เดียวกันและเป็นเครือญาติกัน ไม่มีนามสกุลหลัก เพราะต่างคนต่าง²
ตั้งนามสกุลตามความพึงพอใจ ไม่ค่อยคำนึงความเป็นเครือญาติ แต่สอดคล้องกับวิถีชีวิต

เช่น “วิเวกวนานา” “ไฟกุศลกิจ” ฯลฯ ซึ่งมีสภาพตามโครงสร้างสำนักฯ ของสังคม มีความน่าสนใจ ดังนี้

1) ด้านกลุ่ม/องค์กรและการรวมตัวกันของสังคม

ชุมชนแห่งนี้นักจากเป็นกลุ่มผู้พันธุ์และกลุ่มเครือญาติแล้วยังมีการรวมตัวกันเพื่อพลังการจัดการด้านต่าง ๆ เช่น การแก้ปัญหา และการพัฒนา ได้แก่ กลุ่มสตรีกลุ่มทอผ้า กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มอาชีพตีเหล็ก ธนาคารข้าว ยิ่งล้วนแล้วแต่มีที่มาของการรวมตัวที่น่าสนใจ เช่น ธนาคารข้าว ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า ตนเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งธนาคารข้าวขึ้น เพราะเห็นชาวบ้านเดือดร้อน “ปลูกข้าวไม่ทันเห็นหน้าน้องกีหมด” จึงขอความช่วยเหลือจากเจ้าอาวาสท่านให้ข้าวสารมา 30 ถัง จึงคิดว่าถ้านำข้าวไปแจกมันก็จะหมดไป ได้กินครั้งเดียว เลยปรึกษากันและตกลงกันว่า ถ้าไกรนำข้าวไป 1 ถัง เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวได้แล้วก็ให้อาชีวะเปลือกมาคืนกองกลาง 3 ถัง และต่อมาเก็บเปลือยเป็นถังขึ้นมา 5 ถังต้องใช้คืนกองกลาง 6 ถัง ฯลฯ ในที่สุดชุมชนก็มีธนาคารข้าวให้ชาวบ้านได้ยืมไปบริโภคบรรเทาความเดือดร้อน ดังเช่น นายเดี๋ยวตุ เล่าว่า “เมื่อต้นปีได้ยืมข้าวธนาคารหมู่บ้านมากไม่ได้ใช้คืนเขา ก่อนจะทำนาเก็บข้าวมากินก่อน พอกีบเกี่ยวเสร็จก็ค่อยนำไปใช้คืน...” และกลุ่มทอผ้าก็จัดตั้งขึ้นมาเพื่อสมัยที่นายคำแบงเป็นผู้ใหญ่บ้านเห็นว่าชาวบ้านทอผ้าเก่ง แต่ไม่มีเงินทุนจึงขอความช่วยเหลือจากพระครูเจ้าอาวาสและพัฒนาชุมชนอำเภอ ได้เงินและอุปกรณ์มาใช้ในการทอผ้า เมื่อขายผ้าได้แล้วนำเงินไปซื้อต้ายมาอีก ซึ่งซื้อครั้งละมาก ๆ จะได้ในราคากู หมุนเวียนกันอย่างนี้จึงต้องมีการจัดการกีเหล็กกลุ่ม มีประธาน เลขา เหรัญญิก และมีสมาชิกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพราะเห็นประโยชน์ จึงมีกลุ่มสตรีทอผ้าจนทุกวันนี้ ฯลฯ

2.2 ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ของชุมชน

แหล่งความรู้และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของชุมชนแห่งนี้ มีทั้งที่เป็นความรู้ทางวิชาการเพื่อวุฒิทางการศึกษา การอ่านออกเขียนได้ และความรู้เพื่อการดำรงชีวิต ซึ่งอาจจำแนกได้ ดังนี้

ก. การเรียนรู้ที่มีการจัดการเพื่อความรู้ทางวิทยาการและวุฒิทางการศึกษา ได้แก่ การศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียน

- การศึกษาในระบบโรงเรียน มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาขนาดเล็ก 1 แห่ง เปิดสอนตั้งแต่ชั้นเด็กถึงประถมปีที่ 6 มีนักเรียนทั้งสิ้น 43 คน ครู 3 คน ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาแห่งเดียวในชุมชน

๗. การศึกษานอกระบบโรงเรียน คนในชุมชนบ้านพะนอลอส่วนใหญ่จะมีระดับการศึกษาที่ค่อนข้างต่ำ ดังนั้นเมื่อมีโอกาส ผู้นำของชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก 2 คน กรรมการหมู่บ้านอีก 2-3 คน จึงแสวงหาวุฒิการศึกษาโดยสมัครเรียนการศึกษานอกระบบในระดับมัธยมต้น นับเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนแห่งนี้มีความต้องการโอกาสทางการศึกษา ซึ่งมีการศึกษานอกระบบมาตอบสนองความต้องการของชุมชนได้

- การประชุม/การฝึกอบรม มีการประชุมชี้แจงเรื่องราชการและเรื่องราวข่าวสารอื่น ๆ เปิดประชุมทุกเดือน ในการประชุมทุกครั้งชาวบ้านทุกครัวเรือนต้องส่งตัวแทนเข้าร่วมตามกฎที่ชุมชนกำหนดไว้ ทำให้คนในชุมชนมีโอกาสที่ชุมชนได้ร่วมปรึกษาหารือร่วมกันคิดแก้ไขปัญหาของชุมชนอยู่เป็นประจำและต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีการฝึกอบรมเพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาและที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตทั้งด้านอาชีพและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เช่น การฝึกอบรมอาชีพทอผ้า การย้อมสี ตีเหล็กฝึกอบรมด้านประชาธิปไตย อสม. ฯลฯ

- การถ่ายทอดความรู้โดยกระจายข่าวสารด้วยเสียงตามสายหรือกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ซึ่งทำหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่ชุมชนด้วยการแจ้งข่าวสาร ข่าวสารที่แจ้งมีทั้งข้อราชการจากหน่วยงานต่าง ๆ วิทยาการ และเรื่องทั่ว ๆ ไป ตลอดจนการนัดหมายที่ต้องการให้คนในชุมชนรับทราบพร้อมกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีสถานีประกาศอยู่ที่บ้านผู้ใหญ่บ้านและที่จัดสำหรับที่วัดจะประกาศตามตัวบุคคลให้ไปรับโทรศัพท์ ซึ่งการจัดข่าวสารและให้บริการแก่ชาวบ้านและเรื่องราวที่เกี่ยวกับบุญกุศลและอื่น ๆ ที่วัดต้องการแจ้งให้ชาวบ้านทราบ ไม่ได้ใช้ในการอบรมสั่งสอนหรือขัดเกลาจิตใจและก่อให้จะมีเสียงตามสายชาวบ้านจะใช้มือเป็นเครื่องมือสื่อสาร ดังคำบอกเล่าของอาคำแบง ที่ได้เล่าให้ฟังว่า “สมัยก่อนเวลาจะนัดประชุมก็จะตีมือเป็นสัญญาณ โดยตีเป็นจังหวะช้า ๆ หากมีเหตุร้ายก็จะตีรัวเร็ว ๆ ชาวบ้านก็จะรู้กัน มาช่วยกัน เป็นสัญญาณเตือนว่ากำลังมีภัยให้มาช่วยกันโดยเร็ว แต่สมัยนี้ใช้เสียงตามสายโดยติดลำโพงไว้กางทางหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็จะประกาศ”

๘. การเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ตามธรรมชาติวิถีซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพและทักษิชีวิตด้านต่าง ๆ ตามวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งสถาบันสังคม สถาบันศาสนา และสถาบันครอบครัวทำหน้าที่ในการถ่ายทอด ดังนี้

- สถาบันศาสนา ชุมชนนี้นับถือศาสนาพุทธและยังมีนับถือพื้อยู่บ้างแต่ไม่เคร่งครัดเท่าไร ในชุมชนมีวัดอยู่ 1 วัด คือวัด ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่นักจากทำหน้าที่กล่อมเกลาคนในสังคมด้านศีลธรรม จริยธรรมแล้วยังถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปกรรม การก่อสร้าง และเป็นแหล่งเผยแพร่ข่าวสาร การสื่อสารของชุมชนอีกด้วย ที่วัดนี้มี

พระสงฆ์ซึ่งเป็นคน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน ซึ่งเคยชุดค์มาพักแรมในถิ่นนี้ และรู้จักกับคนในชุมชนและเมื่อคนในชุมชนต้องการตั้งวัด จึงได้ไปนิมนต์ท่านมาเป็นเจ้าอาวาส ท่านเจ้าอาวาสผู้นี้เป็นพระนักปฏิบัติสาย毗สสนากรรมฐาน และสามารถนำผู้มีจิตศรัทธาจากที่อื่นมาช่วยสร้างวัด เช่น ศาลาเจ้าแม่กวนอิม ศาลาปฏิบัติธรรม ฯลฯ ชาวบ้านก็มีโอกาสมาทำงานก่อสร้าง จึงเรียนรู้วิชาช่าง ได้แก่ ช่างปูน ช่างไม้ และอื่น ๆ และนำความรู้มาใช้ในการประกอบอาชีพได้ สร้างที่อยู่อาศัยของตนเองได้ นอกจากนี้วัดยังมีโภรศพที่ไว้บริการในการติดต่อสื่อสารกับภายนอกชุมชน เมื่อมีผู้โภรเข้ามาถึงคนในชุมชน เผรก็จะประกาศเสียงตามสาย

- สถาบันสังคมและครอบครัว ได้แก่ การถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญาของชุมชน โดยผู้อาวุโสของชุมชนซึ่งมีความรู้ความสามารถด้านชนบทรรนเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศิลป วิชาชีพและการรักษาโรค ผู้อาวุโสเหล่านี้จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกหลานทั้งทางตรงและทางอ้อม อาทิ ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยภายในแผ่น เกี่ยวกับภูมิปัญญาของท้องถิ่นว่า พ่อเฒ่าติดจะ อายุ 90 ปี ฟ้อนคำก็เก่ง รักษาโรคก็เก่ง สมัยก่อนไม่มีโรงพยาบาล เขาจะรักษาโรคด้วยสมุนไพร มนต์คาถา เช่น แขนขาหัก ลูกผีเข้า ชาวบ้านก็จะมาหาพ่อเฒ่า ถ้าเป็นฝีในท้องก็จะทำน้ำมนต์ให้กิน พ่อเฒ่าเป็นโหรทำนายเหตุการณ์ได้ด้วย พ่อเฒ่าเล่าว่าสืบทอดมาจากปู่ย่าตายาด แล้วตอนนี้ก็ได้สอนให้ลูก ๆ ต่อไป

หรือการถ่ายทอดความรู้เรื่องอาชีพ การเพาะปลูก ทอผ้า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากการพูนรุยสู่ลูกหลานจนถึงปัจจุบัน โดยมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสังคมของชุมชน ซึ่งนับว่าเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของชุมชนที่ชุมชนได้รับจากสถาบันครอบครัวและสถาบันสังคมซึ่งทำให้ชุมชนพนมอลอเป็นชุมชนที่พึงดูแลได้ตามเท่าทุกวนนี้ด้วยภูมิปัญญาของชุมชนเอง

2.3 การปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ในชุมชน

ชุมชนบ้านพนมอลอเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์และมีความเป็นปึกแผ่นแน่นแฟ้น มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพราะเป็นเครือญาติและเพื่อนบ้านเดียวกัน คือผู้กะเหรี่ยงซึ่งมีชนบทรรนเนียมประเพณีในการนับถือเชื้อพังผืดนำหรือผู้อาวุโส และระบบภูเกณฑ์ของชุมชนที่เป็นประเพณีและภูเกณฑ์ที่ดึงขึ้นเพื่อการปกครอง เป็นตัวคุณพุติกรรมของคนในชุมชน ชุมชนพนมอลอจะอยู่ใกล้ตัว稼่เกอแม่สะเรียง คืออยู่ห่างจาก稼่เกอเพียง 11 กิโลเมตรเท่านั้น โอกาสที่จะรับประเพณีวัฒนธรรมกระแสใหม่จึงเป็นไปได้ง่าย การผสมผสานของวัฒนธรรม การยอมรับกระแสการพัฒนา ทำให้เปลี่ยนแปลงความคิดของคนใน

ชุมชนไปได้บ้าง เช่น มีค่านิยมทางวัฒนธรรมขึ้น ออกไปรับจ้างในเมืองเพื่อรายได้มาใช้จ่าย มีการสร้างบ้านแบบคนไทยพื้นบ้าน มีเครื่องอำนวยความสะดวกที่จำเป็น เช่น โทรทัศน์ วิทยุ โทรศัพท์ ฯลฯ แต่ไม่มีผลกระทบต่อสภาพของคนในชุมชนมากนัก เพราะชุมชนเล็ก ๆ แห่งนี้มีความสะดวกสบายในการไปมาหาสู่ และมีบ้านเรือนที่ใกล้กัน รับรู้เรื่องราวข่าวสารของกันและกันง่ายมาก อีกทั้งเป็นชุมชนที่มีความสวยงาม น่าอยู่ ผู้ที่ออกไปทำงานก็จะกลับมาบ้านเมื่อเสร็จภาระกิจ เช่น ลูกสะใภ้ผู้ใหญ่บ้านก็ออกไปรับจ้างทำงานตามฤดูกาล ตั้งแต่เช้าตรู่และจะกลับมาช่วงงานครอบครัวหรือทำงานอยู่กับบ้านตอนสาย ๆ ประมาณ 10-11 โมง และจะออกไปอีกรอบต่อเนื่อง 5 ทุ่มทุกวัน น้อยรายที่อพยพไปทำงานนอกชุมชนเลย

ตัวอย่างกรณีขัดแย้งและการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่มีสาระใจ

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2537 เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ น้ำป่าไหลหลากท่วมหมู่บ้านจนบ้านเรือนและที่ดินทำกินได้รับความเสียหายอย่างมาก เจ้าอาวาสเล่าว่า ชาวบ้านต้องมาอาศัยที่วัดชั่วคราวและบางครอบครัวก็อพยพมาตั้งใหม่ อยู่ทางป่าชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้รับความช่วยเหลือเป็นวัสดุในการซ่อมบ้านเรือนจำนวนหนึ่ง คณะกรรมการหมู่บ้านก็พิจารณาจัดสรรรให้ครอบครัวตามลำดับความเดือดร้อนและความเสียหาย ซึ่งจัดทำบัญชีไว้ประกอบว่าผู้ใหญ่บ้านเก่าที่เกย์ย่อนอายุแล้วกับพวงบังคุณไม่เข้าใจ จึงรวมตัวกันคัดค้านเรียกร้องว่าควรแบ่งวัสดุที่ได้มาให้กันอย่างทั่วถึงจะจัดสรรให้กับครอบครัวที่ขาดแคลน ซึ่งอาจเกิดความรู้สึกอย่างมีอำนาจหรือกระแสค่านิยมทางวัฒนธรรมจึงอยากได้สิ่งของ (เกิดความโกรธ) ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการได้ชี้แจงเหตุผลแต่ชาวบ้านกลุ่มนั้นก็ไม่ยอมฟัง ผู้ใหญ่บ้านจึงประกาศว่า ถ้าเป็นเช่นนี้ตนจะขอลาออกจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านก็ไม่ยอมและขอให้เป็นผู้ใหญ่บ้านต่อไป พวกตนจะเชื่อฟังและไม่ขัดแย้งกันอีก ผู้ใหญ่บ้านจึงอยู่ต่อและได้รับความร่วมมือร่วมใจจากคนในชุมชน จนมีการพัฒนาดีเด่นได้รับรางวัลหมูบ้านพัฒนาดีเด่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอนในปี พ.ศ. 2541

2.4 ค่านิยมและความเชื่อหลัก ๆ ของชุมชน

ฐานความเชื่อซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของทุกคนในชุมชน คือในชุมชนพะมอลอเป็นคนกลุ่มเดียวกันจึงมีความเชื่อ ความศรัทธา ศาสนา ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี

ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจเดียวกัน อาจจำแนกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านที่เป็นตัวบุคคล ด้านวัตถุ ซึ่งเป็นรูปธรรมและด้านความเชื่อ ด้านจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นนามธรรม ดังนี้

ด้านบุคคล ตัวบุคคลที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ได้แก่ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือผู้อาวุโสประจำผู้เชี่ยวชาญของผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน อายุ 103 ปี และหلان ชายอายุ 93 ปี ซึ่งเป็นปู่ชนีบุคคลของห้องถิน และเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้เชี่ยวชาญทุกๆ ด้าน หมอดีประจำผู้เชี่ยวชาญในพิธีกรรมชนบุรุษเพื่อการเชื่อถือ ซึ่งนักศึกษาจากบรรพบุรุษ ผู้นำอาวุโสด้านยาสมุนไพร ได้แก่ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน (ผู้เชี่ยวชาญแก่เกื้อหนุนคนเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการรักษาโรคและใช้ยาสมุนไพรได้ทั้งนั้น) เช่น พ่อเจ้าตีแดง ซึ่งเป็นทั้งหมอดรักษาโรคและหมอดู รวมทั้งมีความสามารถด้านศิลปะการแสดงท้องถิ่น และแม่เชี่ยวชาญลีเก่ง ซึ่งเป็นหมอดำและเชี่ยวชาญในหมู่บ้าน

นอกจากผู้นำตามธรรมชาติแล้วยังมีบุคคลที่เป็นศูนย์รวมของความเชื่อ ความศรัทธาเป็นแก่นนำของชุมชน ได้แก่ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ เจ้าอาวาส อดีตผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งมีความเชื่อถือ สามารถนำชุมชนให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข และมีพลังต้านภัยจากภายนอก และอยู่ได้ด้วยการพึ่งพิงตนเอง ตลอดจนมีการพัฒนาจนเป็นที่ยอมรับ

ด้านวัตถุ ได้แก่สถานที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนนับถือ ทั้งทางศาสนาและประเพณีในชุมชน อาทิ

- **ศาลประจำหมู่บ้าน** ผู้ให้ข้อมูลเล่าว่า ศาลประจำหมู่บ้านทำหน้าที่คุ้มครองหมู่บ้านให้รอดพ้นจากอันตราย เมื่อมีเรื่องเดือนร้อนชาวบ้านก็จะนำข้าวตอกดอกไม้ไปบนบนศาลกล่าว ก็จะพันทุกช่องประสาทความสำเร็จ ในปีหนึ่ง ๆ ผู้นำและชาวบ้านจะเอาไก่ไปรวมกันที่บ้านผู้นำหลังคาเรือนละ 1 คู่ ข้าวครัวเรือนละ 1 ห่อ เวลานำไก่ไปเลี้ยงที่ศาล จะให้ไปเฉพาะผู้ชายห้ามผู้หญิงไป การเลี้ยงไก่ที่ศาลประจำหมู่บ้านจะต้องจัดให้ตรงกับวันขึ้นหรือแรม 1 ค่ำ เดือนเก้า ซึ่งนายจันเล่าว่าได้ทำกันมา 3 ชั่วคันแล้ว

- **พระธาตุจอมมณฑล** ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนเคารพและเชื่อว่าเป็นสิริมงคลกับหมู่บ้าน ซึ่งนายของนี้ เล่าว่า “ก่อนจะทำพิธีสร้าง ผู้เชี่ยวชาญแก่ในหมู่บ้านได้ไปบนน้ำเส้า พอตอกกลางคืนมีกวางตัวผู้ตัวหนึ่งลักษณะใหญ่เวลาเดินมาส่ายงานมาก กว้างตัวนี้จะเดินไปหยุดตรงบริเวณที่จะสร้างพระธาตุ และกี้ทายไป พ่อรุ่งเข้ามองหารอยเท้ากีบไปปรากฏ ชาวบ้านเลยเข้าใจกันว่าผู้ป้าเขามาโปรด” และเมื่อสร้างเสร็จก็จะมีนกยูงบิน

มาเก้าที่พระธาตุปีหลัง ในระยะหลัง ๆ นี้หายไปกลับมีนกชนิดหนึ่งมาแทน เป็นนกที่ตัวใหญ่มาก ปากสีเหลือง ชาวบ้านเรียกว่า “นกโก๊ะ” นกโก๊ะจะบินมาปีละครั้ง เช่นเดียว กัน โดยจะมาในเดือนพฤษจิกายนของทุกปี ประมาณ 2 ตัว และนกโก๊ะได้หายไปประมาณ 8 ปีแล้ว ชาวบ้านไม่เห็นนกโก๊ะนี้อีกเลย แต่ชาวบ้านก็ยังศรัทธาพระธาตุของมอญเหมือนเดิม

ด้านจิตวิญญาณและความเชื่อ ชาวยะหรือชาวลุ่มน้ำยังนับถือพิ ภูติพิอี่างเดิม แต่ไม่เคร่งครัดเหมือนเมื่อตอนอยู่ในป่า ข้อมูลที่ได้จากนักวิจัยภายในซึ่งได้สัมภาษณ์แม่เต่า ในเรื่องการนับถือพิอี่างมีกือย่าง มีความละเอียดอ่อนอย่างไร ยังเหมือนเดิมหรือลดน้อยลง แม่เต่าซึ่งมีอายุ 84 ปี เล่าว่า “ยังเหมือนเดิม คือจะนับถือเป็นตระกูลของแต่ละตระกูล โดยจะนับถือตระกูลพิอี่างเข้มงวด สมมติว่าคนภายในบ้าน ถ้าเป็นพ่อหรือลูกก็ไม่เป็นไร ถ้าหากเป็นแม่ต่ายบ้านหลังนั้นจะต้องรือทึ่งไม่ให้ลูกหลานอยู่ คือต้องย้ายพิไปอยู่อีกตระกูลหนึ่ง ส่วนการไหว้พิตันไม่ได้ยานีบาลงไปไม่เหมือนอยู่ในป่า

การไหว้พิประเพณีปีใหม่ นักวิจัยชาวบ้านได้ให้ข้อมูลว่า การไหว้พิและการปฏิบัติกิจในวันขึ้นปีใหม่ของยะหรือชาวบ้านนั้นมีพิธีกรรม ดังนี้ ในวันนั้นทุก ๆ คนต้องอยู่กันอย่างพร้อมหน้าในครอบครัวของตน จะไม่ขายหรือให้อะไรครอทั้งนั้น หากมีคนจากหมู่บ้านอื่นเข้ามาขายของ เขายังจะรีบซื้อหรือรับไว้ แต่จะไม่จ่ายเงิน เมื่อเสร็จพิธีแล้วจึงจะจ่ายให้ ในพิธีนั้นจะมีการมัดข้อมือ เรียกว่า “มัดมือปีใหม่” ซึ่งจะต้องมีไก่ ข้าวต้มมัด ซึ่งทำเป็นรูปხ้าว毅力 ข้าวปุ๊ก เหล้า (สมัยก่อนชาวบ้านจะต้มเอง ปัจจุบันนี้ซื้อเพรากลัวถูกจับ) มีกระจาดสำหรับใส่ข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัว ได้แก่ เสื้อผ้า สร้อยคอ สร้อยข้อมือ ต่างหู ผู้นำคือผู้อาวุโสประจำเผ่า ซึ่งปัจจุบันมีอยู่ 3 คน คือ พ่อแม่จัน พ่อแม่ตุ้ และพ่อแม่สาวแส จะเป็นผู้ทำพิธีมัดมือ และจะปิดพิธีโดยเครื่องเช่นไฟ 3 อย่าง คือเหล้า ข้าวต้มมัด และข้าวปุ๊ก ในปีหนึ่งจะกระทำพิธีมัดมือ 2 หน คือตอนปีใหม่และเข้าพรรษา (ทำพิธีมัดมือเหมือนกัน)

จริยธรรมสอดส่องดูแลผู้บุกเบิกพิศวกรรม (ประพฤติพิศวกรรม) ชาวยะหรือชาวลุ่มน้ำจะถือว่าเป็นสิ่งจัญไร ผู้กระทำความผิดต่อลูกเมียจะต้องลูกผู้อาวุโสซักฟอกเพื่อหาความจริงและจะต้องทำพิธีขอมา และจะมีกฐะเปลี่ยนไปว่าหากผู้กระทำผิดไม่ยอมรับผิดทั้ง ๆ ที่ประพฤติพิศวกรรมก็จะถูกเนรเทศออกหมู่บ้านภายใน 3 ปี หากยังไม่ยอมรับอีก ก็จะห้ามมิให้กลับมาในหมู่บ้านอีกเลย

หากเป็นหนุ่มสาวรักกันแล้วพ่อแม่ไม่อนุญาติแล้วพากันหนี ผู้อาวุโสทั้ง 3 คน (หมอดพี) ซึ่งเป็นผู้นำในพิธีและผู้อาวุโสอื่น ๆ ในหมู่บ้านจะทำหน้าที่นำเรื่องมาไกล่เกลี่ย กันพ่อแม่ของทั้ง 2 ฝ่าย และหากยินยอมก็จะมีพิธีขอมา การขอมามีวิธีดังนี้ จะต้องหา หมูขนาดหัวกำมือมา 1 ตัว วิธีวัดใช้เชือกวัดรอบคอและกำมือลงบนเชือกให้ได้ 5 กำมือ เงิน 31 บาท สำหรับซื้อเกลือแล้วนำมายแจกทุกครอบครัวในชุมชน และมีขมิ้นส้มปือยมา ขอมาหมูในหมู่บ้านด้วย ในขณะทำพิธี จะให้ฝ่ายชายเป็นผู้ทุบหมูต่อหน้าชาวบ้านที่มา ร่วมพิธีโดยบุคคลุ่มไว้หลุมหนึ่งสำหรับเป็นที่เชือดหมู ตอนเช่นไห้วะใช้ทุก ๆ ส่วนของ ร่างกายหมูใส่กระ Thompson ใบตองเย็นเป็นรูปสี่เหลี่ยม เหล้า เมื่อฝ่ายชายทุบหมูเสร็จก็จะเชือด หมูให้เลือดไหลลงหลุม ต่อจากนั้นทั้งหญิงและชายที่จะประกอบพิธีขอมา ก็นั่งไว้โดยมี หมอดพี ผู้อาวุโส (นายจัน) เป็นผู้นำในการทำพิธี ก็จะเรียกพี่บ้านพี่เรือนมารับเครื่องเช่น

2.5 กลุ่มผู้นำชุมชน

ชุมชนบ้านพะมอลอแห่งนี้นักจากจะมีการควบคุมโดยเจ้าตัวเพื่อความเป็นตามกระบวนการ การกล่อมเกล้าของสังคมแล้วยังมีการจัดการที่เป็นทางการเพื่อการปกคล้อง โดยแบ่งชุมชน ออกเป็น 5 เขต แต่ละเขตจะมีผู้นำซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดูแลครอบครัวภายในเขตแทน ผู้ใหญ่บ้าน ตามแนวทางหมู่บ้าน อพป. (อาสาสมัครป้องกันตนเอง) ซึ่งตัวตรวจสอบรายชาย แคนได้มาดำเนินการ เมื่อ ต.ช.ค. ออกไปแล้วทบทวนหัวหน้าเขตก็ลดน้อยลง สูญญารวม การปกคล้องก็ยังเป็นผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ดูได้จากการประชุมชาวบ้าน ประจำเดือนทุก ๆ เดือนจะเรียกประชุมพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน มิได้แบ่งให้แต่ละเขตไป ประชุมกันเอง และผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจหรือการรายงานผลปฏิบัติงานก็เป็นหน้าที่ ของคณะกรรมการหมู่บ้าน และประเด็นที่น่าสนใจก็คือหัวหน้าเขตก็มักจะเป็นบุคคล เดียวที่นักการหมู่บ้านอยู่แล้ว

2.6 ระบบเศรษฐกิจ

อาชีพของคนในชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนาข้าว (นาคำไม่ใช่นาขยายแบบปลูกข้าวไร่ดังเดิม) และขณะนี้ผู้ใหญ่บ้านกำลัง ทดลองปลูกแบบข้าวไร่โดยใช้ข้าวพันธุ์ กข. 15% แต่ที่เดินในชุมชนมีการจำกัด และเจ้า ของที่ดินก็จะเป็นคนในตัวอำเภอแม่สะเรียง ซึ่งเป็นอิสลามและนายทุนเหล่านี้ก็จะคิดค่า เช่าเป็นข้าว ดังคำอကเล่าของนายจารัส เล่าถึงผลผลิตในปีนี้ว่า “ปีนี้ได้ข้าวน้อย ทุกปีได้ 200 ปีนี้ได้ 137 ถัง หักค่าเช่าเสีย 70 ถัง ให้เพื่อนที่มาช่วยอีก จึงเหลือไว้กินไม่มากนัก อาศัยปลูกถั่วเหลืองจุนเจือครอบครัวไปปี ๆ เท่านั้น ...” อาชีพปลูกถั่วเหลืองจึงเป็น

อาชีพรองที่คุณในชุมชนนิยมปลูกหลังคุกเก็บเกี่ยวเพื่อเพิ่มรายได้ ในการนำรายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว เพราะข้าวนั้นส่วนใหญ่จะเก็บไว้บริโภคและได้ผลผลิตไม่เต็มที่ เพราะต้องถูกหักเป็นค่าเช่า ซึ่งชาวบ้านอีกรายหนึ่งได้เล่าให้ฟังว่า “พมมีอาชีพคือทำนา ทำสวนถั่วเหลือง เสริจจากทำนา กีปลูกถั่วเหลืองและรับจ้างทั่วไป เพราะอาชีพทำนา กีลุ่ม ๆ ตอน ๆ เช่านาเข้ามาตลอด ที่ได้อัญกันกันมากับแม่ของลูกพมเป็นเวลา 8 ปี ปีนี้แบ่งที่สุด ฟันแล้งได้ข้าวเพียง 130 ถัง เจ้าของกีเก็บค่าเช่าไป 100 ถัง ผมขอลดหย่อนให้พมบ้างผมจะได้แบ่งให้เพื่อนบ้านที่มาช่วยเก็บเกี่ยว แต่เขาไม่ยอม เพื่อนบ้านกีเลย์ส่งสารผม ไม่เอาค่าแรงจากผม ยิ่งร้ายไปกว่านั้นปีนี้ผมไม่ได้ทำถั่วเหลือง เพราะเจ้าของที่เขาไม่ให้ทำ ทุกปีถ้าไม่ได้ข้าว ก็จะได้ถั่วเหลืองช่วย เพราะขายได้ราคาดี ได้เงินนำมาจุนเจือครอบครัวของผม ...” อาชีพรับจ้างจึงเป็นอาชีพหนึ่งที่คุณในชุมชนใช้เพื่อทำรายได้มาดำรงชีพซึ่งมีถึง 75% นอกจากจะรับจ้างโดยเอาแรงงานไปช่วยเพื่อนทำนาทำไร่ในชุมชนเพื่อแลกข้าว (จะคิดค่าแรงเป็นข้าว ไม่คิดเป็นเงิน เพราะชาวบ้านต้องการข้าวไว้บริโภคมากกว่า) แล้วยังมีผู้ที่มีความสามารถในการก่อสร้างกีจะออกไปทำงานก่อสร้างหรือรับจ้างทำความสะอาดตามโรงงาน กีจะออกไปเช้าสาย ๆ กลับ หรือไปเช้าเย็นกลับ เช่นเดียวกับนายเดี๋ตู้ กีเล่าว่า “พมมีอาชีพทำนา ทำสวน เสริจจากการปลูกข้าว กีปลูกถั่วเหลือง เสริจจากถั่วเหลือง กีจะรับจ้างทั่วไป” จากตัวอย่างคงจะสะท้อนภาพวิถีชีวิตคนในชุมชนว่าดำรงชีพด้วยการทำนา ปลูกถั่วเหลือง และพืชหลังคุกการเก็บเกี่ยวอื่นบ้าง เช่น ข้าวโพด และการรับจ้างเพื่อรายได้มาใช้จ่าย แต่พวกราชอาณาจักรช่วยข้าวกัน ปลูกข้าวไว้กิน แบ่งกับผู้ที่มาช่วยเหลือ และมีการช่วยเหลือกันโดยจัดตั้งธนาคารข้าวขึ้นเพื่อให้คนเดือดร้อนกู้ยืมไปบริโภค ซึ่งปัจจุบันนี้ตั้งมาได้ 18 ปีแล้ว มีข้าวประมาณ 370 ถัง ซึ่งแสดงถึงความช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชนพอหนึ่งน้ำให้ขังชีพอยู่ได้และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ด้วยความมีน้ำใจไม่ตรึงย่างที่กล่าวมาแล้ว และถึงแม้จะมีรายได้น้อยแต่รายจ่ายก็ไม่น่า ก็อึกทั้งยังมีทรัพยากร อาหารตามธรรมชาติ พืชผักสวนครัวไว้บริโภค ดังนั้น ถึงแม้ว่าชุมชนพนมดล จะมีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับต่ำ คือประชากรมีรายได้เฉลี่ยเพียง 16,000 บาทต่อปี/คน เท่านั้น แต่ชุมชนแห่งนี้ก็มีสภาพทางเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งตัวเองได้สูงด้วยระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ภายใต้ความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นจากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นตัวชี้วัด 4 ด้าน คือ ปีกแผ่นแน่นแฟ้น ศักยภาพในการพึ่งตนเอง ผลการพัฒนาที่ผ่านมา ตลอดจนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

2.7 ปัญหาของชุมชนและโรงเรียนบ้านพะมอลอ

1) ปัญหาในโรงเรียน

- 1.1) ไม่มีการประชุมผู้ปกครองเพื่อปรึกษาหารือเรื่องการบริหาร และการพัฒนาในโรงเรียน
- 1.2) ครูใหญ่ไม่ให้ความร่วมมือกับชุมชน และมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีกับชุมชน
- 1.3) การเรียนการสอนไม่มีคุณภาพไม่ส่งเสริมการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ทั้งด้านการประกอบอาชีพอยู่ในชุมชนหรือเรียนต่อ

2) ปัญหาในชุมชน

- 2.1) การทำมาหากิน คนในชุมชนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เมื่อได้ผลผลิตน้อยเจ้าของที่ดินไม่ยอมลดหย่อนค่าเช่า และถูกเอาเปรียบ แต่ในชุมชนก็แก้ไขโดยมีกองทุนข้าวจากธนาคารข้าวข่วยแก้ไขปัญหา ชาวบ้านต้องการข้าวมาก จึงข้างงานโดยแลกเปลี่ยนแรงงานเป็นข้าวในอัตราワンละถัง (ถังละ 80 บาท)
- 2.2) ชาวบ้านที่ไม่รู้หนังสือไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ มีมากถึง 40%

ปรากฏการณ์ที่แสดงถึงความเข้มแข็งของชุมชน

1) ด้านความเป็นปีกแผ่นแผ่นแน่นแฟ้น

ชุมชนพะมอโล้มีความเป็นปีกแผ่นแผ่นแน่นแฟ้นด้วยความเป็นก่อรุ่นเดียวกันทางเชื้อชาติ ศาสนา และเชื้อพันธุ์ คือเป็นคนกะเหรี่ยง “สะกอ” ที่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นเครื่อญาติกัน อยพย้ายถิ่นมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในถิ่นนี้เกือบร้อยปีแล้ว (จากคำบอกเล่าของพ่อแม่ซึ่งเป็นชาวบ้านที่นี่) ปัจจุบันอายุ 98 ปีแล้ว) จึงมีขนบประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตนเอง คือรักสงบ เชื่อผู้นำ จึงอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขดังมูลประจักษ์ที่ปรากฏดังนี้

1.1) การทำกิจกรรมเพื่อชุมชนหรือส่วนรวม

คนในชุมชนพะมอโล้มีคติเตือนใจที่แสดงถึงความร่วมมือร่วมใจว่า “เป็นต้านคนเดียวอึมต้าย เป็นต้านคนหลายม่วนเหมือนเล่น” โดยทำเป็นป้ายประกาศติดไว้ที่ศูนย์กลางของหมู่บ้านใกล้กับหอนาพิกา ซึ่งอย่างน้อยก็เป็นสื่อที่ช่วยสอนใจ เตือนใจคนในชุมชนให้ร่วมรักสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกันและมีผลงานซึ่งแสดงถึงความสามัคคี ปrongดองกีคือ หมู่บ้านนี้ไม่มีคดีความรุนแรง จะมีบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็สามารถไกล่เกลี่ย

หรือจัดการได้โดยผู้นำของชุมชน และมีผลงานการพัฒนาชุมชนเป็นเลิศจนได้รับรางวัล
หมู่บ้านพัฒนาดีเด่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอนและหมู่บ้านพัฒนาดีเด่นรองชนะเลิศระดับ
ประเทศของภาคเหนือ

กิจกรรมทางศาสนาและชนบ谱ประเพณี ซึ่งเป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนยึดถือและ
ปฏิบัติร่วมกันด้วยความศรัทธา เลื่อมใส และสมัครใจ

คนในชุมชนพมอลอทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม ร่วมกันในประเพณี วัฒนธรรม
ของชาวกะเหรี่ยง เช่น ปีใหม่ การไหว้พิ (ยังมือญบា) และการทำพิธีทางศาสนาโดยการ
ทำบุญและการประกอบพิธีที่เกี่ยวกับศาสนาในวันสำคัญ ๆ การพัฒนาวัดและชุมชน เช่น
ร่วมกันสร้างถนนและอาคารสถานที่ต่าง ๆ ในวัดและชุมชน

กิจกรรมส่วนตัว ได้แก่ งานพิธีกรรมส่วนบุคคลตามประเพณี เช่น การแต่งงาน
งานศพและกิจกรรมในการประกอบอาชีพ คือ การลงแขก ร่วมมือกันทำงาน ปลูกและเก็บ
เกี่ยวข้าว กิจกรรมในชีวิตประจำวันที่มีการพึ่งพากัน ด้านแรงงานและการแลกเปลี่ยนของ
กินของใช้ที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

2.) ด้านศักยภาพในการพึ่งตนเอง

ภาพโดยรวมของชุมชนพมอลอแล้ว ชุมชนพมอลอเป็นชุมชนที่มีปัจจัยที่
ทำให้เป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง ดังนี้

2.1) ด้านการผลิต เงินทุนในชุมชนพมอลอจะมีแรงงานมีการรวมกลุ่ม¹
และระดมทุนแบบสังสรรમเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนของชุมชน คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการ
ผลิตของกลุ่มสตรีและยังสามารถแสวงหาเงินทุนจากภายนอกที่ให้กับกลุ่ม เช่น กลุ่ม
เกษตรกร

2.2) ด้านแรงงาน ในชุมชนพมอลอจะมีแรงงานที่เพียงพอต่อการทำ
เกษตรกรรมซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะผลิตเพื่อบริโภคโดยการแลกเปลี่ยนหรือ “เอาแรงกัน” ใน
การเพาะปลูกบางรายก็มีที่ดินเป็นของตนเอง บางรายก็ต้องเช่า ซึ่งเจ้าของจะเป็นแขก
(อิสลาม) ที่อยู่ในตัวอำเภอแม่สะเรียงและบางครอบครัวก็รับจ้างใช้แรงงานปลูกข้าวให้แก่
เจ้าของที่ดินที่เป็นนายทุน คนในชุมชนจึงมีงานทำในชุมชน ทั้งรับจ้างปลูกและทำการ
เพาะปลูกพืชต่าง ๆ ได้แก่ข้าว ถั่ว ข้าวโพด แต่บางรายก็ออกไปรับจ้างทำงานนอกชุมชน
ประมาณ 20% โดยไปรับจ้างทำงานตามบ้านและโรงเรียนแบบไปเช้า สาย ๆ ก็กลับเข้ามา
ทำงานอีก อยู่ในชุมชน ซึ่งมีอยู่ 2-3 ราย เช่น ลูกสะไภ้ไปเป็นลูกจ้างทำงานสะอาดที่
โรงเรียนแห่งหนึ่ง ประมาณ 11 โฉมก็จะกลับมาช่วยครอบครัวปลูกข้าว เกี่ยวข้าวหรือ
ทำงานบ้าน ในชุมชนจึงเป็นแหล่งแรงงานที่ภาคการเกษตรอีก ฯ เพราะชุมชนแห่งนี้มีที่

คินทำกินที่จำกัด และส่วนใหญ่ก็เป็นของนายทุนซึ่งอยู่นอกชุมชนแทนที่จะมาใช้ประโยชน์โดยการทำการเกษตรเอง ก็จะจ้างแรงงานในชุมชนในการประกอบการ ซึ่งสอดคลายและประยัดกว่าการนำเทคโนโลยีหรือแรงงานมาจากแหล่งอื่น

3) ด้านการบริโภคปัจจัย 4

3.1) แหล่งอาหารการทำเกษตรกรรมที่นี่คือการทำนาข้าวและปลูกพืชหมุนเวียน เช่น ถั่ว ข้าวโพด หลังฤดูเก็บเกี่ยวก็จะใช้เทคโนโลยีที่เรียนง่าย คือแรงคนและวัวควายในการเพาะปลูก จึงทำให้คินไม่เสียความสมดุลย์และมีปัจจัยธรรมชาติ (ปัจจัยอินทรี มีอาหารธรรมชาติให้คนได้บริโภคอย่างสมบูรณ์ ประกอบกับสภาพชุมชนที่ติดกับแม่น้ำ ทำให้สัตว์น้ำต่าง ๆ ได้แก่ ปลา หอย ปู ยังมีพืชที่บริโภคไม่ต้องพึ่งพาภายนอก จากการสังเกตสอบถามร้านค้าซึ่งขายของกินของใช้ ทราบว่าสินค้าที่ขายได้มากที่สุด หรือคนในชุมชนนิยมซื้อมาที่สุดก็คือ ขนมและของใช้ประจำวันเล็ก ๆ น้อย ๆ กับข้าวก็จะเป็นเนื้อหมูส่วนปลาและผักไม่นิยมนำมาขาย เพราะขายไม่ค่อยได้ นายบุญเล่าว่า “บ้านเรามาไม่นิยมซื้อผัก-ปลา เพราะขายยากินได้ แต่ปัจจุบันแล้วต้องซื้อข้าวกิน เพราะไม่พอกิน ข้าวซื้อกินไม่ร้อยเหมือนข้าวที่ปลูกได้เอง ...” แสดงถึงค่านิยมในการบริโภคสินค้าประเภทอาหารของคนในชุมชน ยังนิยมบริโภคข้าวและอาหารพื้นบ้านของชุมชน ซึ่งเป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชนและแสดงว่าชุมชนยังเป็นแหล่งอาหารเพื่อการยังชีพที่ดี มีความเข้มแข็ง อาจมีปัญหานำมาในความไม่พอใจเพียงสำหรับครอบครัวที่ไม่มีคินทำกินเป็นของตนเอง

3.2) ด้านเครื่องนุ่งห่ม ถึงแม้ว่าชุมชนพะมอลอ จะเป็นชุมชนของชาวกะเหรี่ยงในปัจจุบันการแต่งกายได้รับวัฒนธรรมไทยมาใช้ จึงใส่เสื้อผ้าประจำเฉพาะโอกาสพิเศษ เช่น ปีใหม่หรืองานประเพณีที่สำคัญ ๆ เท่านั้น การห่อผ้าพื้นเมืองที่เรียกว่า ห่อผ้าด้วยเอว ซึ่งคนในชุมชนยังทำอยู่เป็นบางรายซึ่งทำเพื่อจำหน่ายมากกว่าทำขึ้นเพื่อบริโภค และการเป็นสินค้าที่คนภายนอกให้ความสนใจ ในการชุมชนจึงจัดตั้งกลุ่มห่อผ้าและมีศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์อยู่บ้านประชาชนกลุ่มสตรี คือ นางนงลักษณ์ พานทอง “ผ้าหอ” จึงเป็นผลิตผลที่ทำรายได้ให้แก่ชุมชนอีกทางหนึ่ง ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดและมีพัฒนาการทางด้านรูปแบบสีสัน โดยการฝึกอบรม เพิ่มพูนทักษะจากหน่วยงานของรัฐที่เข้ามาสนับสนุนผสานกับความสามารถของภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น วิธีใช้ใบตอง เปลือกไม้ มาเป็นส่วนผสมทำสีข้อมผ้าเพื่อให้ได้สีที่สวยงาม เป็นที่ต้องการของลูกค้าและลดต้นทุนลง จึงสามารถกำหนดราคาสินค้าได้เอง

3.3) ด้านยาการรักษาโรค ในชุมชนมีหมอด雅ประจำผู้ มีการรักษาโรคด้วยสมุนไพรและวิธีการแบบดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง มีทั้งยาอาชญากรรม ยาที่ใช้ป้องกันและยา